

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ : «ΝΟΜΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ»

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΤΙΤΛΟΣ

**«Ο ΘΕΣΜΟΣ ΤΟΥ ΔΗΜΟΨΗΦΙΣΜΑΤΟΣ ΣΤΙΣ ΧΩΡΕΣ ΤΟΥ
ΠΡΩΗΝ ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΥ ΜΠΛΟΚ»**

ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ

ΤΕΙΜΟΥΡΑΖ ΓΚΟΓΚΙΑΣΒΙΛΙ

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΗΛΙΑΣ ΝΙΚΟΛΟΠΟΥΛΟΣ

ΑΘΗΝΑ, ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 2010

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ

Κεφαλαίο πρώτο

A. Εισαγωγή στην έννοια του δημοψηφίσματος.....	σελ.2
B. Τυπική και ουσιαστική έννοια του δημοψηφίσματος.....	σελ.3
1.ορισμός ; 2. τα χαρακτηριστικά στοιχεία του δημοψηφίσματος;	
3. δημοψηφισματική διαδικασία.	
Γ. Τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα του δημοψηφίσματος.....	σελ.5
1. το δημοψήφισμα ως απόφαση του λαού; 2.απόφαση λαού για ουσιαστικά θέματα- ο ουσιαστικός χαρακτήρας του δημοψηφίσματος; 3.το κλασικό δημοψήφισμα – referendum -;	
4.δημοψήφισμα και εκλογές; 5.referendum και plebiscitum; 6.η απόφαση με γραπτή ψηφοφορία; 7.η προφορική ψήφος; 8.η γραπτή ψήφος; 9.η δημοψηφισματική διαδικασία ; 10. η δημοψηφισματική πρωτοβουλία; 11.το ερώτημα - ουσιαστική δημοψηφισματική πρωτοβουλία-;12.η επιλογή και το θέμα του ερωτήματος; 13.περιορισμοί του ερωτήματος	

Κεφαλαίο δεύτερο

A. Είδη δημοψηφίσματος.....	σελ.14
B. Συνταγματικές και πολιτικές λειτουργίες του δημοψηφίσματος.....	σελ.15
1). λειτουργίες ως προς το συνολικό πολίτευμα	
2).λειτουργίες σχετικές με την κυβέρνηση/ διακυβέρνηση	
3).οι λειτουργίες προς τον λαό	

Κεφαλαίο τρίτο

A. Το δημοψήφισμα στην Ελλάδα.....	σελ. 20
B. Το δημοψήφισμα στην Ρουμανία.....	σελ. 40
Γ. Το δημοψήφισμα στην Ρωσία	σελ. 48
Δ. Το δημοψήφισμα στην Μολδαβία	σελ. 57
Ε. Το δημοψήφισμα στην Γεωργία	σελ. 65
Ζ. Το δημοψήφισμα στην Ουκρανία	σελ. 71
Συμπεράσματα	σελ. 78

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

Α. ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΗΝ ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΥ ΔΗΜΟΨΗΦΙΣΜΑΤΟΣ

Δυο αιώνες έχουν περάσει από τη δημιουργία του παραδοσιακού φιλελευθέρου αντιπροσωπευτικού κοινοβουλευτισμού και στο μεγάλο αυτό διάστημα, έχουν μεσολαβήσει τεράστιες αλλαγές, οι οποίες επηρέασαν θετικά την ποιότητα της ζωής του ανθρώπου. Η βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης, και ειδικά της εκπαίδευσης, αλλά και η ανάπτυξη των μέσων μαζικής επικοινωνίας και ενημέρωσης βοήθησαν τον άνθρωπο να εξελιχθεί σε πολιτικό ενεργό πολίτη. Επίσης απέκτησε “κυβερνητική” εξουσία, όπως θα συμπεράνουμε παρακάτω, μέσω του ενός από τους θεσμούς της άμεσης δημοκρατίας, αυτού του “δημοψηφίσματος”, σε ένα κράτος το οποίο εξελίχθηκε και αυτό πλέον, σε δημοκρατία, ακριβέστερα στην σύγχρονη δημοκρατία¹.

Όπως γνωρίζουμε σήμερα ο λαός απολαμβάνει το απώτατο δικαίωμα της ψήφου (το εκλογικό δικαίωμα είναι κατοχυρωμένο σε όλα τα Συντάγματα των χωρών, που διέπονται από τον θεσμό της άμεσης δημοκρατίας) και σε κάθε περίπτωση εκδηλώνεται όλο και περισσότερο η ανάγκη της συναίνεσης (consensus) του λαού σε βασικά τουλάχιστον θέματα του κράτους.

Η αξίωση, για μεγαλύτερη συμμετοχή του πολίτη στην άσκηση εξουσίας, διευρύνεται καθημερινά όσο και το ενδιαφέρον για το δημοψήφισμα, και για τους θεσμούς της άμεσης δημοκρατίας όταν η εξουσία δυστυχώς χαρακτηρίζεται πολλές φορές χρησιμοποιώντας την λέξη “διαφθορά”.

Στο γενικότερο αυτό κλίμα η στροφή προς την πηγή της εξουσίας, η στροφή προς τον λαό, εμφανίζεται, ως συνταγματικά επιβαλλομένη, ως η πιο κατάλληλη, αν όχι πλέον ως η μονή “ύστατη” λύση.

¹ Ανδρέας Γ. Δημητρόπουλος - Παραδόσεις Συνταγματικού Δικαίου - (τόμος Ι, 3^η έκδοση- Αθήνα 2001) - σελ.502

Ειδικά της τελευταίας δεκαετίας παρατηρείται σε παγκόσμιο επίπεδο ένα συνταγματοπολιτικό φαινόμενο, το οποίο θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως διεύρυνση των θεσμών της άμεσης δημοκρατίας. Τα δημοψηφίσματα διενεργούνται για την επίλυση διαφορών θεμάτων, όπου καλούνται στις κάλπες, τα εκλογικά σώματα, προκειμένου να αποφασίσουν για βασικά ζητήματα που τίθενται στην κρίση τους. Επειδή όμως η σημασία του δημοψηφίσματος διευρύνεται διαρκώς σε πολλές χώρες, πλέον, οι σοβαρές αποφάσεις όλο και περισσότερο λαμβάνονται απευθείας από τον λαό. Η Ελβετία θεωρείται η "μητέρα" του δημοψηφίσματος αλλά εκτός αυτής, στα πρόσφατα παραδείγματα του Ευρωπαϊκού χώρου ανήκουν και η Μολδαβία, Ουκρανία, Ρωσία, Γεωργία κ. λ. π. Όμως και πέραν από την Ευρώπη στις Η.Π.Α., στον Καναδά και στην Αυστραλία η διενέργεια δημοψηφισμάτων όλο και επεκτείνεται.

Ο θεσμός του δημοψηφίσματος, ως θεσμός της άμεσης Δημοκρατίας, αποκτά όλο και μεγαλύτερο ενδιαφέρον γεγονός που οδήγησε στην διεύρυνση των συνταγματικών ρυθμίσεων που το αφορούν.

B. ΤΥΠΙΚΗ ΚΑΙ ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΗ ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΥ ΔΗΜΟΨΗΦΙΣΜΑΤΟΣ

1. Ορισμός.

Η έννοια του δημοψηφίσματος είναι κατά βάση απλή, και ο προσδιορισμός της δεν εμφανίζει ιδιαίτερες δυσκολίες. Σε πολλές περιπτώσεις, όμως μπορούν να ανακύπτουν ορισμένα προβλήματα επειδή η χρησιμοποίηση του ορού αυτού, συνδέεται με συγκεκριμένη νομική διάπλαση του δημοψηφίσματος. Έτσι ο ορός "δημοψήφισμα" καταλήγει να εκφράζει συγκεκριμένο τύπο δημοψηφίσματος, και όχι το δημοψήφισμα ως έννοια γένους.

Ο ελληνικός ορός "δημοψήφισμα" είναι σύνθετος και αποτελείται από τις λέξεις δήμος (λαός) και ψήφισμα (απόφαση), οπότε δημοψήφισμα σημαίνει απόφαση του λαού².

Ως αντίστοιχος του όρου "δημοψήφισμα" χρησιμοποιείται, σε διαφορές χώρες ανά τον κόσμο, ο λατινικός ορός "referendum". Αυτός ο ορός χρησιμοποιείται με πολύ στενότερη έννοια, για τη απόδοση,

² Ανδρέας Γ. Δημητρόπουλος - Παραδόσεις Συνταγματικού Δικαίου - (τόμος Ι, θ' έκδοση- Αθήνα 2001) - σελ.475

μόνον του “κλασικού δημοψηφίσματος”, το οποίο διαμορφώθηκε στην Ελβετία³.

Επίσης στην ξένη ορολογία χρησιμοποιείται και ο λατινογενής ορός “plebiscitum”, το οποίο χρησιμοποιείται με στενότερη έννοια και μάλιστα με αρνητική φόρτιση.

Ο ορός “δημοψήφισμα” με την ουσιαστική έννοια ισοδυναμεί με αυτό το ίδιο, το ουσιαστικό περιεχόμενο της απόφασης του λαού (απόφαση με την ουσιαστική της έννοια). Ενώ με την τυπική του έννοια, αποδίδει τη διαδικασία με την οποία λαμβάνεται η απόφαση, και ισοδυναμεί με την απόφαση με την τυπική της έννοια (δημοψηφισματική διαδικασία).

Από οντολογική άποψη το δημοψήφισμα είναι, αφενός μεν ουσιαστική απόφαση, αφετέρου διαδικασία. Για παράδειγμα χρησιμοποιώντας την τυπική ενοποιή του ορού, με ένα δημοψήφισμα δηλαδή με μια δημοψηφισματική διαδικασία, είναι δυνατή η διεξαγωγή περισσότερων δημοψηφισμάτων με την ουσιαστική έννοια, δηλαδή η λήψη περισσότερων αποφάσεων του εκλογικού σώματος⁴.

2. Τα χαρακτηριστικά στοιχεία του δημοψηφίσματος

Τρία είναι τα βασικά εννοιολογικά χαρακτηριστικά γνωρίσματα του δημοψηφίσματος, τα οποία διαμορφώνουν την εννοιολογική του ιδιαιτερότητα και το διακρίνουν από συναφείς θεσμούς,

1^ο) το πρώτο αναφέρεται στο υποκείμενο του δημοψηφίσματος. Το δημοψήφισμα συνιστά απόφαση του ιδίου του λαού, του εκλογικού σώματος, ως ανώτατο όργανο του κράτους.

2^ο) το δεύτερο χαρακτηριστικό γνώρισμα αναφέρεται στο περιεχόμενο της δημοψηφισματικής απόφασης, σε αυτόν τον ίδιο τον ουσιαστικό χαρακτήρα του δημοψηφίσματος. Η απόφαση του λαού αφορά μόνο συγκεκριμένα ουσιαστικά ζητήματα και όχι την ανάδειξη προσώπων.

3^ο) τέλος το τρίτο χαρακτηριστικό γνώρισμα έχει διαδικαστικό προσδιορισμό, και ανάγεται στον τρόπο σχηματισμού της απόφασης. Η απόφαση λαμβάνεται κατά τους συνταγματικούς κανόνες, που διέπουν τη γραπτή ψήφο και ψηφοφορία⁵.

³ Χ. Σγουρίτσας – Το Δημοψήφισμα εν τη Δημοκρατία - σελ.27

⁴ Ανδρέας Γ. Δημητρόπουλος - Παραδόσεις Συνταγματικού Δικαίου - (τόμος Ι, θ' έκδοση- Αθήνα 2001) – σελ. 475-476

⁵ Ανδρέας Γ. Δημητρόπουλος - Παραδόσεις Συνταγματικού Δικαίου - (τόμος Ι, θ' έκδοση- Αθήνα 2001) – σελ. 476

3. Δημοψηφισματική διαδικασία.

Η δημοψηφισματική διαδικασία εκτυλίσσεται σε τρία στάδια:

- 1^ο) το στάδιο της δημοψηφισματικής πρωτοβουλίας,
- 2^ο) το στάδιο της δημοσίας συζήτησης και,
- 3^ο) το στάδιο της απόφασης .

Στο πρώτο στάδιο υπάγεται η διαμόρφωση του ερωτήματος – και ανάλογα και τον τρόπο απάντησης- όπως και η κίνηση της δημοψηφισματικής διαδικασίας (δημοψηφισματική πρωτοβουλία με τυπική έννοια).

Στο δεύτερο στάδιο, της δημοσίας συζήτησης πραγματοποιείται η πληροφόρηση και η ανταλλαγή επιχειρημάτων, σχετικά με το θέμα του δημοψηφίσματος.

Στο τρίτο στάδιο διενεργείται η ψηφοφορία και ο έλεγχος της δημοψηφισματικής διαδικασίας⁶.

Γ. Τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα του δημοψηφίσματος

1. Το δημοψήφισμα ως απόφαση του λαού

Με το δημοψήφισμα ο λαός σχηματίζει αποφάσεις ως κρατικό όργανο και συγκεκριμένα από οντολογική άποψη ως ανώτατο κρατικό όργανο. Έτσι με το δημοψήφισμα δεν εκφράζονται απλά οι τάσεις του εκλογικού σώματος σε ορισμένο ζήτημα , αλλά και αυτή η ίδια η απόφαση του λαού⁷.

Βασική ιδιότητα του θεσμού της άμεσης δημοκρατίας, όπως και του θεσμού του δημοψηφίσματος, είναι η αμεσότητα της έκφρασης της απόφασης του λαού. Οπού η απόφαση λαμβάνεται από τον ίδιο τον λαό χωρίς την παρεμβολή άλλων ,για παράδειγμα αντιπροσώπων. Οπότε για δημοψήφισμα πρόκειται μόνον, όταν ο λαός εκφράζεται ο ίδιος και όχι όταν άλλοι εκφράζουν η ερμηνεύουν την θέληση του μέσω αυτής της απόφασης⁸.

⁶ Ανδρέας Γ. Δημητρόπουλος - Παραδόσεις Συνταγματικού Δικαίου - (τόμος Ι, θ' έκδοση- Αθήνα 2001) – σελ. 476-477

⁷ Ηλίας Γ. Νικολόπουλος – Ο Θεσμός Της Λαϊκής Νομοθετικής Και Συνταγματικής Θεωρίας , Συμβολή στο Συγκριτικό Συνταγματικό Δίκαιο (Αθήνα – Κομοτηνή 1997) – σελ.20

⁸ Ανδρέας Γ. Δημητρόπουλος – Η Δομή και η Λειτουργία της Σύγχρονης Δημοκρατίας –σελ.52 επ.

Το, ιδιαίτερα αυξημένο κύρος του είναι άλλο ένα από τα βασικά χαρακτηριστικά του δημοψηφίσματος ως απόφαση του λαού. Πέραν κι ανεξάρτητα από το ζήτημα της τυπικής ισοδυναμίας της δημοψηφισματικής αποφάσεως με τους άλλους κανόνες δίκαιου, η δημοψηφισματική απόφαση , ως απόφαση του ανώτατου οργάνου (λαός) αποτελεί *suprema lex*.

2. Απόφαση λαού για ουσιαστικά θέματα- Ο ουσιαστικός χαρακτήρας του δημοψηφίσματος⁹

Γνωρίζουμε ως τώρα ότι κάθε δημοψήφισμα είναι απόφαση του λαού, όμως αυτό δεν σημαίνει ότι ισχύ και το αντίθετο. Δηλαδή κάθε απόφαση του λαού δεν σημαίνει ότι είναι και δημοψήφισμα. Οι αποφάσεις του εκλογικού σώματος αναφέρονται είτε σε πρόσωπα (εκλογή/ανάκληση) είτε σε ουσιαστικά θέματα. Η έννοια του δημοψηφίσματος περιορίζεται στις αποφάσεις μονό ουσιαστικών θεμάτων, χωρίς να περιλαμβάνει και τις αποφάσεις προσωπικού χαρακτήρα.

Το δημοψήφισμα συνιστά απόφαση του λαού για συγκεκριμένα ουσιαστικά θέματα δηλαδή ο λαός αποφασίζει επί της ουσίας αυτών των θεμάτων, τα οποία τίθενται στην κρίση του.

Για τον προσδιορισμό της ευρύτερης εννοίας του δημοψηφίσματος δεν ενδιαφέρει το είδος της αρμοδιότητας η το όργανο, από το οποίο προέρχεται η πράξη που τίθεται για δημοψήφισμα . Το λεγόμενο κλασικό δημοψήφισμα (όπως διαμορφώθηκε στην Ελβετία) αποτελεί είδος δημοψηφίσματος και ανεξάρτητα από την στενότερη έννοια του , το ουσιαστικό κριτήριο ορθά αποδίδει την ευρύτερη έννοια του δημοψηφίσματος.

Ο ουσιαστικός χαρακτήρας του δημοψηφίσματος είναι αυτός που διακρίνει τον συγκεκριμένο θεσμό από άλλες διαδικασίες εκλογικού-προσωπικού χαρακτήρα . Αντικείμενο του δημοψηφίσματος μπορεί καταρχήν να είναι οποιοδήποτε , ουσιαστικό ζήτημα, όχι όμως εκλογή προσώπων. Το χαρακτηριστικό αυτό γνώρισμα διακρίνει το δημοψήφισμα από δυο άλλους θεσμούς , τις εκλογές και το προσωπικό δημοψήφισμα, στους οποίους προέχει το προσωπικό στοιχείο. Το ίδιο

⁹ Ανδρέας Γ. Δημητρόπουλος - Παραδόσεις Συνταγματικού Δικαίου - (τόμος Ι, θ' έκδοση- Αθήνα 2001) – σελ. 478-479

γνώρισμα διακρίνει βασικά το δημοψήφισμα και από την ανάκληση, με την διαφορά ότι η ανάκληση μπορεί να έχει και ουσιαστικό χαρακτήρα.

Συμφωνά μα τα παραπάνω ο σαφής καθορισμός της εννοίας του δημοψηφίσματος προϋποθέτει τη διάκριση του από τους λοιπούς θεσμούς αυτούς .

3. Το κλασικό δημοψήφισμα – referendum -¹⁰

Η έννοια του “ κλασικού ” δημοψηφίσματος του referendum, είναι πολύ στενότερη από την έννοια του δημοψηφίσματος. Για “ κλασικό ” δημοψήφισμα γίνεται λόγος , εφόσον στην κρίση του λαού τίθεται νομός η νομοσχέδιο που έχει ψηφιστεί από την βουλή. Ο ορός referendum χρησιμοποιείται για να εκφράσει την απόφαση του νομοθετικού σώματος , στο πλαίσιο της σχέσης εκουσιοδοτουντος και εξουσιοδοτημένου.

Η λέξη referendum προέρχεται από το λατινικό “ referee ”, του οποίου αποτελεί γερονδιακά μορφή. Το referendum συνδέεται με συγκεκριμένη πρακτική στην Ελβετία, σε ομοσπονδιακό επίπεδο και απέκτησε συγκεκριμένο περιεχόμενο κατά πασά πιθανότατα περίπου το 17^ο αιώνα. Οι αποφάσεις , τις οποίες κάθε χρόνο έπαιρναν οι εκπρόσωποι των διαφορών περιοχών, αποκτούσαν νομική δεσμευτικότητα , μόνο όταν εκτίθεντο ad referendum, στην κρίση των μελών της κοινότητας και γινόταν αποδεκτές . Το “ αληθινό ” δημοψήφισμα είναι κατά κυριολεξία το referendum post legem, το οποίο είναι βασικά με την έννοια αυτή, η απόφαση του εκλογικού σώματος η οποία αφορά νομό, πρόταση νομού η νομοσχέδιο.

Η στενή αυτή έννοια του referendum δεν συμπεριλαμβάνει ερωτήματα, που τίθενται στον λαό και δεν σχετίζονται με το νομοθετικό έργο, δεν συνδέονται με το έργο των νομοθετικών σωμάτων. Δεν είναι επομένως κατά την έννοια αυτή referenda, ερωτήσεις που τίθενται στο εκλογικό σώμα, ανεξάρτητα από την προηγούμενη και μάλιστα πρόσφατη νομοθετική ρύθμιση κι αφορούν λχ. ζητήματα καθορισμού γενικής πολιτικής .

4. Δημοψήφισμα και εκλογές¹¹

¹⁰ Ανδρέας Γ. Δημητρόπουλος - Παραδόσεις Συνταγματικού Δικαίου - (τόμος Ι, θ' έκδοση- Αθήνα 2001) – σελ. 481-484

¹¹ Ανδρέας Γ. Δημητρόπουλος - Παραδόσεις Συνταγματικού Δικαίου - (τόμος Ι, θ' έκδοση- Αθήνα 2001) – σελ. 480-481, Ηλίας Γ. Νικολόπουλος – Ο Θεσμός Της

Εκλογές και δημοψήφισμα αποτελούν δυο βασικούς θεσμούς, που εμφανίζουν εξωτερικές ομοιότητες, αφού και οι δυο διαδικασίες διεξάγονται κατά τον ίδιο τρόπο, βάσει ειδών αρχών . Ωστόσο μεταξύ τους υπάρχουν σημαντικές ουσιαστικές διαφορές, που ανάγονται στη διαφοροποίηση αντιπροσωπευτικού συστήματος και δημοκρατίας.

Οι εκλογές έχουν χαρακτήρα προσωπικό δηλαδή αναφέρονται σε πρόσωπα . Το ρήμα '' εκλεγώ '' σημαίνει διαλέγω και στη συγκεκριμένη περίπτωση επιλέγω ανάμεσα σε περισσότερα πρόσωπα. Αυτός ο προσωπικός χαρακτήρας των εκλογών ανήκει στις βάσεις του αντιπροσωπευτικού συνταγματικού οικοδομήματος. Συνιστά στην ανάδειξη, των μελών του κοινοβουλίου (αντιπροσώπων), η οποία αποτελεί τον αποκλειστικό σκοπό και το μοναδικό νομικό αποτέλεσμα των εκλογών της αντιπροσωπευτικής Δημοκρατίας . Η συνταγματική θέση των εκλογών είναι η απαραίτητη διαδικασία για την ανάδειξη αντιπροσώπων, και συνιστούν 'εκλογές' με την κυριολεκτική έννοια του ορού, έχοντας έντονο προσωπικό χαρακτήρα . Η αντιπροσωπευτική θεωρία αναγνωρίζει στους εκλογείς το δικαίωμα να εκλεγούν τους αντιπροσώπους τους , όχι όμως και να καθορίζουν την πολιτική που θα ακολουθήσουν. Οι εκλογές είναι πράγματι θεσμός συνασμένος με την Δημοκρατία, γιατί ακριβώς επιτρέπει την, από τον λαό ανάδειξη της πολιτικής ηγεσίας .

Αντίθετα προς το προσωπικό χαρακτήρα των εκλογών, το δημοψήφισμα έχει ουσιαστικό περιεχόμενο, γιατί αναφέρεται σε διάφορα ουσιαστικά θέματα. Ψηφίζω σημαίνει εκφέρω την γνώμη μου για συγκεκριμένο ζήτημα, όπως κατά τη διαδικασία του δημοψηφίσματος όπου το εκλογικό σώμα καλείται να εκφράσει τη θέληση του επί της ουσίας.

Από την ουσιαστική διαφοροποίηση δημοψηφίσματος και εκλογών συνάγεται η διαφορετική θέση, την οποία κατέχει ο πολίτης στη δομή κι την λειτουργία όλου του πολιτεύματος. Ενώ ο εκλογέας εκλεγεί αυτούς που τον κυβερνούν, ο ψηφοφόρος αποφασίζει ο ίδιος για το θέμα, που τίθενται στην κρίση του με το συμπέρασμα ότι ο πρώτος κυβερνάται ενώ ο δεύτερος αυτοκυβερνάται. Η διαφορά ανάμεσα στο δημοψήφισμα και τις εκλογές, είναι χαρακτηριστική, της διαφοράς άμεσης και έμμεσης Δημοκρατίας.

5. Referendum και plebiscitum

Η συμβολή του “προσωπικού δημοψηφίσματος” υπήρχε ιδιαίτερα αρνητική στην διαμόρφωση του θεσμού του δημοψηφίσματος.

Ο ορός “προσωπικό δημοψήφισμα”, δεν εκφράζει συγκεκριμένο τύπο δημοψηφίσματος, αλλά “παρέκταση” του θεσμού. Με τον ορό αυτό αποδίδονται κυρίως περιπτώσεις “κακής χρήσης” της δημοψηφισματικής διαδικασίας.

Στη σύγχρονη επιστήμη γίνεται σαφής διάκριση ανάμεσα στο γνήσιο και το προσωπικό δημοψήφισμα. Για τον χαρακτηρισμό τους μάλιστα χρησιμοποιούνται δυο διαφορετικοί λατινογενείς οροί, referendum και plebiscitum. Με τον ορό referendum αποδίδεται, το κατά κυριολεξία δημοψήφισμα, η ουσιαστική δηλαδή διαδικασία η οποία έχει θεματικό χαρακτήρα. Ενώ με την ορό plebiscitum αποδίδεται το λεγόμενο προσωπικό δημοψήφισμα¹².

Αρχικά referendum και plebiscitum δεν διακρινόταν εννοιολογικά και οι δυο λέξεις ήταν περίπου συνώνυμες. Ο Montesquieu αναφέρει όμως, ότι με plebiscite “ο λαός είναι αρμόδιος να επιλέξει αυτούς στους οποίους οφείλει να εμπιστευτεί τμήμα της εξουσίας του ... δεν είναι αρμόδιος να συζητήσει υποθέσεις”¹³. Το plebiscite θεωρείτο πράγματι δημοκρατική κατάκτηση. Referendum και plebiscitum διαφοροποιούνται εννοιολογικά στους χρόνους του Βοναπάρτη κι αποκτούν πλέον ξεχωριστό εννοιολογικό συνταγματοπολιτικό περιεχόμενο¹⁴.

Το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό γνώρισμα του προσωπικού δημοψηφίσματος, προκύπτει από την εμφάνιση του στην συνταγματοπολιτική πραγματικότητα. Το προσωπικό δημοψήφισμα αποτελεί παραποίηση, κακής χρήσης και διαστρέβλωση του θεσμού του δημοψηφίσματος. Πρόκειται για προσχηματική χρησιμοποίηση της δημοψηφισματικής διαδικασίας, που κάθε άλλο παρά αποβλέπει, και με την οποία κάθε άλλο παρά επιτυγχάνεται, η έκφραση της λαϊκής θέλησης.

Το “προσωπικό δημοψήφισμα”, στις περισσότερες περιπτώσεις, αποτελεί διαδικαστική παρωδία, που χρησιμοποιείται για τη “νομιμοποίηση” έξω συνταγματικών εναργειών. Το plebiscite δεν είναι συνταγματικός θεσμός, αλλά πολιτική πράξη της κυβέρνησης, με την

¹² Ε. Τσακαλώτου – Λατινοελληνικό λεξικό (1889) – σελ. 524,636

¹³ Ηλίας Γ. Νικολόπουλος – Ο Θεσμός Της Λαϊκής Νομοθετικής Και Συνταγματικής Θεωρίας, Συμβολή στο Συγκριτικό Συνταγματικό Δίκαιο (Αθήνα – Κομοτηνή 1997) – σελ.18

¹⁴ Chenot – Το δημοψήφισμα στους γαλλικούς θεσμούς – σελ. 428

οποία υποβάλλονται στην λαϊκή έγκριση γεγονότα τετελεσμένα η μελλοντικά, τα οποία συνδέονται με ορισμένο πρόσωπο.

Το plebiscitum, αν και μοιάζει πολύ περισσότερο με εκλογές, παρά το δημοψήφισμα, διαφέρει πολύ από αυτές. Το προσωπικό δημοψήφισμα αναφέρεται στην ανάδειξη του αρχηγού του κράτους, αυτοκράτορα, η Προέδρου της Δημοκρατίας. Διαφέρει από την ιδιότυπη διαδικασία εκλογής μονάρχη στην οποία μπορούν να υπάρχουν περισσότεροι υποψήφιοι. Διαφέρει επίσης από της προεδρικές εκλογές αυταρχικών καθεστώτων, στις οποίες τυπικά έστω, επιτρέπεται υποβολή υποψηφιοτήτων. Το προσωπικό δημοψήφισμα ως παρωδία εκλογικής διαδικασίας αναφέρεται σε έναν μόνο "υποψήφιο".

Συμπερασματικά η διάκριση δημοψηφίσματος και προσωπικού δημοψηφίσματος πηγάζει από την διαφοροποίηση, ανάμεσα σε γνησία και γη γνησία δημοψηφισματική η και εκλογική διαδικασία. Ορθότερη επομένως είναι η αδιάκριτη χρήση των ορών referendum και plebiscitum¹⁵.

6. Η απόφαση με γραπτή ψηφοφορία¹⁶

Το τρίτο χαρακτηριστικό γνώρισμα του δημοψηφίσματος (απόφαση του λαού για ουσιαστικά ζητήματα) είναι σχετικό με τον τρόπο λήψης της απόφασης. Για να συνιστά δημοψήφισμα, η λαμβανομένη απόφαση από τον λαό για ουσιαστικό ζήτημα, θα πρέπει να γίνεται με την διαδικασία των ψηφοδελτίων. Γίνεται λόγος, για δημοψήφισμα με την σύγχρονη έννοια του ορού, μόνο εφόσον χρησιμοποιούνται ψηφοδέλτια και η απόφαση δεν λαμβάνεται σε συνέλευση με προφορική ψήφο.

Το τελευταίο αυτό γνώρισμα του δημοψηφίσματος έχει περισσότερο "διαδικαστικό", "τεχνικό" χαρακτήρα και ο καθορισμός του συνδέεται με την διάκριση της ψήφου, σε προφορική και γραπτή. Το συγκεκριμένο γνώρισμα αναφέρεται στον τρόπο λήψης της απόφασης και διακρίνει το δημοψήφισμα, με την σύγχρονη τεχνική νομική έννοια του ορού, από άλλες αποφάσεις του λαού, οι οποίες λαμβάνονται κατά τρόπο διαφορετικό, δηλαδή με προφορική ψήφο.

¹⁵ Ανδρέας Γ. Δημητρόπουλος - Παραδόσεις Συνταγματικού Δικαίου - (τόμος Ι, θ' έκδοση- Αθήνα 2001) - σελ. 483

¹⁶ Ανδρέας Γ. Δημητρόπουλος - Παραδόσεις Συνταγματικού Δικαίου - (τόμος Ι, θ' έκδοση- Αθήνα 2001) - σελ. 484-485; Χ. Σγουρίτσα - Το Δημοψήφισμα - σελ. 29-30

Η διαδικασία του δημοψηφίσματος είναι γραπτή, τόσο η υποβολή του ερωτήματος, όσο και η απάντηση πραγματοποιούνται με γραπτή διαδικασία.

Η ψήφος με την ουσιαστική έννοια του ορού αποτελεί έκφραση της βούλησης του πολίτη η οποία μπορεί να δηλωθεί είτε προφορικά είτε γραπτά. Η διάκριση αυτή, έχει μεγάλη σημασία για τον καθορισμό της εννοίας του δημοψηφίσματος. Ο πρώτος τρόπος λήψης αποφάσεων είναι μέσω της “προφορικής ψήφου”, ο οποίος παρέχεται στο πλαίσιο συνελεύσεως των πολιτών. Ο δεύτερος, είναι εκείνος της “γραπτής ψήφου”, ο οποίος παρέχεται έξω, πέρα, και ανεξάρτητα από λαϊκή συνέλευση. Μονό οι αποφάσεις που λαμβάνονται κατά την διαδικασία της γραπτής ψήφο συνιστούν δημοψηφίσματα.

7. Η προφορική ψήφος¹⁷

Με την προφορική ψήφο, εκφράζεται η θέληση του κάθε πολίτη από τον ίδιο με προφορική του δήλωση, προς την οποία ισοδύναμη οποιαδήποτε σχετική κίνηση του δηλούντος για παράδειγμα το νεύμα της κεφαλής, ανάταση του χεριού η ανάσταση δια βοής, βηματισμός προς συγκεκριμένη κατεύθυνση κ. λ. π. χαρακτηριστικό του τρόπου αυτού ψηφίσματος είναι ο δηλών εκφράζει την θέληση του αυτοπρόσωπα, άμεσα και απευθείας ο ίδιος, χωρίς να χρησιμοποιήσει κάποιο μέσω, δηλαδή “ψηφοδέλτιο”, με την ευρύτερη έννοια του ορού, όπως τεμαχίου χαρτιού, σφαιριδίου, κεράμου κλπ. Αυτή η αμεσότητα με την έννοια της μη παρεμβολής οποιουδήποτε μέσου, ανήκει στο ουσιαστικό περιεχόμενο της προφορικής ψήφου.

Η προφορική ψήφος συνδέθηκε, και συνδέεται, με την αυτοπρόσωπη παρουσία των πολιτών στον ίδιο τόπο και χρόνο, σε λαϊκή συνέλευση. Οπότε είναι κατά συνέπια “συνελευσιακή ψήφος” αφού στις λαϊκές συνελεύσεις τα μέλη του συλλογικού σώματος συγκεντρώνονται στον ίδιο τόπο και χρόνο και συνήθως μετά από συζητήσεις, το κάθε μέλος εκφράζει “προφορικά”, εκείνη τη στιγμή, το ίδιο την θέληση του. Σημειωτέο ότι με αυτόν τον τρόπο λαμβάνονταν οι αποφάσεις στις συνελεύσεις των αρχαίων ελληνικών πόλεων.

Η προφορική ψήφος, συνδέθηκε στενά με την έννοια της φανερής ψηφοφορίας, και είναι εκ των πραγμάτων φανερή ψήφος. Ο ψηφοφόρος

¹⁷ Ανδρέας Γ. Δημητρόπουλος - Παραδόσεις Συνταγματικού Δικαίου - (τόμος Ι, 3^η έκδοση- Αθήνα 2001) – σελ. 485-486, Biscardi – Αρχαίο Ελληνικό Δίκαιο – σελ. 115

δηλώνει ο ίδιος δημόσια, στο πλαίσιο της συνέλευσης, το περιεχόμενο της βούλησης του, με συνεπεία η ψήφος του να γίνεται γνωστή σε όλους . Η προφορική ψήφος χρησιμοποιήθηκε στις αρχαίες λαϊκές συνελεύσεις, όμως η εξαφάνιση των λαϊκών συνελεύσεων στις μέρες μας, οδήγησε στην εξαφάνιση της προφορικής ψήφου και στην επικράτηση της γραπτής. Σήμερα η λαϊκή συνέλευση και η συνδεδεμένη με αυτήν προφορική ψήφος εφαρμόζεται στην περιοχή της τοπικής αυτοδιοίκησης και σε επαγγελματικό επίπεδο.

8. Η γραπτή ψήφος¹⁸

Η γραπτή ψήφος χαρακτηρίζεται από την διαδικασία οπού, ο ψηφοφόρος εκφράζει και πάλι ο ίδιος την θέληση του, όχι όμως “προφορικά” αλλά “γραπτώς” χρησιμοποιώντας “ψηφοδέλτιο”, δηλαδή γραπτό μνημείο, δηλωτικό της θέλησης του. Το αποτέλεσμα της ψηφοφορίας εξάγεται από την καταμέτρηση των ψηφοδελτίων.

Η συνταγματική κατοχύρωση της μυστικής ψηφοφορίας ισοδυναμεί με την καθιέρωση της γραπτής ψήφου, η οποία παρέχει την δυνατότητα μυστικής ψηφοφορίας και συνδέθηκε έτσι με την έννοια αυτήν. Η μυστικότητα της ψηφοφορίας για ορισμένα θέματα , θεωρήθηκε απαραίτητο προσόν, οπότε η γραπτή ψήφος , χρησιμοποιήθηκε αρχικά για την κάλυψη αυτών των αναγκών.

Η γραπτή ψήφος έχει περισσότερα πλεονεκτήματα από την προφορική ψήφο και παρέχει –πέρα και ανεξάρτητα από την μυστικότητα της ψηφοφορίας – και άλλες δυνατότητες:

Α) δεν προϋποθέτει την σύγκληση των ψηφοφόρων σε συνέλευση και δεν απαιτείται η συγκέντρωση τους στον ίδιο τόπο και χρόνο για να δηλώσουν την ψήφο τους . Με αυτόν τον τρόπο καθίσταται δυνατή η ταυτόχρονη διεξαγωγή της ψηφοφορίας σε περισσότερα εκλογικά τμήματα, τα οποία βρίσκονται σε διαφορετικούς τόπους. Οι ψηφοφόροι μπορούν , χρησιμοποιώντας το ψηφοδέλτιο να εναποθέτουν την ψήφο τους στο πλησιέστερα εκλογικό κέντρο η τμήμα.

Β) είναι ανεξάρτητη από το μέγεθος του εκλογικού σώματος και εμφανίζει επομένως μεγάλα πλεονεκτήματα οργάνωσης και διεξαγωγής ψηφοφορίας. Οι ψηφοφόροι ψηφίζουν συμφωνά με συγκεκριμένη διαδικασία σε περισσότερα εκλογικά τμήματα και σε διαφορετικούς τρόπους . Με αυτόν τον τρόπο μπορεί να σχηματίσει αποφάσεις εκλογικό σώμα εκατομμυρίων ψηφοφόρων. Η μέθοδος της γραπτής ψήφου και

¹⁸ Ανδρέας Γ. Δημητρόπουλος - Παραδόσεις Συνταγματικού Δικαίου - (τόμος Ι, 3^η έκδοση- Αθήνα 2001) – σελ. 486-487, Biscardi – Αρχαίο Ελληνικό Δίκαιο – σελ. 115

ψηφοφορίας επιτρέπει την συλλογή και την καταμέτρηση των ψήφων, ανεξάρτητα από την παρουσία του ψηφοφόρου.

9. Η δημοψηφισματική διαδικασία¹⁹

Δημοψήφισμα με την τυπική έννοια του ορού σημαίνει τη διαδικασία, με την οποία λαμβάνεται η απόφαση του λαού, και με αυτήν την έννοια ταυτίζεται με την δημοψηφισματική διαδικασία.

Η δημοψηφισματική διαδικασία είναι η “ νομοθετική ” διαδικασία , με την ευρύτερη έννοια του ορού, παραγωγής κανόνων δικαίου. Από νομική άποψη, η φύση αυτή της δημοψηφισματικής διαδικασίας προκύπτει από τον αποφασιστικό χαρακτήρα του αποτελέσματος της. Εφόσον οι παραγόμενοι κανόνες έχουν δεσμευτική δύναμη, πρόκειται για κανόνες δικαίου είτε κοινού δικαίου είτε και συνταγματικού δικαίου.

Ως διαδικασία παραγωγής κανόνων δικαίου, η δημοψηφισματική διαδικασία έχει τρία ειδικότερα “ στάδια τη δημοψηφισματική-νομοθετική πρωτοβουλία , την επεξεργασία την συζήτηση και την ψήφιση.

10. Η δημοψηφισματική πρωτοβουλία²⁰

Η δημοψηφισματική πρωτοβουλία είναι η πράξη, η οποία ως έννομη συνεπεία έχει την παραπομπή ενός θέματος στην κρίση του λαού. Είναι είδος της νομοθετικής πρωτοβουλίας δηλαδή είναι το δικαίωμα προτάσεως νομών όχι προς το κοινοβούλιο αλλά προς τον λαό.

Δυο αιτήματα -ουσιαστικό και διαδικαστικό- εμπεριέχει η δημοψηφισματική πρωτοβουλία, οπότε κατά συνεπεία διακρίνεται σε ουσιαστική και τυπική πρωτοβουλία.

Διαδικαστικό αίτημα της δημοψηφισματικής πρωτοβουλίας είναι η σύγκλησης του λαού σε δημοψήφισμα . Η κίνηση της δημοψηφισματικής διαδικασίας κι η παραπομπή του ερωτήματος σε δημοψήφισμα , αποτελεί το διαδικαστικό αποτέλεσμα της άσκησης της δημοψηφισματικής πρωτοβουλίας .

Το ουσιαστικό αίτημα αναφέρεται σε συγκεκριμένο ερώτημα, σε συγκεκριμένη ουσιαστική ρύθμισης, της οποίας η θέσπιση επιδιώκεται με την δημοψηφισματική διαδικασία.

¹⁹ Ανδρέας Γ. Δημητρόπουλος - Παραδόσεις Συνταγματικού Δικαίου - (τόμος Ι, θ' έκδοση- Αθήνα 2001) – σελ.476-477

²⁰ Ανδρέας Γ. Δημητρόπουλος - Παραδόσεις Συνταγματικού Δικαίου - (τόμος Ι, θ' έκδοση- Αθήνα 2001) – σελ.493

11. Το ερώτημα - ουσιαστική δημοψηφισματική πρωτοβουλία-²¹

Το ουσιαστικό περιεχόμενο της δημοψηφισματικής πρωτοβουλίας, αφορά συγκεκριμένο ουσιαστικό ζήτημα. Με την δημοψηφισματικής διαδικασία τίθεται στο εκλογικό σώμα συγκεκριμένο ερώτημα, στο οποίο και καλείται να απαντήσει. Το θέμα, που τίθεται στην κρίση του λαού, πρέπει να πάρει την μορφή ερωτήματος ,στο οποίο οι ψηφοφόροι καλούνταν να απαντήσουν συνήθως με ``ναι`` ή ``όχι``. Έχουν διατυπωθεί όμως και ορισμένες επιφυλάξεις κατά του θεσμού , με αφορμή τις δυσκολίες, που εμφανίζει η όλη ``τεχνική``, σχετική προς την διαμόρφωση του ερωτήματος . Τα ζητήματα που αφορούν το ερώτημα και τις ιδιότητες του, έχουν έντονο τεχνικό χαρακτήρα και είναι μεγάλης σημασίας για την ουσία όλου του θέματος . Τα επιμέρους θέματα που ανακόπτουν αφορούν την επιλογή του θέματος, το περιεχόμενο του ερωτήματος, τη διατύπωση του ερωτήματος, των αριθμό των ερωτημάτων, το κατάλληλο όργανο για τη θέση και διατύπωση κ.λ.π.

12. Η επιλογή και το θέμα του ερωτήματος²²

Η επιλογή του θέματος για το οποίο γίνεται το δημοψήφισμα έχει ιδιαίτερη σημασία, και εκτός αυτού γενικά, η συμβολή αυτού του θεσμού στην κίνηση του όλου πολιτεύματος, εξαρτάται από την επιλογή των ερωτημάτων.

Τα κριτήρια της επιλογής των θεμάτων είναι διαφορά και καταρχήν, δημοψήφισμα πρέπει να διεξάγεται μονό για βασικά θέματα κι εφόσον απασχολούν πράγματι τον τόπο. Δηλαδή δεν πρέπει να παραλείπεται η διεξαγωγή δημοψηφισμάτων για ζητήματα, που έντονα απασχολούν τον τόπο και τα οποία έχουν προεξάρχουσα σημασία. Όπως αντίθετα δεν πρέπει να προκηρύσσονται δημοψηφίσματα για δευτέρωνα ζητήματα τα οποία δεν έχουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον και αποσκοπούν μονό στην εξυπηρέτηση σκοπιμοτήτων.

13. Περιορισμοί του ερωτήματος²³

²¹ Ανδρέας Γ. Δημητρόπουλος - Παραδόσεις Συνταγματικού Δικαίου - (τόμος Ι, θ' έκδοση- Αθήνα 2001) – σελ.493-494

²² Ανδρέας Γ. Δημητρόπουλος - Παραδόσεις Συνταγματικού Δικαίου - (τόμος Ι, θ' έκδοση- Αθήνα 2001) – σελ. 494

²³ Ανδρέας Γ. Δημητρόπουλος - Παραδόσεις Συνταγματικού Δικαίου - (τόμος Ι, θ' έκδοση- Αθήνα 2001) – σελ. 494

Αντικείμενο του δημοψηφίσματος μπορεί να είναι καταρχήν οποιοδήποτε ζήτημα με εξαίρεση στα ειδικότερα συστήματα, σε διαφορά κράτη, όπου η επιλογή του θέματος που τίθεται στην κρίση του λαού δεν είναι εντελώς ελεύθερη αλλά υπόκειται σε περιορισμούς.

Η θέσπιση περιορισμών στον κύκλο των θεμάτων που μπορούν να τεθούν σε δημοψήφισμα, συμπληρώνουν τα διαφορά Συντάγματα με ποικίλους τρόπους. Η εξάρτηση του δημοψηφίσματος από την προηγούμενη απόφαση οργάνου (κυρίως νομοθετικό) είναι πολύ συνήθης. Αυτό λχ. συμβαίνει, όταν κατά τη συνταγματική ρύθμιση μπορούν να τεθούν σε δημοψήφισμα'', ψηφισμένα νομοσχέδια ή και νομοί ή το αντίθετο την κατάργηση νομού. Σε όλες αυτές τις περιπτώσεις προκαθορίζεται το θέμα του δημοψηφίσματος. Εντούτοις δημοψήφισμα μπορεί να γίνει μονό για ζητήματα που έχει ήδη λάβει θέση, που έχει ρυθμίσει το νομοθετικό όργανο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

Α. ΕΙΔΗ ΔΗΜΟΨΗΦΙΣΜΑΤΟΣ²⁴

Με την απόδοση των λατινικών ορών referendum και plebiscitum, το δημοψήφισμα διακρίνεται αντιστοίχως σε '' γνήσιο '' δημοψήφισμα και '' προσωπικό δημοψήφισμα ''

Ως γνήσιο δημοψήφισμα θεωρείται αυτό κατά το οποίο <<ο σκοπός που επιδιώκει το όργανο που έχει, κατά το σύνταγμα, αρμοδιότητα να το προκηρύξει, είναι η λήψη μιας απόφαση από το ίδιο το εκλογικό σώμα με την επιλογή μεταξύ δυο συγκεκριμένων λύσεων, κατά τρόπο ελεύθερο, που εξασφαλίζει τα συνταγματικά ατομικά και πολιτικά δικαιώματα, χωρίς τον εξαναγκασμό, οποιουδήποτε είδους>>.

Προσωπικό είναι το δημοψήφισμα << όταν ο σκοπός που επιδιώκουν εκείνοι που έχουν την πρωτοβουλία να προκαλέσουν την άμεση λαϊκή συμμετοχή, είναι η τυπική επικύρωση από το εκλογικό σώμα, μιας απόφασης του, που έχουν ήδη λάβει, συνήθως υπέρ του προσώπου ή ενός πολιτικού συστήματος. Το προσωπικό δημοψήφισμα διεξάγεται συνήθως χωρίς την προστασία των συνταγματικών

²⁴ Ηλίας Γ. Νικολόπουλος – Ο Θεσμός Της Λαϊκής Νομοθετικής Και Συνταγματικής Θεωρίας, Συμβολή στο Συγκριτικό Συνταγματικό Δίκαιο (Αθήνα – Κομοτηνή 1997) – σελ.55-61, Ανδρέας Γ. Δημητρόπουλος - Παραδόσεις Συνταγματικού Δικαίου - (τόμος Ι, θ' έκδοση- Αθήνα 2001) - σελ.472-474

δικαιωμάτων και με συνθήκες μορφών `` νομικού, πραγματικού η ψυχολογικού `` εξαναγκασμού >>.

Η θεωρία διακρίνει το (γνήσιο) δημοψήφισμα σε αποφασιστικό και συμβουλευτικό ,το αποφασιστικό δημοψήφισμα σε συνταγματικό και νομοθετικό, και τις δυο τελευταίες μορφές του σε υποχρεωτικό και δυνητικό (η προαιρετικό) .

Αποφασιστικό είναι το δημοψήφισμα , όταν η βούληση του εκλογικού σώματος, παράγει συντακτικό η νομοθετικό αποτέλεσμα η συμβάλλει ως μέρος της καθόλου διαδικασίας στην παραγωγή αποτελέσματος με δεσμευτικότητα κανόνα δικαίου. Συμβουλευτικό είναι το δημοψήφισμα ,όταν το εκλογικό σώμα εκφράζει γνώμη ενόψει απόφασης που λαμβάνει άλλο όργανο το κράτους, το οποίο έχει συντακτική, νομοθετική η κανονιστική αρμοδιότητα.

Συνταγματικό είναι το δημοψήφισμα, όταν παράγει η συμβάλλει στην παραγωγή κανόνα δικαίου σε επίπεδο συντάγματος, και νομοθετικό όταν οι παραγόμενοι κανόνες είναι σε επίπεδο κοινή νομοθεσίας .

Υποχρεωτικό είναι το δημοψήφισμα, όταν είναι αναγκαία για την ολοκλήρωση της διαδικασίας για την οποία προκηρύσσεται, είτε στο προπαρασκευαστικό στάδιο της (συμβουλευτικό δημοψήφισμα), είτε στο τελικό στάδιο της (αποφασιστικό δημοψήφισμα) και τέλος , προαιρετικό είναι το δημοψήφισμα, όταν δεν απαιτείται για την προαγωγή του κανόνα δικαίου.

B. ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΕΣ ΤΟΥ ΔΗΜΟΨΗΦΙΣΜΑΤΟΣ²⁵

Η ανάλυση και μελέτη των λειτουργιών του θεσμού του δημοψηφίσματος μας δίνουν την δυνατότητα να δημιουργήσουμε πλήρους και σαφούς εικόνες για τον ρολό και τη σημασία του θεσμού.

Οι λειτουργίες του δημοψηφίσματος είναι πολλαπλές και προς περισσότερες κατευθύνσεις. Χρήσιμη είναι όμως η κατάταξη των λειτουργιών , ανάλογα με την κατεύθυνση προς την οποία στρέφονται.

1) Υπάρχουν καταρχήν λειτουργίες, οι οποίες αναφέρονται συνολικά στο πολίτευμα. Πρόκειται δηλαδή για `` συνολικές λειτουργίες `` στην κυριολεξία του ορού. Εδώ ανήκουν κυρίως η

²⁵ Ανδρέας Γ. Δημητρόπουλος - Παραδόσεις Συνταγματικού Δικαίου - (τόμος Ι, θ' έκδοση- Αθήνα 2001) – σελ. 504

ερμηνευτικοί/ενοποιητική, η σταθεροποιητική και η αναπτυξιακή λειτουργία .

2) Προς τον λαό κατευθύνεται κυρίως ,αλλά όχι μονό, η εκπαιδευτικοί, η δημοκρατική και η ενεργοποιητική λειτουργία. Το δημοψήφισμα ανυψώνει το μορφωτικό επίπεδο, ενεργοποιεί τον λαό και ενισχύει σημαντικά τη θέση του σε όλη την πολιτειακή διαδικασία . Οι λειτουργίες αυτές έχουν γενικότερη αντανάκλαση και θετικές επιδράσεις στο όλο το πολίτευμα.

3)Ενας αριθμός λειτουργιών αναφέρεται στη ρύθμιση των σχέσεων μεταξύ οργάνων. Το δημοψήφισμα ρυθμίζει της σχέσεις του λαού κι άλλων οργάνων για π.χ. του κοινοβουλίου η της κυβέρνησης είτε των άλλων οργάνων μεταξύ τούς. Σε αυτήν την κατηγορία ανήκουν κυρίως η διαιτητική λειτουργία, όπως και η λεγομένη διορθωτική λειτουργία , αλλά και η συναινετική λειτουργία. Πρόκειται για ρυθμιστικές λειτουργίες στην κυριολεξία του ορού.

1). ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΕΣ ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΣΥΝΟΛΙΚΟ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑ²⁶

Η πολιτική σταθερότητα βασίζεται στο ότι οι αποφάσεις του λαού γίνονται σεβαστές, δεν αμφισβητούνται και κατά συνεπεία δεν μεταβάλλονται εύκολα. Το κοινοβούλιο δεν αποφασίζει εύκολα τη μεταρρύθμιση των αποφάσεων του λαού και εξαφανίζεται έτσι η περιορίζεται σημαντικά το αρνητικό φαινόμενο των αλληπαλλήλων νομοθετικών ρυθμίσεων , που πλήττει καίρια την ασφάλεια δικαίου και έχει ευρύτερες αρνητικές επιπτώσεις . Το ιδιαίτερο αυξημένο κύρος και η διάρκεια των δημοψηφισμάτων αποφάσεων δημιουργεί ουσιαστική πολιτική σταθερότητα. Η πολιτική σταθερότητα πάντα επηρεάζει θετικά την οικονομική σταθερότητα η οποία και μας οδηγεί στην οικονομική ανάπτυξη. Έτσι δημιουργείται το απαραίτητο κλίμα και την απαραίτητη βάση για κυβερνητική σταθερότητα.

α). Ειρηνευτική λειτουργία

Από τη φύση του το δημοψήφισμα είναι ο κατεξοχήν θεσμός για τη άρση μεγάλων αμφισβητήσεων, για τη λύση φλεγόντων ζητημάτων και για την άμβλυνση οξυτήτων αντιθέσεων. Εφόσον υπάρχει έντονη

²⁶ Ανδρέας Γ. Δημητρόπουλος - Παραδόσεις Συνταγματικού Δικαίου - (τόμος Ι, θ' έκδοση- Αθήνα 2001) – σελ. 504 - 507

διάσταση απόψεων για τους χειρισμούς και την λύση, που επιδιώκεται να δοθεί σε ένα κρίσιμο εθνικό θέμα η την νομική ρύθμιση, που εισάγεται για κοινωνικό ζήτημα, η διεξαγωγή δημοψηφίσματος αποτελεί ίσως την πλέον προσφορότερη, για τον τερματισμό των διαφορών και την εξασφάλιση της κοινωνικής ειρήνης

αα). Ενωτική λειτουργία

Το δημοψήφισμα αποτελεί την κατεξοχήν διαδικασία σύνθεσης του λαού σε ενιαίο σύνολο και συνιστά σημαντικό παράγοντα πολιτικής ενοποίησης. Ο ρόλος αυτός είναι ιδιαίτερα ουσιαστικός και σύμβαλλε σημαντικά στην πολιτική ολοκλήρωση, εφόσον συνενώνει τα πολιτικά συγκρουόμενα μέρη μέσω της απόφασης του λαού, η οποία είναι πάντοτε σεβαστή και υπολογίσιμη.

ααα). Σταθεροποιητική λειτουργία

Η σταθεροποιητική λειτουργία του δημοψηφίσματος, αποτελεί μια από τις σημαντικότερες λειτουργίες του, στο σύγχρονο κράτος, και πράγματι συμβάλλει λόγω της διάρκειας των αποφάσεων του λαού, στη δημιουργία της πολιτικής σταθερότητας. Οι συχνές νομοθετικές αλλαγές αποτελούν έναν από τους σημαντικότερους παράγοντες κυβερνητικής αστάθειας με την ουσιαστική έννοια του ορού. Έτσι το δημοψήφισμα θέτει φραγμούς στις άσκοπες νομοθετικές μεταβολές και αποτελεί το καταλληλότερο μέσο χάραξης εθνικής-υπερκομματικής πολιτικής, θεσμό υπερκομματικής επίλυσης διαφορών, οι οποίες και για τον λόγω αυτό αντέχουν στο χρόνο.

2).ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΕΣ ΣΧΕΤΙΚΕΣ ΜΕ ΤΗΝ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗ/ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ²⁷

Το δημοψήφισμα αποτελεί μέσο καθορισμού κρατικής κυβερνητικής εξουσίας , επομένως επιτελεί κυβερνητική λειτουργία με την έννοια ότι καθορίζει τη γενικότερη η ειδικότερη πολιτική του κράτους.

Το δημοψήφισμα αποτελεί επίσης αποτελεσματικό συνταγματικό μέσο αλλαγής κυβερνητικής πολιτικής. Εφόσον η κυβέρνηση με τις προεκλογικές η προγραμματικές της δηλώσεις έχει δεσμευτεί για τη λύση συγκεκριμένου θέματος προς ορισμένη κατεύθυνση και κρίνει, ότι η

²⁷ Ανδρέας Γ. Δημητρόπουλος - Παραδόσεις Συνταγματικού Δικαίου - (τόμος Ι, θ' έκδοση- Αθήνα 2001) – σελ. 511 - 514

μεταβολή των συνθηκών επιβάλλει διαφορετική λύση. Το δημοψήφισμα αποτελεί το προσφορότερο μέσο `` νομιμοποίησης `` αυτής της αλλαγής, κατά τον ίδιο τρόπο αποτελεί πρόσφορο μέσο της έκφρασης της λαϊκής θέλησης σε έκτακτα και επείγοντα θέματα, τα οποία μπορούν να εμφανιστούν στο πολιτικό προσκήνιο κι η λύση τους να επείγει.

Η διεξαγωγή ψηφίσματος είναι ιδιαίτερα χρήσιμος και σε ότι αφορά την εξωτερική πολιτική, προκειμένου να καταδείξουνε προς τα έξω την ομοψυχία του λαού σε συγκεκριμένο θέμα. Σε αυτές τις περιπτώσεις διεξάγεται δημοψήφισμα για να καταδειχθεί η συντριπτική πλειοψηφία αυτής της θέλησης προς τα έξω, ως άσκηση πίεσης για τη λύση εθνικών θεμάτων.

ι). Συμπολιτευτική-αντιπολιτευτική λειτουργία

Ενώ ο ρόλος του δημοψηφίσματος ως μέσο καθορισμού κυβερνητικής πολιτικής είναι ανεξάρτητος από το αποτέλεσμα, αντίθετα ο συμπολιτευτικός η αντιπολιτευτικός ρόλος του, εξαρτάται από το περιεχόμενο του αποτελέσματος της καθορισμένης δημοψηφισματικής διαδικασίας. Η εκδήλωση της συμπολιτευτικής ή αντιπολιτευτικής λειτουργίας είναι ανεξάρτητη από την δημοψηφισματική πρωτοβουλία. Το δημοψήφισμα όμως μπορεί να λειτουργήσει αντιπολιτευτικά και στις περιπτώσεις , όπου την πρωτοβουλία κίνησης της διαδικασίας είχε η κυβέρνηση και το αντίθετο. Προϋπόθεση, για την εκδήλωση αυτής της λειτουργίας, είναι ότι η κυβέρνηση και η αντιπολίτευση έχουν λάβει αντίθετες θέσεις στο υπό δημοψήφισμα ζήτημα και έχουν επομένως δεσμευτεί κατά τέτοιο τρόπο, ώστε το συγκεκριμένο αποτέλεσμα να ερμηνεύεται υπέρ της μιας και κατά της άλλης πλευράς.

ιι). Το δημοψήφισμα ως μέσο έκφρασης εμπιστοσύνης η δυσπιστίας

Η δημοψηφισματική διαδικασία μπορεί να λειτουργήσει ως μέσο έκφρασης εμπιστοσύνης η δυσπιστίας του εκλογικού σώματος προς την κυβέρνηση . Εφόσον το αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος είναι σύμφωνο προς τις κυβερνητικές θέσεις , λειτουργεί ως ένα είδος `` ψήφου εμπιστοσύνης `` , ενώ αντίθετα ερμηνεύεται ως `` ψήφο δυσπιστίας ``. Σε κάθε περίπτωση η κυβέρνηση οφείλει να λάβει όλα τα κατάλληλα μέτρα για την υλοποίηση της απόφασης του εκλογικού σώματος, ανεξάρτητα το αν συμφωνεί η διαφωνεί με το αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος .

3).ΟΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΕΣ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΛΑΟ²⁸

²⁸ Ανδρέας Γ. Δημητρόπουλος - Παραδόσεις Συνταγματικού Δικαίου - (τόμος Ι, θ' έκδοση- Αθήνα 2001) – σελ. 514 - 515

α). Εκπαιδευτικοί λειτουργία

Η διεξαγωγή δημοψηφισμάτων επιτελεί σημαντική εκπαιδευτική-επιμορφωτική λειτουργία και συμβάλλει σημαντικά στην ανύψωση του μορφωτικού επίπεδο του λαού.

Η στενή διάσταση της εκπαιδευτικής λειτουργίας αφορά συγκεκριμένα θέματα και η δημοψηφισματική περίοδος είναι στην ουσία , περίοδος `` πληροφόρησης και επιμόρφωσης `` θεμάτων, που πρόκειται να τεθούν στην κρίση του λαού. Η διεξαγωγή διαδικασίας δημοψηφίσματος παρέχει την ευκαιρία ανταλλαγής επιχειρημάτων και γνώμων υπέρ και κατά των υποστηριζόμενων αποφάσεων οπου και συνηθίζεται η δημιουργία επιτροπών, ενώσεων προσώπων (προσωρινού χαρακτήρα) , οι οποίες προβάλλουν της απόψεις υπέρ η κατά των ερωτημάτων των συγκεκριμένων ουσιαστικών θεμάτων.

Εφόσον ο λαός καλείται να αποφασίσει μέσα από δημοψηφισματικές διαδικασίες, ο κάθε πολίτης γνωρίζει καλά, ότι ο ίδιος θα υποστεί τα αποτελέσματα των αποφάσεων του. Είναι επομένως εύλογο να αναπτύσσεται το ενδιαφέρον του και κατά συνεπεία φροντίζει να πληροφορηθεί, όσο το δυνατόν καλύτερα για την ουσία των θεμάτων, που τίθενται στην κρίση του. Αντίθετα εφόσον δεν υπάρχουν διαδικασίες άμεσης συμμετοχής του πολίτη, ενισχύεται η αδιαφορία κι η απολιτικοποίηση.

β). Η δημοκρατική λειτουργία

Το δημοψήφισμα είναι το βασικό μέσο, με το οποίο καθίσταται δυνατή η έκφραση της θέλησης του λαού κατά τρόπο άμεσο. Αποτελεί επομένως, βασικό μέσο ενίσχυσης της συνταγματικής θέσεως του εκλογικού σώματος και μέσο υλοποίησης δημοκρατικού πολιτεύματος. Η δημοκρατική αυτή λειτουργία η λειτουργία εκδημοκρατισμού ανάγεται σε όλο το συνταγματολογικό σύστημα. Το δημοψήφισμα είναι ο βασικότερος θεσμός συμμετοχής του λαού στην άσκηση της εξουσίας. Η σημασία του είναι πολύ μεγάλη και αποτελεί στην κυριολεξία τον θεσμό των θεσμών του δημοκρατικού πολιτεύματος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

Α. ΤΟ ΔΗΜΟΨΗΦΙΣΜΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

1. Ιστορική προσέγγιση – το δημοψήφισμα στη νεότερη Ελλάδα

1.1. Η διαδικασία εκλογής μονάρχη τον Νοέμβριο 1862

Έχει επικρατήσει – όχι ορθά- να θεωρείται ως το πρώτο δημοψήφισμα της ελληνικής συνταγματικής ιστορίας, η διαδικασία της εκλογής νέου βασιλιά που ακολουθήθηκε τον Νοέμβριο του 1862. Η ιδιοτυπία του θέματος βρίσκεται στο ότι αν και πρόκειται για σαφή περίπτωση εκλογής, εντούτοις συγκαταλέγεται στον κατάλογο των προσωπικών δημοψηφισμάτων. Χαρακτηριστικό επίσης της περίπτωσης αυτής είναι ότι δεν πρόκειται για εκλογή αιρετού αρχηγού κράτους, αλλά για εκλογή κληρονομικού μονάρχη, δηλαδή για διαδικασία σπάνια στη συνταγματική ιστορία.

Η επανάσταση που έγινε την νύχτα 10 προς 11 Οκτωβρίου 1862 τερμάτισε τη δυναστεία του Όθωνα. Την ίδια νύχτα συντάχθηκε το “Ψήφισμα του Έθνους” το οποίο καταργούσε τη βασιλεία του Όθωνα και την αντιβασιλεία της Αμαλίας και ανέθετε την εκλογή βασιλιά στην εθνική συνέλευση, που έμελε να συγκληθεί. Το ψήφισμα του έθνους σύνεστησε προσωρινή κυβέρνηση την οποία αποτελούσαν οι Δ.. Βούλγαρης, Κ. Κανάρης και Β. Ρούφος²⁹.

Η προσωρινή αυτή κυβέρνηση της 10ης Οκτωβρίου 1862 εξέδωσε ψήφισμα με το οποίο, κατά παρέκκλιση από τη διαδικασία που προέβλεπε το “Ψήφισμα του Έθνους” για την εκλογή ανώτατου άρχοντα, καλούσε τον λαό να αποφανθεί με δημοψήφισμα για το πρόσωπο του νέου βασιλιά³⁰. Η πρώτη αυτή “δημοψηφισματική” διαδικασία πραγματοποιείται κατά παρέκκλιση της διαδικασίας που είχε ήδη οριστεί και χρησιμοποιείται περισσότερο για την επίτευξη σκοπιμοτήτων παρά για την έκφραση του ελληνικού λαού. Νικητής στο “ δημοψήφισμα ” αυτό αναδείχθηκε ο Αλφρέδος, δευτερότοκος γιος της βασίλισσας Βικτωρίας της Αγγλίας³¹, ο οποίος όμως δεν αποδέχθηκε το στέμμα, γιατί η Γαλλία και η Ρωσία εξέφρασαν τις αντιρρήσεις τους και επικαλεστήκαν το πρωτόκολλο του Λονδίνου με το οποίο είχαν αποκλεισθεί από το ελληνικό στέμμα οι δυναστείες που βασίλευαν στις τρεις προστάτιδες δυνάμεις. Η συνέλευση στην συνεδρίαση της 18ης Μαρτίου 1863 και υστέρα από πρόταση του πρωθυπουργού Ζ. Βάλβη,

²⁹ (Μπέσιλα – Μακρίδη, Η εφαρμογή του θεσμού του δημοψηφίσματος στην Ελλάδα σελ.355 επ.

³⁰ Βουρνά, Ιστορία της νεότερης Ελλάδας, 1821-1909, σελ.421

³¹ Ασπρέα, Πολιτική Ιστορία, τόμος Α, σελ.265

αναγόρευσε συνταγματικό βασιλιά των Ελλήνων, με το όνομα Γεώργιος Α' Βασιλεύς των Ελλήνων, τον δευτερότοκο γιο του μετέπειτα βασιλιά της Δανίας Χριστιανού ΙΧ.

Η πρώτη αυτή χρήση του "δημοψηφίσματος" στην Ελλάδα κάθε άλλο παρά βοήθησε στην εξέλιξη του θεσμού. Η παραπάνω διαδικασία ακολουθήθηκε για την εκλογή βασιλιά, πρόκειται επομένως χωρίς αμφιβολία για διαδικασία εκλογής και όχι για διαδικασία δημοψηφισματικού χαρακτήρα. Σε δημοψήφισμα δεν τέθηκε η νέα μορφή του πολιτεύματος ή ο θεσμός της βασιλείας, έστω σε συνδυασμό με προσωπικά στοιχεία. Αντικείμενο της διαδικασίας ήταν η εκλογή βασιλιά και πρόκειται κατά συνεπεία για ιδιότυπη διαδικασία εκλογής μονάρχη, η οποία και δεν επαναλήφθηκε στην ελληνική συνταγματική ιστορία. Η διαδικασία του Νοεμβρίου 1862 δεν συγκεντρώνει τα χαρακτηριστικά του κατά κυριολεξία δημοψηφίσματος (referendum) αλλά ούτε και του λεγομένου προσωπικού δημοψηφίσματος (plebiscitum)³². Δεν είναι επομένως ορθή η κατάταξη της διαδικασίας της εκλογής βασιλιά του 1862 στον κατάλογο των δημοψηφισμάτων ούτε των "προσωπικών" και μάλιστα η αναφορά σε αυτό, ως του πρώτου δημοψηφίσματος, που διενεργήθηκε στην Ελλάδα. Πέρα πάντως από τη συζήτηση για τον χαρακτήρα της διαδικασίας αυτής, γεγονός είναι, ότι με την διαδικασία του 1862, η άμεση προσφυγή στον λαό συνδέεται πλέον στενά με το πολιτειακό και το "χαρακτηριστικό" αυτό θα την ακολουθήσει και στη μετέπειτα εξέλιξη της. Χαρακτηριστικό είναι, ότι ούτε και το αποτέλεσμα του "δημοψηφίσματος" αυτού εφαρμόστηκε, διότι τελικά δεν ανέλαβε το στέμμα εκείνος ο οποίος εκλέχτηκε.

1.2. Η πρώτη πρόταση συνταγματικής καθιερώσεως του δημοψηφίσματος

Η πρώτη απόπειρα συνταγματικής καθιερώσεως του δημοψηφίσματος στην Ελλάδα έγινε κατά την αναθεωρητική διαδικασία του 1911. στην συνεδρίαση της Β' αναθεωρητικής βουλής της 20^{ης} Μαΐου 1911 και κατά την συζήτηση του άρθρου 107 – το οποίο ρύθμιζε τα της αναθεώρησης - του Συντάγματος του 1864, ο Α. Παπαναστασίου προτείνει την εισαγωγή του δημοψηφίσματος. Ο ίδιος εισηγήθηκε την καθιέρωση υποχρεωτικού δημοψηφίσματος, αναφορικά προς την αναθεώρηση. Συμφωνά με την πρόταση του, μετά την επιψήφιση από τη Βουλή κάποιας μεταρρύθμισης, πρέπει να ρωτάται αμέσως ο λαός, προκειμένου να αποφανθεί για αυτήν. Η πρόταση, όμως του Α. Παπαναστασίου δεν έγινε τελικά δεκτή³³.

³² Βενιζέλος, μαθήματα συνταγματικού δικαίου, σελ.264

³³ Σγουρίτσας, Το δημοψήφισμα, σελ.194

1.3. “Δεύτερο” ελληνικό “δημοψήφισμα”

Και η δεύτερη στην ελληνική συνταγματική ιστορία άμεση προσφυγή στην λαϊκή ετυμηγορία και το δεύτερο ελληνικό “δημοψήφισμα”, συνδέεται με τον βασιλικό θεσμό, αλλά έχει οπωσδήποτε και έντονα προσωπικά στοιχεία. Ο εθνικός διχασμός της δεκαετίας του 1920, έφερε εκ νέου στο προσκήνιο το δημοψήφισμα, για την επίλυση του πολιτειακού, με προσφυγή στο λαό. Μετά την παραίτηση του Βενιζέλου από τη πρωθυπουργία και την αναχώρηση του στο εξωτερικό, η αντιβενιζελική κυβέρνηση του Δ.Ράλλη προκήρυξε στις 11 Νοεμβρίου “δημοψήφισμα” για την επάνοδο του Κωνσταντίνου. Η διεξαγωγή του δημοψηφίσματος αυτού δεν επιβαλλόταν από ιδιαίτερους συνταγματικούς λόγους, άλλωστε ο Κωνσταντίνος δεν είχε υποβάλλει παραίτηση. Με το δημοψήφισμα επιδιώχθηκε να προσδοθεί στην επιστροφή του Κωνσταντίνου η ευρύτερη δυνατή λαϊκή συναίνεση. Είναι δηλαδή λόγοι περισσότερο λόγοι ευρύτερης σκοπιμότητας παρά λόγοι συνταγματικής τάξης, που επέβαλαν το δεύτερο ελληνικό “δημοψήφισμα”³⁴.

Το “δημοψήφισμα” του 1920 δεν συνδέεται με θεσμικά ζητήματα. Οι ψηφοφόροι δεν κληθήκαν στις κάλπες για να εκφράσουν την άποψη τους για συγκεκριμένο ουσιαστικό ζήτημα. Δεν πρόκειται επομένως για δημοψήφισμα στην κυριολεξία του ορού. Ανακύπτει όμως το ερώτημα, αν η διαδικασία αυτή αποτελεί plebiscite και ποιες οι διαφορές της, από εκείνη του 1862. Η δεύτερη αυτή στην ελληνική συνταγματική ιστορία άμεση προσφυγή στο εκλογικό σώμα, έχει ομοιότητες αλλά και σημαντικές διαφορές με την πρώτη. Η πρώτη διαδικασία του 1862 δεν συνδέεται με συγκεκριμένο πρόσωπο αλλά επρόκειτο για διαδικασία εκλογής μονάρχη ανάμεσα σε περισσότερους υποψηφίους. Αντίθετα η διαδικασία του 1920 συνδέεται στενά με ορισμένο πρόσωπο και διεξάγεται ειδικά για να το ευνοήσει –σε αυτήν δεν συμμετέχουν έστω τυπικά άλλοι υποψήφιοι – οπότε αποτελεί περίπτωση plebiscitum και όχι referendum³⁵.

1.4. Η δεύτερη απόπειρα συνταγματικής καθιέρωσης

Δεύτερη πρόταση συνταγματικής καθιέρωσης του δημοψηφίσματος στην Ελλάδα έγινε το 1921 από τον τότε πρωθυπουργό, Δ.Γούναρη, ο οποίος κατέθεσε πρόταση που περιλάμβανε προσθήκη ειδικού άρθρου 25 και αντικατάσταση του άρθρου 108 του

³⁴ Ανδρέας Γ. Δημητρόπουλος, Παραδόσεις Συνταγματικού Δικαίου, σελ.457

³⁵ Σγουρίτσας, Το δημοψήφισμα, σελ.30

αναθεωρημένου Συντάγματος του 1864. Το άρθρο 25 του Συντάγματος αφορούσε την διαδικασία, προϋποθέσεις, προθεσμίες, κλπ του δημοψηφίσματος όσο και τις εξαιρέσεις από αυτό, παρόμοια με τις δημοσιονομικές εξαιρέσεις που ισχύουν σήμερα.. Όσο για το άρθρο 108 αφορούσε την αναθεώρηση του Συντάγματος³⁶.

1.5. Πρώτο ``γνήσιο`` δημοψήφισμα του 1924

Η διαδικασία που ακολουθήθηκε στις 13 Απριλίου 1924, διαφέρει σημαντικά από τις δυο προηγούμενες διαδικασίες των ετών 1862 και 1920. Πρόκειται κατά κυριολεξία όχι για την τρίτη, αλλά για την πρώτη περίπτωση εφαρμογής του δημοψηφίσματος στην Ελλάδα. Το δημοψήφισμα χρησιμοποιείται για την μεταβολή του πολιτεύματος από βασιλευσμένη, σε αβασίλευτη Δημοκρατία. Πρόκειται για την πρώτη περίπτωση γνήσιου δημοψηφίσματος και κατά τον τύπο και κατά την διαδικασία³⁷.

Η Δ' συντακτική συνέλευση αποφάσιζε την μεταβολή του πολιτεύματος, θέτει όμως την απόφαση της αυτή υπό τον ορό της έγκρισης από τον λαό. Το εγκριτικό δημοψήφισμα προβλέπεται από το ίδιο το ψήφισμα της 25^{ης} Μαρτίου 1924 και πρόκειται για δημοψήφισμα καταστατικό και ειδικότερα πολιτειακό, διότι από το αποτέλεσμα του εξαρτάται η μεταβολή του πολιτεύματος. Η κυβέρνηση Παπαναστασίου για την οριστική επίλυση του καθεστωτικού, προτείνει τη διεξαγωγή δημοψηφίσματος, το οποίο και πραγματοποιήθηκε στις 13 Απριλίου 1924 με αποτέλεσμα να ψηφίσουν υπέρ της δημοκρατίας 69,95% των ψηφοφόρων. Στις 16 Απριλίου ο Ε. Βενιζέλος δέχτηκε την γνησιότητα του δημοψηφίσματος και το νέο Δημοκρατικό πολίτευμα, και την 1 Μαΐου ορκιστήκαν στο δημοκρατικό πολίτευμα οι δημόσιοι υπάλληλοι και οι άντρες των ενόπλων δυνάμεων.

Στις 24 Μαΐου η συνέλευση όρισε με ψήφισμα της, ότι το ελληνικό κράτος θα φέρει τον τίτλο ``Ελληνική Δημοκρατία``, και ο Π. Κουντουριώτης, τον τίτλο ``Πρόεδρος της Δημοκρατίας``.

1.6. Η πρόταση του Τ. Γ. Δουζίνας - 1925

Την 5^η Φεβρουαρίου 1925 στη Δ' συντακτική συνέλευση, ο πληρεξούσιος Τ. Γ. Δουζίνας εισηγήθηκε τη θέσπιση προαιρετικού

³⁶ Ανδρέας Γ. Δημητρόπουλος, Παραδόσεις Συνταγματικού Δικαίου, σελ.458

³⁷ Κατά Σγουρίτσα, η διαδικασία του 1924 συνιστά ``προσωπικό δημοψήφισμα`` και όχι ``γνήσιο``, Το δημοψήφισμα, σελ.30

νομοθετικού δημοψηφίσματος για κάθε νομοσχέδιο, εκτός από αυτά που αφορούν την οικονομία και την άμυνα³⁸. Ο Α. Παπαναστασίου τάχθηκε υπέρ της καθιέρωσης του υποχρεωτικού συνταγματικού δημοψηφίσματος, όχι όμως και υπέρ του νομοθετικού. Εναντίον του δημοψηφίσματος τάχθηκε ο Γ. Παπανδρέου ενώ πρόωρο θεώρησε για την εποχή εκείνη το θεσμό του δημοψηφίσματος, ο τότε πρωθυπουργός Α. Μιχαλόπουλος .

1.7. Το “δημοψήφισμα” του Θ.Πάγκαλος - 1926

Συνήθως αναγράφεται στον κατάλογο των “ δημοψηφισμάτων ” η διαδικαστική παρωδία, με την οποία ο διδάκτορας Θ.Πάγκαλος “έκλέχτηκε” πρόεδρος της δημοκρατίας. Αυτή η διαδικασία του 1926 έχει πράγματι κοινά σημεία με το λεγόμενο προσωπικό δημοψήφισμα , πλην όμως, ορθότερα, πρόκειται για διαδικασία άμεσης εκλογής προέδρου Δημοκρατίας. Κατά συνεπεία δεν ανήκει ούτε στον κατάλογο των προσωπικών δημοψηφισμάτων³⁹, αφού η όλη διαδικασία εκλογής του προέδρου, πραγματοποιήθηκε κάτω από συνθήκες δικτατορίας. Ο Θ.Πάγκαλος τροποποίησε το Σύνταγμα και επέβαλε στην ουσία, το επιθυμητό αποτέλεσμα.

1.8 Πρώτη συνταγματική καθιέρωση του δημοψηφίσματος στην Ελλάδα

Το Σύνταγμα του 1927 είναι το πρώτο ελληνικό Σύνταγμα, που καθιερώνει τον θεσμό του δημοψηφισμάτων, με το άρθρο 125 παρ.5 εισάγεται το συνταγματικό, όχι όμως και το νομοθετικό δημοψήφισμα⁴⁰. Όπως γίνεται σαφές από την συνταγματική διατύπωση, το συνταγματικό δημοψήφισμα εισάγεται ως προαιρετικό και όχι υποχρεωτικό. Δεν επιβάλλεται δηλαδή η διεξαγωγή δημοψηφίσματος σε περίπτωση αναθεώρησης του Συντάγματος, αλλά μένει στην κρίση της εθνικής συνέλευσης, η οποία μπορεί να υποβάλει την απόφαση της σε δημοψήφισμα⁴¹. Το δημοψήφισμα δεν προηγείται, αλλά έπεται του αναθεωρητικού έργου της εθνικής συνέλευσης, είναι δηλαδή εγκριτικό. Η απόφαση του λαού είναι δεσμευτική, πρόκειται δηλαδή για περίπτωση συνταγματικού αποφασιστικού δημοψηφίσματος⁴².

1.9. Το “νόθο δημοψήφισμα” του 1935

³⁸ Σγουρίτσας , Το δημοψήφισμα , σελ.198-199

³⁹ Αλιβιζάτος , Εισαγωγή στην Ελληνική Συνταγματική Ιστορία, σελ. 137

⁴⁰ Το Σύνταγμα του 1927, άρθρο 125

⁴¹ Το Σύνταγμα του 1927, άρθρο 125, παρ. 5

⁴² Σπηλιωτόπουλο, Η νομική φύση του δημοψηφίσματος, σελ. 322

Η πραξικοπηματική κυβέρνηση Κονδύλη διοργάνωσε το νόθο δημοψήφισμα της 3^{ης} Νοεμβρίου 1935, 'περι εγκρίσεως της δια του από 10 Οκτωβρίου, ψηφίσματος της Ε' εθνικής συνελεύσεως της Ελλήνων απελθούσης μεταβολής πολιτεύματος '' . το υπουργικό συμβούλιο εξουσιοδοτήθηκε με την Γ' συντακτική πράξη της 14^{ης} Οκτωβρίου 1935 και καθόρισε τον τρόπο και τις λεπτομέρειες της διενεργείας του δημοψηφίσματος της 3^{ης} Νοεμβρίου⁴³ . Και το δημοψήφισμα αυτό εξελίχθηκε σε παρωδία διότι η βασιλεία ψηφίστηκε με ποσοστό 97,88% ενώ η αβασίλευτη Δημοκρατία μονό με 2,12%, οπότε κάτω από αυτές τις συνθήκες, ο βασιλιάς Γεώργιος ο Β' έσπευσε να επιστρέψει στην Ελλάδα στις 25 Νοεμβρίου και να αναλάβει καθήκοντα.

Το δημοψήφισμα του 1935, όπως προκύπτει και από τα αποτελέσματα του, εξελίχθηκε σε μια κατά επίφαση δημοψηφισματική διαδικασία, μέσα από την οποία ο λαός κλήθηκε, όχι να επιλέξει μορφή πολιτεύματος, αλλά να επικυρώσει την ήδη απελθούσα μεταβολή. Πέρα όμως από τον χαρακτήρα αυτό, οι συνθήκες τρομοκρατίας, η νόθευση των αποτελεσμάτων και η μεγάλη αποχή των δημοκρατικών, κάθε άλλο παρά επιτρέπουν το συμπέρασμα ότι στην διαδικασία αυτή εκδηλώθηκε η θέληση του ελληνικού λαού.

1.10. Το δημοψήφισμα για την μορφή πολιτεύματος (1946)

Μετά της εκλογές της 31^{ης} Μαρτίου 1946, ενώ το πολίτευμα ως βασιλευομένη Δημοκρατία, ήταν δεδομένο, δημιουργήθηκε ζήτημα για την παρατεταμένη και συνεχιζόμενη απουσία του μονάρχη στο εξωτερικό, οπότε το θέμα έπρεπε να τεθεί σε δημοψήφισμα. Το δημοψήφισμα της 1^{ης} Σεπτεμβρίου 1946, εμφανίστηκε τυπικά ως προσωπικό δημοψήφισμα, καθόσον με τον τρόπο που τέθηκε το ερώτημα δεν αφορούσε τη μορφή του πολιτεύματος , αλλά συγκεκριμένο μονάρχη, συγκεκριμένο πρόσωπο. Το κυρίαρχο όμως ζήτημα ήταν το πολιτειακό και δεν γεννάται αμφιβολία για το ότι το προσωπικό δημοψήφισμα υπέκρυπτε ουσιαστικό δημοψήφισμα γιατί από τα αποτελέσματα που θα προέκυπταν, θα κρινόταν και το μέλλον της βασιλείας στην Ελλάδα. Βασικός ρόλος του πρώτου αυτού μεταπολεμικού δημοψηφίσματος ήταν ο καθορισμός της μορφής του πολιτεύματος της Ελλάδας ως βασιλευομένης ή αβασίλευτης Δημοκρατία⁴⁴ .

Τα αποτελέσματα του δημοψηφίσματος της 1^{ης} Σεπτεμβρίου 1946, ήταν 68,40% υπέρ της βασιλευομένης Δημοκρατίας, οπότε μετά το αποτέλεσμα αυτό ο Γεώργιος ο Β' επάνελθε στον θρόνο. Παρά το ότι οι

⁴³ Σγουρίτσας, Συνταγματικό Δίκαιο, τόμος Α , σελ. 159

⁴⁴ ΦΕΚ Α' 205/30 Ιουνίου 1946

γενικότερες συνθήκες διεξαγωγής του δημοψηφίσματος αυτού δεν ήταν ιδανικές, για την αδιάβλητη εκδήλωση της λαϊκής θέλησης, εντούτοις, ενόψει κυρίως των δυσχερών περιστάσεων, στις οποίες βρισκόταν η χώρα, το αποτέλεσμα αναγνωρίστηκε και από τους πολιτικούς αρχηγούς, που είχαν αντιταχθεί στην παλινοστεί της Γεωργίου⁴⁵.

1.11. Το νόθο “δημοψήφισμα” της τελευταίας δικτατορίας - 1968

Μέσα σε απερίγραπτες συνθήκες και υπό καθεστώς στρατιωτικού νομού πραγματοποιήθηκε στις 29 Σεπτεμβρίου 1968 δημοψηφισματική διαδικαστική παρωδία επί του καταρτιθέντος νέου σχεδίου Συντάγματος της Χώρας⁴⁶, με γνωστή εκ των προτέρων έκβαση. Σχετικά με αυτό το νόθο “δημοψήφισμα” της τελευταίας δικτατορίας πρέπει να σημειωθεί ότι τυπικά το “δημοψήφισμα” εμφανίζεται ως συνταγματικό, ως δημοψήφισμα δηλαδή για την έγκριση σχεδίου Συντάγματος. Δεν ήταν όμως αυτός ο σκοπός της διεξαγωγής του, αλλά επιδιώχθηκε με την διαδικασία αυτή, να προσδοθεί δημοκρατική πρόσοψη στο στρατιωτικό καθεστώς και να εμφανιστεί έτσι ότι διαθέτει λαϊκή βάση. Το “αποτέλεσμα” ερμηνεύτηκε από τους διοργανωτές του “δημοψηφίσματος” ως έκφραση της εμπιστοσύνης του λαού προς την κυβέρνηση, δηλαδή όχι ως έγκριση του Συντάγματος αλλά ως έγκριση της δικτατορίας.

Μετά την απόρριψη από τον Άρειο Πάγο των ενστάσεων, που κατατεθήκαν κατά του κύρους του “δημοψηφίσματος”, το νέο Σύνταγμα του 1968 τέθηκε σε ισχύ, ως προς ορισμένες βεβαία διατάξεις του. Βεβαία η δικτατορία δεν είχε σκοπό να εφαρμόσει ούτε το Σύνταγμα που η ίδια συνέταξε.

1.12. Δεύτερο “δημοψήφισμα” της δικτατορίας, του 1973

Κατά τη διάρκεια της δικτατορίας πραγματοποιήθηκε στην Ελλάδα και δεύτερο “δημοψήφισμα” το 1973, μετά το κίνημα του πολεμικού ναυτικού για την κατάργηση της βασιλείας και πολιτειακή αλλαγή. Με την συντακτική πράξη, που εξέδωσε το υπουργικό συμβούλιο την 1^η Ιουνίου 1973, η βασιλευομένη Δημοκρατία μετατράπηκε σε προεδρική κοινοβουλευτική Δημοκρατία, όμως η πολιτειακή αυτή αλλαγή έπρεπε και πάλι να επικυρωθεί με “δημοψήφισμα”, το οποίο άλλωστε προέβλεπε η ίδια συντακτική πράξη.

Το “δημοψήφισμα” προκηρύχθηκε για την 29^η Ιουλίου 1973 και στις 15 Ιουνίου εκδόθηκε πράξη του υπουργικού συμβουλίου, που

⁴⁵ Ανδρέας Γ. Δημητρόπουλος, Παραδόσεις Συνταγματικού Δικαίου, σελ.465

⁴⁶ ΦΕΚ Α' 150/5 Αυγούστου 1968

περιείχε σχέδιο ψηφίσματος “για την τροποποίηση του συντάγματος του 1968”⁴⁷. Σύμφωνα με τις μεταβατικές διατάξεις του σχεδίου, οι Γ. Παπαδόπουλος και Ο. Αγγελής διοριζόταν προσωρινά πρόεδρος και αντιπρόεδρος της Δημοκρατίας, μέχρι την 1^η Ιουνίου 1981. Έτσι το “δημοψήφισμα” αποκτούσε μια επιπλέον ιδιαιτερότητα, αφού δεν είχε μονό “τον ουσιαστικό χαρακτήρα” της “αλλαγής του πολιτεύματος”, αλλά και τον προσωπικό χαρακτήρα της εκλογής, ήταν δηλαδή ταυτόχρονα “ουσιαστικό και προσωπικό δημοψήφισμα”. Το “αποτελέσμα” του δημοψηφίσματος της 29^{ης} Ιουλίου 1973 ήταν αναμενόμενο, με ποσοστό 78,4% υπέρ του σχεδίου.

1.13. Το “δημοκρατικό δημοψήφισμα” του 1974

Με την απομάκρυνση της δικτατορίας, ο θεσμός του δημοψηφίσματος χρησιμοποιείται για τον καθορισμό του πολιτεύματος και την αποκατάσταση της συνταγματικής τάξης. Στις 23 Ιουλίου 1974 απομακρύνεται το δικτατορικό καθεστώς και την επόμενη ορκίζεται ενώπιον του προέδρου Φ.Γκιζίκη, η κυβέρνηση εθνικής ενότητας του Κ.Καραμανλή. Η κυβέρνηση αυτή προσχώρησε αμέσως, την 1^η Αυγούστου 1974, στην προσωρινή ρύθμιση με συντακτική πράξη του συνταγματικού καθεστώτος της χώρας, μέχρι τον οριστικό καθορισμό του πολιτεύματος και την κατάρτιση νέου Συντάγματος. Οι βουλευτικές εκλογές διεξήχθησαν στις 17 Νοεμβρίου 1974, επέτειο της εξέγερσης του πολυτεχνείου, και η βουλή που προέκυψε από αυτές τις εκλογές έλαβε τον τίτλο “Ε αναθεωρητική Βουλή των Ελλήνων”, η οποία επεξεργάστηκε και ψήφισε το Σύνταγμα του 1975⁴⁸. Την επόμενη των εκλογών άρχισε η “προδημοψηφισματική” περίοδος και στις 8 Δεκεμβρίου 1974 εκδόθηκε προεδρικό διάταγμα για την προκήρυξη του δημοψηφίσματος⁴⁹.

Το δημοψήφισμα που διενεργήθηκε στις 8 Δεκεμβρίου 1974 είχε αναμφισβήτητα συντακτικό χαρακτήρα, ο ελληνικός λαός κλήθηκε να καθορίσει τη μορφή του πολιτεύματος ενόψει της σύνταξης του νέου Συντάγματος. Ο λαός κλήθηκε να αποφασίσει επί της αρχής την οποία θα εξειδίκευε η αναθεωρητική βουλή και η εξουσία της προσδιορίστηκε από το περιεχόμενο του δημοψηφίσματος.

Η δημοψηφισματική διαδικασία πραγματοποιήθηκε την 8^η Δεκεμβρίου 1974 κατά τρόπο αδιάβλητο, όπου ο ελληνικός λαός επέλεξε την αβασίλευτη μορφή του πολιτεύματος. Τα αποτελέσματα του δημοψηφίσματος έδωσαν 69,18% υπέρ της αβασίλευτης Δημοκρατίας

⁴⁷ ΦΕΚ Α’ 128/15 Ιουνίου 1973

⁴⁸ Ανδρέας Γ. Δημητρόπουλος, Παραδόσεις Συνταγματικού Δικαίου, σελ.467-468

⁴⁹ ΦΕΚ Α.323, Προεδρικό Διάταγμα 804/1974

και 30,82% υπέρ της βασιλευομένης, οπότε και υστέρη από αυτά εγκαθιδρύεται στην Ελλάδα το πολίτευμα της Προεδρευομένης Κοινοβουλευτικής Δημοκρατίας. Πρόκειται πράγματι για το μοναδικό δημοψήφισμα στην νεοελληνική συνταγματική ιστορία, του οποίου τα αποτελέσματα δεν αμφισβητήθηκε σοβαρά και για το οποίο δεν υπήρχαν σοβαρές καταγγελίες, σχετικά με τις συνθήκες διεξαγωγής του. Με το δημοψήφισμα του 1974 ο ελληνικός λαός ασκώντας την συντακτική εξουσία καθόρισε την μορφή του πολιτεύματος και έθεσε τα θεμέλια της συνταγματικής τάξης.

1.14 Το "εναλλακτικό δημοψήφισμα" της 3^{ης} Οκτ.1974

Η διαδικαστική συντακτική πράξη της 3^{ης} Οκτωβρίου 1974, επιφύλαξε έναν ακόμη ρολό στο συνταγματικό δημοψήφισμα, το οποίο θα διενεργείτο για τη έγκριση του Συντάγματος, στην περίπτωση που η αναθεωρητική βουλή δεν αποπεράτωνε τη σύνταξη του μέσα στη συγκεκριμένη προθεσμία. Το σύνταγμα του 1975 δεν τέθηκε όμως τελικά σε ισχύ με δημοψήφισμα⁵⁰.

2. Το δημοψήφισμα στη σύγχρονη Ελλάδα

Το άρθρο 44 του Συντάγματος της Ελλάδας προβλέπει δυο είδη δημοψηφίσματος 1)το εθνικό και 2) το κοινωνικό.

2.1. Το εθνικό δημοψήφισμα

Το ισχύον μετά την αναθεώρηση του 2001, Σύνταγμα ορίζει στο άρθρο 44 παρ.2 έδ. α "ο πρόεδρος της Δημοκρατίας προκηρύσσει με διάταγμα δημοψήφισμα για κρίσιμα εθνικά θέματα, υστέρη από απόφαση της απόλυτης πλειοψηφίας του όλου αριθμού βουλευτών, που λαμβάνεται με πρόταση του υπουργικού συμβουλίου" - η διάταξη αυτή προβλέπει το δημοψήφισμα για κρίσιμα εθνικά θέματα η με άλλη έκφραση, το εθνικό δημοψήφισμα⁵¹.

Σύμφωνα με το αρθ.44 παρ.2 έδ. α του Συντάγματος, στην κρίση του λαού μπορούν να τεθούν με δημοψήφισμα θέματα, που συγκεντρώνουν δυο βασικά χαρακτηριστικά, είναι δηλαδή εθνικά και κρίσιμα. Με την προηγούμενη αναθεώρηση του 1986, δεν μεταβλήθηκε το αντικείμενο του εθνικού δημοψηφίσματος αλλά η αρμοδιότητα για τη

⁵⁰ Ανδρέας Γ. Δημητρόπουλος, Παραδόσεις Συνταγματικού Δικαίου, σελ.470

⁵¹ Το εθνικό δημοψήφισμα ρυθμίζεται και από το αρθ. 15 του Κανονισμού της Βουλής

λήψη απόφασης διεξαγωγής του, δηλαδή μια απόφαση της αρμοδιότητας του προέδρου της δημοκρατίας, που την άσκουσε χωρίς προσυπογραφή, μετατρέπεται σε δέσμια αρμοδιότητα. Ο πρόεδρος είναι υποχρεωμένος να εκδώσει το σχετικό προεδρικό διάταγμα, εφόσον έχει ληφθεί απόφαση της βουλής, με την απόλυτη πλειοψηφία του όλου αριθμού των βουλευτών, μετά από πρόταση του υπουργικού συμβουλίου.

Όσον αφορά το νομικό χαρακτήρα του εθνικού δημοψηφίσματος, έχουν υποστηριχθεί δυο απόψεις, κατά την πρώτη το εθνικό δημοψήφισμα έχει συμβουλευτικό χαρακτήρα ενώ κατά την δεύτερη – και ορθότερη – έχει αποφασιστικό χαρακτήρα⁵². Ήδη πριν την αναθεώρηση του 1986 υποστηρίχθηκε η άποψη ότι το (μοναδικό τότε) προβλεπόμενο δημοψήφισμα είχε απλά συμβουλευτικό και όχι δεσμευτικό χαρακτήρα και επίσης ότι δεν παράγει νομικά αποτελέσματα αλλά μονό πολιτικές δεσμεύσεις. Αυτή η γνώμη βασίστηκε κυρίως στον αντιπροσωπευτικό χαρακτήρα του πολιτεύματος.

Αντίθετα προς την παραπάνω άποψη, πολλοί συγγραφείς ταχθήκαν υπέρ του αποφασιστικού, δεσμευτικού χαρακτήρα του εθνικού δημοψηφίσματος⁵³. Όμως το ζήτημα δεν είναι απλά και μόνον η αποδοχή η “δικαιολογήση” του δεσμευτικού χαρακτήρα του εθνικού δημοψηφίσματος αλλά η ένταξη του σε όλο το πολίτευμα. Ορθά, από συστηματική άποψη, η γνώμη που υποστηρίζει τον συμβουλευτικό χαρακτήρα του εθνικού δημοψηφίσματος, συνδέει το ζήτημα της νομικής φύσης, της δεσμευτικότητας των αποτελεσμάτων του με την μορφή του πολιτεύματος. Όμως η γνώμη αυτή παραγνωρίζει την ίδια την μορφή του πολιτεύματος, ότι η εισαγωγή του θεσμού συνιστά αλλοίωση του αντιπροσωπευτικού συστήματος. Με την συνταγματοποίηση του θεσμού το προηγούμενο “αμιγές” αντιπροσωπευτικό σύστημα μετατρέπεται σε μια μορφή μικτής δημοκρατίας, στην οποία οι αποφάσεις δεν λαμβάνονται μόνον έμμεσα από τους αντιπροσώπους, αλλά και άμεσα από το εκλογικό σώμα. Άλλωστε κατά το Σύνταγμα η κυριαρχία ασκείται από τον λαό με την εκλογή αντιπροσώπων και με δημοψηφίσματα. Ο αποφασιστικός χαρακτήρας του εθνικού δημοψηφίσματος υποστηρίχθηκε και μετά την αναθεώρηση του 1986⁵⁴, με επιχειρηματολογία που ενισχύεται από τον χωρίς αμφιβολία αποφασιστικό χαρακτήρα του κοινωνικού δημοψηφίσματος που προστέθηκε με την αναθεώρηση.

Η ρητή αναγνώριση του λαού ως νομοθετικού οργάνου, με την αναφερομένη στο κοινωνικό δημοψήφισμα διάταξη, σημαίνει

⁵² Σπηλιωτόπουλος, Η νομική φύση του δημοψηφίσματος, σελ. 323

⁵³ Ραϊκός Συνταγματικό Δίκαιο, τόμος Α, σελ. 349

⁵⁴ Μάνεσης, Η συνταγματική αναθεώρηση του 1986, σελ. 88

αναγνώριση του “μικτού” χαρακτήρα του πολιτεύματος . Στο πολιτειακό πλέον αυτό πλαίσιο δεν είναι δυνατόν να υποστηρίζεται ο συμβουλευτικός χαρακτήρας του εθνικού, η οποιασδήποτε άλλης μορφής δημοψηφίσματος , εκτός αν ρητά ο συντακτικός νομοθέτης ρητά θα αναγνώριζε τον χαρακτήρα αυτόν . Εφόσον έχει διεξαχθεί δημοψήφισμα για κρίσιμο εθνικό θέμα, είναι πλέον υποχρεωτική κατά το Σύνταγμα η ρύθμιση του θέματος κατά την εκφρασμένη λαϊκή θέληση. Είναι επομένως υποχρεωμένα τα κρατικά όργανα να ενεργήσουν προς αυτή την κατεύθυνση και να λάβουν όλα τα απαραίτητα μετρά νομοθετικά και εκτελεστικά, τα απαραίτητα για την υλοποίηση της λαϊκής θέλησης.

Σε αντίθεση με το κοινωνικό δημοψήφισμα, το οποίο εμπλέκεται άμεσα στη γενικότερη νομοθετική διαδικασία, το εθνικό δημοψήφισμα δεν έχει τέτοια σύνδεση. Η “έλλειψη” αυτή κάθε άλλο παρά ασθενεί τη νομική δεσμευτικότητα, που παράγει το αποτέλεσμα του. Η λαϊκή θέληση, που απορρέει από το εθνικό δημοψήφισμα, απευθύνεται προς τον κοινό νομοθέτη, αλλά και προς την εκτελεστική εξουσία και επιτάσσει, ενεργοποιώντας και τη διάταξη του άρθρου 52 του Συντάγματος, κάθε κρατικό όργανο να λάβει τα απαραίτητα μετρά για την υλοποίηση της λαϊκής θέλησης, που εκδηλώθηκε με το δημοψήφισμα⁵⁵. Οφείλει επομένως η νομοθετική εξουσία να λάβει όλα τα απαραίτητα νομοθετικά μετρά, την ίδια υποχρέωση έχει και η διοίκηση και κυρίως η κυβέρνηση, η οποία είναι αρμόδια κατά το Σύνταγμα για την χάραξη της γενικής πολιτικής, οφείλει να εναρμονίσει την κρατική πολιτική προς το αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος και να κατευθύνει και τις ενέργειες όλων των οργάνων προς αυτή την κατεύθυνση. Εφόσον το συγκεκριμένο θέμα έχει προσδιοριστεί, κατά τους ορισμούς του Συντάγματος και την προβλεπόμενη διαδικασία από το εκλογικό σώμα με δημοψήφισμα, οφείλει η κυβέρνηση και δεσμεύεται από το περιεχόμενο του.

Αντικείμενο του εθνικού δημοψηφίσματος

Αντικείμενο του εθνικού δημοψηφίσματος μπορεί να είναι, οποιοδήποτε θέμα, το οποίο μπορεί να χαρακτηριστεί “εθνικό”, αλλά και “κρίσιμο”. Ζήτημα γεννάται για τον καθορισμό της έννοιας κρίσιμο εθνικό θέμα. Καταρχήν πρόκειται για ζητήματα γενικής πολιτικής της χώρας, όπως αυτά αναφέρονται στο αρθ. 82 παρ. 1 του Συντάγματος, πρόκειται δηλαδή για ζητήματα “κυβερνητικά” με την έννοια ότι είναι καθοριστικά της κρατικής πολιτικής, εξωτερικής και εσωτερικής υφής⁵⁶.

⁵⁵ Ανδρέας Γ. Δημητρόπουλος, Παραδόσεις Συνταγματικού Δικαίου , σελ.522

⁵⁶ Το Σύνταγμα του 2001

Εθνικά θέματα είναι καταρχήν τα ζητήματα εξωτερικής πολιτικής , διεθνών σχέσεων και εθνικής άμυνας. Πρόκειται για στενή έννοια ορού εθνικό θέμα, που οπωσδήποτε συνδέεται με την εθνική υπόσταση και την πορεία . Το εθνικό θέμα το οποίο μπορεί να αποτελέσει αντικείμενο δημοψηφίσματος, μπορεί να αναφέρεται στην εξωτερική πολιτική της χώρας, τις διεθνείς σχέσεις η ειδικότερα να αφορά την προσχώρηση σε διεθνείς η διακρατικούς οργανισμούς. Δύναται όμως τα κρίσιμα εθνικά θέματα να αναφέρονται και στην εσωτερική πολιτική.

Τι είναι κρίσιμο εθνικό θέμα- όπως άλλωστε και εθνικό θέμα εξαιρετικής σημασίας – είναι ζήτημα που ανάγεται στη γενικότερη κυβερνητική πολιτική, είναι από τη φύση του κυβερνητικό ζήτημα. Όταν επομένως η κυβέρνηση προτείνει και η βουλή αποφασίζει, ότι ένα ζήτημα πρέπει να αντιμετωπιστεί με την διαδικασία του δημοψηφίσματος, το θέμα αυτό καθίσταται και είναι κρίσιμο εθνικό θέμα. Το κρίσιμο εθνικό θέμα – όπως άλλωστε και το εθνικό θέμα εξαιρετικής σημασίας – είναι αόριστη έννοια, η οποία εξειδικεύεται από τα αρμόδια στην προκειμένη περίπτωση κατά το σύνταγμα κρατικά όργανα – την κυβέρνηση και το κοινοβούλιο⁵⁷. Κατά το Σύνταγμα, το υποκείμενο της πρότασης, δηλαδή η κυβέρνηση, κρίνει και την ουσία του ζητήματος ως εξαιρετικής σημασίας , την οποία όμως πρέπει να αποδεχθεί η πλειοψηφία της βουλής. Με την υποβολή της πρότασης της κυβέρνησης και τη λήψη της σχετικής απόφασης της βουλής, εκπληρώνονται οι συνταγματικές προϋποθέσεις. Ο πρόεδρος της Δημοκρατίας είναι υποχρεωμένος να εκδώσει το σχετικό διάταγμα για την προκήρυξη δημοψηφίσματος, εφόσον όμως συντρέχουν οι συνταγματικές προϋποθέσεις δηλαδή πληρούνται τα στοιχεία της νομιμότητας.

Το εθνικό δημοψήφισμα – αντίθετα προς το κοινωνικό- είναι ανεξάρτητο από την όλη διαδικασία νομοθετικής ρύθμισης του θέματος, Είναι επίσης δυνατόν να επίκειται η και να έχει ήδη προηγηθεί η νομοθετική ρύθμιση (με νομό η με ψηφισμένο νομοσχέδιο) του κρίσιμου εθνικού θέματος⁵⁸.

Εθνικό και κοινωνικό δημοψήφισμα δεν αλληλοαποκλείονται αντίθετα αλληλοσυμπληρώνονται. Δεν αποκαλείται ένα κρίσιμο εθνικό θέμα να συνιστά παράλληλα και σοβαρό κοινωνικό ζήτημα. Δημοψήφισμα για εθνικό θέμα μπορεί να γίνει οποτεδήποτε, ανεξάρτητα από το αν υπάρχει η επίκειται νομοθετική ρύθμιση. Δημοψήφισμα για σοβαρό κοινωνικό ζήτημα μπορεί να γίνει μονό κατά τη διαδικασία παραγωγής του σχετικού νομού. Αν ο νομός ψηφιστεί και τελειώνει η

⁵⁷ Ανδρέας Γ. Δημητρόπουλος, Παραδόσεις Συνταγματικού Δικαίου , σελ.525

⁵⁸ Ραϊκος Συνταγματικό Δίκαιο, τόμος Α, σελ. 244

διαδικασία παραγωγής του, δεν μπορεί πλέον να γίνει για το θέμα αυτό κοινωνικό δημοψήφισμα, κάκτος αν το ζήτημα αναχθεί σε εθνικό θέμα. Το εθνικό δημοψήφισμα, έτσι όπως διαπλάσσεται συνταγματικά, ανεξάρτητα από τη νομοθετική διαδικασία, υπερτερεί σημαντικά έναντι του κοινωνικού.

Χαρακτηριστικό γνώρισμα του εθνικού δημοψηφίσματος, σε σύγκριση με το κοινωνικό, είναι ο αυτόνομος χαρακτήρας του, ο οποίος και του προσδίδει μεγαλύτερη ελαστικότητα και δυνατότητα προσαρμογής στην όλη συνταγματικοπολιτική διαδικασία. Το κοινωνικό δημοψήφισμα δεν συνδέεται όπως το εθνικό, με συγκεκριμένη διαδικασία, δεν γεννώνται επομένως οι ανάλογες διαδικαστικές και ουσιαστικές δεσμεύσεις, ως προς τον χρόνο υποβολής των προτάσεων και το αντικείμενο. Ενώ αντικείμενο του κοινωνικού είναι ψηφισμένα νομοσχέδια, αντικείμενο του εθνικού δημοψηφίσματος είναι οποιοδήποτε κρίσιμο εθνικό θέμα, αδιάφορο είναι αν το θέμα αυτό ρυθμίζεται ή δεν ρυθμίζεται ήδη με νομό. Δεν έχει επίσης σημασία αν ο νομός βρίσκεται ήδη στην διαδικασία ψήφισης αν δηλαδή πρόκειται για ψηφισμένο νομοσχέδιο ή αν έχει ήδη ολοκληρωθεί η διαδικασία παραγωγής του, αν δηλαδή έχει ήδη μεσολαβήσει η έκδοση και η δημοσίευση του⁵⁹. Με την διάταξη του αρθ.44 παρ.2 έδ. α του Συντάγματος, ένα κρίσιμο εθνικό θέμα μπορεί οποτεδήποτε να τεθεί σε δημοψήφισμα, σύμφωνα με την προβλεπόμενη συνταγματικά διαδικασία, διαθέτοντας έτσι μια κινητικότητα και μια ικανότητα προσαρμογής στις δεδομένες ανάγκες. Ο λαός καλείται με το εθνικό δημοψήφισμα να εκφράσει την θέληση του, χωρίς αναγκαία να έχει προηγουμένως εκφραστεί κάποιο άλλο κρατικό όργανο. Όπως και με την διαδικασία του εθνικού δημοψηφίσματος, το νομοθετικό σώμα δεν "παράκάμπτεται". εφόσον αυτό το ίδιο παίρνει την απόφαση διεξαγωγής του.

Διαδικασία διεξαγωγής δημοψηφίσματος

Η προβλεπόμενη από το σύνταγμα διαδικασία για την διεξαγωγή δημοψηφίσματος για κρίσιμο εθνικό θέμα, εκτυλίσσεται σε τρία στάδια. ειδικότερα προβλέπεται

- A) πρόταση του υπουργικού συμβουλίου προς την βουλή
- B) απόφαση της βουλής με την απόλυτη πλειοψηφία του όλου αριθμού των βουλευτών και
- Γ) έκδοση προεδρικού διατάγματος προσυπογεγραμμένου από τον αρμόδιο υπουργό

⁵⁹ Ανδρέας Γ. Δημητρόπουλος, Παραδόσεις Συνταγματικού Δικαίου, σελ.527

Η όλη δημοψηφισματική πρωτοβουλία για την διενέργεια εθνικού δημοψηφίσματος είναι συνθέτη και διακρίνεται σε δυο στάδια, την υποβολή της πρότασης και τη λήψη της απόφασης. Η δημοψηφισματική πρωτοβουλία ανατίθεται από τον συντακτικό νομοθέτη στην κυβερνητική παράταξη, την κυβέρνηση, στην οποία ανήκει η υποβολή της πρότασης εθνικού δημοψηφίσματος και τη βουλή, και για την ακρίβεια στην συμπολίτευση, στην οποία ανήκει η λήψη της απόφασης για την διεξαγωγή του, δηλαδή η αποδοχή η απόρριψη της κυβερνητικής πρότασης.

Η χρονικά πρώτη ενεργεία που προβλέπεται από τη συνταγματική διάταξη, προκειμένου να διεξαχθεί εθνικό δημοψήφισμα, Είναι η πρόταση του υπουργικού συμβουλίου, η οποία πρέπει να ληφθεί στην ολομέλεια του υπουργικού συμβουλίου και όχι σε κυβερνητικό συλλογικό όργανο. Επομένως η κίνηση της διαδικασίας ανατίθεται από τον συντακτικό νομοθέτη στην κυβέρνηση, οπότε το εθνικό δημοψήφισμα διαπλάσσεται αυστηρά ως ``κυβερνητικό`` δημοψήφισμα και αποτελεί σημαντικό μειονέκτημα, μειώνοντας στο επαρκώς την πρακτική σημασία του θεσμού. Από το ισχύον σύνταγμα δεν αναγνωρίζεται επίσης δυνατότητα υποβολής σχετικής πρότασης προς το κοινοβούλιο από μέρους ορισμένου αριθμού πολιτών, προκειμένου να αποφασίσει το αντιπροσωπευτικό όργανο τη διεξαγωγή εθνικού δημοψηφίσματος. Δεν αναγνωρίζεται δηλαδή κοινοβουλευτική πρωτοβουλία πολιτών για την διεξαγωγή δημοψηφίσματος⁶⁰.

Οι προτάσεις του υπουργικού συμβουλίου για την διεξαγωγή δημοψηφίσματος ρυθμίζονται από το άρθρο 115 του Κανονισμού της Βουλής⁶¹. Η πρόταση του υπουργικού συμβουλίου κατατίθεται στη βουλή, τυπώνεται και διανέμεται στους βουλευτές και εγγράφεται κατά προτεραιότητα στην ημερησία διάταξη. Η πρόταση πρέπει να αναφέρει το εθνικό θέμα για το οποίο ζητείται η διεξαγωγή του δημοψηφίσματος, καθώς και την προθεσμία διενέργειας του, και να προσδιορίζει με σαφήνεια το ερώτημα ή τα ερωτήματα, στα οποία θα απαντήσει ο λαός.

Μετά την κατάθεση ακολουθεί η συζήτηση της πρότασης του υπουργικού συμβουλίου γης την διεξαγωγή εθνικού δημοψηφίσματος όπως ορίζεται στον κανονισμό της βουλής. Η συζήτηση της πρότασης αναφέρεται αποκλειστικά άπτον σκοπό και στο περιεχόμενο του δημοψηφίσματος. Η συζήτηση αρχίζει με την προφορική ανάπτυξη από τον αρμόδιο υπουργό (ή βουλευτή, εφόσον πρόκειται για κοινωνικό δημοψήφισμα) και στη συνέχεια μιλούν οι εισηγητές, οι τυχόν ειδικοί

⁶⁰ Ανδρέας Γ. Δημητρόπουλος, Παραδόσεις Συνταγματικού Δικαίου, σελ.528

⁶¹ Κανονισμός της Βουλής, άρθρο 115

αγορητές και τέλος οι βουλευτές, που έχουν εγγραφεί στον κατάλογο των ομιλητών της καταρχήν συζήτησης. Η βουλή λαμβάνοντας την απόφαση διεξαγωγής δημοψηφίσματος, διενεργεί προληπτικό έλεγχο συνταγματικότητας και οφείλει να απορρίπτει κάθε αντισυνταγματική πρόταση. Επίσης το άρθρο 100 του Κανονισμού της Βουλής αναφέρεται σε ζητήματα αντισυνταγματικότητας⁶². Ο πρόεδρος της βουλής και κάθε βουλευτής ή μέλος της κυβέρνησης μπορεί να ζητήσει, στο στάδιο της καταρχήν συζήτησης, να αποφανθεί η βουλή, αναφορικά με συγκεκριμένες αντιρρήσεις, που προβάλλει για την συνταγματικότητα πρότασης διεξαγωγής δημοψηφίσματος.

Η ψηφοφορία για την αποδοχή ή μη της πρότασης είναι ονομαστική και αφορά το κείμενο της πρότασης, όπως κατατέθηκε ή διαμορφώθηκε κατά τη συζήτηση στη βουλή. Η πρόταση εγκρίνεται με την απόλυτη πλειοψηφία του όλου αριθμού των βουλευτών, δηλαδή πρέπει να υπερψηφιστεί από 151 βουλευτές. Η απαιτούμενη πλειοψηφία δεν είναι παρά η ελάχιστη, που είναι απαραίτητη για την διατήρηση της κυβέρνησης, με την προϋπόθεση, ότι όλοι οι βουλευτές είναι παρόντες, όπως άλλωστε συμβαίνει σε τέτοιου είδους ψηφοφορίες.

Η απόφαση της βουλής που δέχεται την πρόταση του υπουργικού συμβουλίου για τη διεξαγωγή του δημοψηφίσματος, δημοσιεύεται με παραγγελιά του προέδρου της βουλής, στην εφημερίδα της κυβέρνησης, το αργότερα μέσα σε δέκα ημέρες.

Μετά την λήψη απόφασης της βουλής ακολουθεί το στάδιο της προκήρυξης του εθνικού δημοψηφίσματος, στο οποίο μεσολαβεί η έκδοση προεδρικού διατάγματος προκήρυξης. Κατά την συνταγματική ρύθμιση, το εθνικό δημοψήφισμα προκηρύσσεται με διάταγμα του προέδρου της Δημοκρατίας, συνιστά άσκηση κυβερνητικής εξουσίας κι αποτελεί επομένως κυβερνητική πράξη⁶³. Το διάταγμα προκήρυξης δεν συγκαταλέγεται στις εξαιρέσεις του αρθ. 35 παρ.2 του Συντάγματος, οπότε υπόκειται στον κανόνα της προσυπογραφής. Το ζήτημα όμως της προσυπογραφής δεν ρυθμίζεται με ειδική διάταξη, εφόσον όμως η πρόταση διεξαγωγής του δημοψηφίσματος, ανήκει κατά το σύνταγμα στο υπουργικό συμβούλιο, στο ίδιο όργανο πρέπει να ανήκει και η προσυπογραφή.

Το ισχύον σύστημα ελέγχου των δημοψηφισμάτων, δεν καθιερώνει προληπτικό δικαστικό έλεγχο διότι το διάταγμα προκήρυξης αποτελεί, κυβερνητική πράξη και επομένως δεν προσβάλλεται δικαστικά. Αίτηση ακύρωσης που στρέφεται κατά διατάγματος προκήρυξης, είναι κατά συνεπεία απαράδεκτη. Η συμφωνία του ερωτήματος με τους

⁶² Κανονισμός της Βουλής, άρθρο 100

⁶³ Σπηλιωτόπουλος, Η νομική φύση του δημοψηφίσματος, σελ. 334

συνταγματικούς κανόνες υπόκειται σε προληπτικό κοινοβουλευτικό έλεγχο συμφωνά με το κανονισμό της βουλής.

Ο έλεγχος του κύρους και των αποτελεσμάτων δημοψηφίσματος ανήκει στην αρμοδιότητα του ανώτατου ειδικού δικαστηρίου συμφωνά με το αρθ.100 1β. Κάθε εκλογέας εγγεγραμμένος στους εκλογικούς καταλόγους οποιασδήποτε εκλογικής περιφέρειας, δικαιούται με αίτηση του στο ανώτατο ειδικό δικαστήριο να ασκήσει ένσταση κατά η να παρεκβεί υπέρ του κύρους και των αποτελεσμάτων δημοψηφίσματος. Η αίτηση μπορεί να στρέφεται κατά του κύρους και των αποτελεσμάτων του δημοψηφίσματος, σε ορισμένη η περισσότερες εκλογικές περιφέρειες η σε όλη την επικράτεια. Λόγοι ένσταση είναι α) παράβαση του νομού για την διενέργεια δημοψηφίσματος και β) λάθος στην αρίθμηση των ψήφων. Αν το ανώτατο ειδικό δικαστήριο διαπιστώνει παράβαση του νομού για τη διεξαγωγή δημοψηφίσματος και εφόσον η παράβαση καθιστά αμφίβολο το τελικό αποτέλεσμα, διατάσσει την επάλειψη της ψηφοφορίας στη συγκεκριμένη η στις περισσότερες εκλογικές περιφέρειες, στις οποίες έλαβε χώρα η παράβαση⁶⁴. Αν το ανώτατο ειδικό δικαστήριο διαπιστώνει λάθος στην αρίθμηση των ψήφων, μεταρρυθμίζει αντίστοιχα το τελικό αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος.

2.2 Το κοινωνικό δημοψήφισμα

Το Σύνταγμα προβλέπει στο αρθ.44 παρ.2 εδ.β, το δημοψήφισμα για ψηφισμένα νομοσχέδια που ρυθμίζουν σοβαρό κοινωνικό ζήτημα ή το "κοινωνικό δημοψήφισμα". Η σχετική συνταγματική διάταξη ορίζει ότι "δημοψήφισμα προκηρύσσεται από τον πρόεδρο της Δημοκρατίας με διάταγμα και για ψηφισμένα νομοσχέδια που ρυθμίζουν σοβαρό κοινωνικό ζήτημα, εκτός από τα δημοσιονομικά, εφόσον αυτό αποφασιστεί από τα τρία πέμπτα του συνόλου των βουλευτών, υστέρη από πρόταση των δυο πέμπτων του συνόλου και όπως ορίζουν ο Κανονισμός της Βουλής και ο νομός για την εφαρμογή της παραγράφου αυτής. Δεν εισάγονται κατά την ίδια περίοδο της βουλής περισσότερες από δυο προτάσεις δημοψηφίσματος για νομοσχέδιο⁶⁵.

Το "κοινωνικό" δημοψήφισμα αποτελεί τον δεύτερο τύπο δημοψηφίσματος, που προβλέπει το ελληνικό σύνταγμα. Το κοινωνικό δημοψήφισμα διαφέρει από το εθνικό και ουσιαστικά και διαδικαστικά

⁶⁴ Ν. 345/1976, αρθ. 36

⁶⁵ Το Σύνταγμα του 2001

καθώς το ένα αναφέρεται σε θέματα “κοινωνικά” και το άλλο σε θέματα “εθνικά”⁶⁶.

Το κοινωνικό δημοψήφισμα όπως άλλωστε και το εθνικό, είναι αποφασιστικό δημοψήφισμα και έχει χαρακτήρα δεσμευτικό. Ο δεσμευτικός νομικός χαρακτήρας του κοινωνικού δημοψηφίσματος είναι αναμφισβήτητος και προκύπτει με σαφήνεια από την ένταξη του δημοψηφίσματος αυτού στη νομοθετική διαδικασία. Το αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος έχει ισχύ νομού και αν το ψηφισμένο νομοσχέδιο παραπεμφθεί σε δημοψήφισμα, τότε το νομοσχέδιο αυτό γίνεται νομός, μόνον εφόσον υπερψηφιστεί από το εκλογικό σώμα.

Όχι μονό αναφορικά προς τον αποφασιστικό χαρακτήρα, αλλά και όσον αφορά την τυπική δύναμη και το περιεχόμενο των παραγομένων, με το κοινωνικό δημοψήφισμα, κανόνων δικαίου δεν υπάρχουν οι αμφιβολίες τουλάχιστον στην έκταση που εμφανίζονται στην περίπτωση του εθνικού δημοψηφίσματος. Το κοινωνικό δημοψήφισμα είναι δημοψήφισμα νομοθετικό, δημοψήφισμα με το οποίο τίθενται κανόνες δικαίου, που έχουν ισχύ νομού⁶⁷.

Αντικείμενο του κοινωνικού δημοψηφίσματος

Αντικείμενο του κοινωνικού δημοψηφίσματος μπορεί να είναι καταρχήν συμφωνά με την συνταγματική διάταξη, οποιοδήποτε ψηφισμένο νομοσχέδιο που ρυθμίζει σοβαρό κοινωνικό ζήτημα. Από ουσιαστική άποψη για να τεθεί σε δημοψήφισμα ένα θέμα πρέπει να είναι ζήτημα “κοινωνικό” και από τυπική άποψη το ζήτημα αυτό θα πρέπει να έχει λάβει τη μορφή ψηφισμένου νομοσχεδίου. Στην περίπτωση του κοινωνικού δημοψηφίσματος χρησιμοποιείται από τον συντακτικό νομοθέτη, ο ορός “σοβαρό κοινωνικό ζήτημα” και εδώ πρόκειται για έννοια γενική αξιολογική και αόριστη όπως και στην περίπτωση του εθνικού δημοψηφίσματος. Ο ορός χρησιμοποιείται με μεγάλη ευρύτητα καπό τον συντακτικό νομοθέτη και δεν πρέπει να ερμηνεύεται στενά και προς την κατεύθυνση του περιορισμού της σχετικής αρμοδιότητας του εκλογικού σώματος, εφόσον δεν υπάρχει ανάλογη σαφής βούληση του συντακτικού νομοθέτη. Σοβαρό κοινωνικό ζήτημα μπορεί να είναι οποιοδήποτε ζήτημα κριθεί ως τέτοιο από το αρμόδιο κατά το σύνταγμα όργανο, που είναι το κοινοβούλιο, αποκτώντας έτσι διαδικαστική συγκεκριμενοποίηση. Το σοβαρό κοινωνικό ζήτημα μπορεί να είναι πολιτικό η οικονομικό, όχι όμως δημοσιονομικό. Από την ευρύτητα του περιεχομένου του “σοβαρού κοινωνικού ζητήματος” συνάγεται ότι

⁶⁶ Ανδρέας Γ. Δημητρόπουλος, Παραδόσεις Συνταγματικού Δικαίου, σελ.534

⁶⁷ Παντελής, Οι συνταγματικές ρυθμίσεις του 1986, σελ.195

ουσιαστικά δεν υπάρχει κάποιος συνταγματικός περιορισμός στα ψηφισμένα νομοσχέδια, που μπορούν να αποτελέσουν αντικείμενο του κοινωνικού δημοψηφίσματος, κατά το ερθ.44 παρ.2. εδ.β του Συντάγματος. Η συνταγματική διάταξη επιτρέπει την διενέργεια δημοψηφίσματος για ψηφισμένα νομοσχέδια⁶⁸. Νομοσχέδια είναι οι κυβερνητικές νομοθετικές προτάσεις. Ο ορός αυτός δεν καλύπτει τις από τους βουλευτές προερχόμενες νομοθετικές προτάσεις, για τις οποίες χρησιμοποιείται ο ορός πρόταση νομού.

Στη συνταγματική διάταξη γίνεται λόγος για “ψηφισμένο” νομοσχέδιο. Το νομοσχέδιο είναι “ψηφισμένο”, όταν έχει ολοκληρωθεί μονό η διαδικασία ψήφισης από το νομοθετικό σώμα και δεν έχει μεσολαβήσει η έκδοση και δημοσίευση. Με την έννοια αυτή της ολοκλήρωσης της κοινοβουλευτικής διαδικασίας, “ψηφισμένο” είναι το νομοσχέδιο που έχει ψηφιστεί καταρχήν και στο σύνολο, από την ολομέλεια ή από τμήμα της βουλής, όμως το νομοθέτημα παραμένει νομοσχέδιο, με την έννοια ότι δεν έχει μετατραπεί σε νομό. Δεν μπορεί επομένως να κατατεθεί πρόταση για την παραπομπή σε δημοψήφισμα νομοσχεδίου, που ρυθμίζει σοβαρό κοινωνικό ζήτημα, πριν από την τελείωση της διαδικασίας ψήφισης αλλά ούτε και μετά την έκδοση και δημοσίευση του⁶⁹.

Το κοινωνικό δημοψήφισμα υπόκειται σε ορισμένους περιορισμούς τόσο του αντικειμένου όσο και των θεμάτων, που μπορούν να τεθούν. Η μεταβολή των διατάξεων του Συντάγματος δεν είναι δυνατή με την διεξαγωγή δημοψηφίσματος, γιατί το κοινωνικό δημοψήφισμα είναι μόνο νομοθετικό κι όχι και συνταγματικό.

Αντικείμενο του νομοθετικού χαρακτήρα κοινωνικού δημοψηφίσματος, μπορεί να είναι οποιοδήποτε θέμα της νομοθετικής αρμοδιότητας της βουλής, με εξαίρεση όμως, τα δημοσιονομικά νομοσχέδια. Κατά συνδυαστική ερμηνεία των άρθρων 78-80 του Συντάγματος δημοσιονομικό περιεχόμενο έχουν τα φορολογικά νομοσχέδια, τα νομοσχέδια περί του προϋπολογισμού και το ειδικό νομοσχέδιο περί της διοικήσεως των εσόδων και εξόδων, όπως και τα νομοσχέδια περί συντάξεων κλπ.

Συμφωνά με την διάταξη 44 ήπαρ 2 εδ. γ, δεν επιτρέπεται η συζήτηση περισσοτέρων από δυο προτάσεων δημοψηφίσματος για νομοσχέδιο την ίδια βουλευτική περίοδο. Επομένως ο συντακτικός νομοθέτης επιβάλλει εκτός του ουσιαστικού, και αριθμητικό περιορισμό στο κοινωνικό δημοψήφισμα, περιορίζοντας το σε δυο ανά βουλευτικής περιόδου.

⁶⁸ Ραϊκος Συνταγματικό Δίκαιο, τόμος Α, σελ. 245

⁶⁹ Βολουδάκης, Ο θεσμός του δημοψηφίσματος, σελ. 243

Διαδικασία κοινωνικού δημοψηφίσματος

Για την διενέργεια κοινωνικού δημοψηφίσματος , προβλέπεται ορισμένη διαδικασία α) πρόταση των δυο πέμπτων του συνόλου των βουλευτών β) απόφαση της βουλής με πλειοψηφία των τριών πέμπτων του συνόλου των βουλευτών και γ)έκδοση προεδρικού διατάγματος που φέρει την προσυπογραφή του προέδρου της βουλής

A) η υποβολή πρότασης είναι το πρώτο στάδιο της διεξαγωγής δημοψηφίσματος. Όμως το χρονικό πλαίσιο για την υποβολή πρότασης κοινωνικού δημοψηφίσματος , θέτει ο ορός ψηφισμένα νομοσχέδια οπότε μπορεί να προταθεί μονό κατά το χρονικό διάστημα που μεσολαβεί από την ψήφιση και μέχρι την έκδοση και δημοσίευση. Κατά το άρθρο 42 παρ.1 εδ. α, ο πρόεδρος της Δημοκρατίας εκδίδει και δημοσιεύει τους νομούς, που έχουν ψηφιστεί από την βουλή, μέσα σε ένα μήνα από την ψήφιση τους. Επομένως η δημοψηφισματική πρωτοβουλία πρέπει να εκδηλωθεί μέσα σε ένα μηνά από την ψήφιση του νομοσχεδίου, μετά την άσκηση της οποίας δεν είναι επιτρεπτή η έκδοση και δημοσίευση του νομού⁷⁰.

Η αρμοδιότητα υποβολής πρότασης ανήκει στην βουλή, δηλαδή σε ορισμένο αριθμό βουλευτών σε αντίθεση προς το εθνικό δημοψήφισμα οπού αυτή η αρμοδιότητα ανήκει στην κυβέρνηση. Ο συντακτικός νομοθέτης απαιτεί η πρόταση να έχει υπογραφεί τουλάχιστον από 120 βουλευτές δηλαδή των δυο πέμπτων του συνόλου των 300 βουλευτών⁷¹. Η πρόταση κατατίθεται στην βουλή, τυπώνεται και διανέμεται στους βουλευτές και εγγράφεται κατά προτεραιότητα στην ημερησία διάταξη, πρέπει να αναφέρει το συγκεκριμένο νομοσχέδιο, για το οποίο ζητείται η διεξαγωγή δημοψηφίσματος.

B) Μετά την κατάθεση της πρότασης στη βουλή ακολουθεί η συζήτηση για την διεξαγωγή του κοινωνικού δημοψηφίσματος , μέσα σε τρεις συνεδριάσεις όπως ορίζεται από τον κανονισμό της βουλής.

Για την αποδοχή η μη της πρότασης διεξάγεται ονομαστική ψηφοφορία για την οποία απαιτείται τυχημένη πλειοψηφία των τριών πέμπτων δηλαδή 180 βουλευτών από τους 300. με την ρύθμιση αυτή ματαιώνεται οποιαδήποτε αντιπολιτευτική απόπειρα κοινωνικού δημοψηφίσματος.

Η απόφαση της βουλής που δέχεται την πρόταση των βουλευτών για την διεξαγωγή δημοψηφίσματος , πρέπει να περιέχει με σαφήνεια το ερώτημα η τα ερωτήματα που θα τεθούν στον λαό, χωρίς όμως να είναι απαραίτητο να αναφέρονται στο ίδιο κοινωνικό ζήτημα. Τα ερωτήματα

⁷⁰ Βολουδάκης, Ο θεσμός του δημοψηφίσματος , σελ. 263

⁷¹ Μάνεσης, Η συνταγματική αναθεώρηση του 1986, σελ. 90

πρέπει να αναφέρονται όμως σε θέματα που ρυθμίζονται στο συγκεκριμένο νομοσχέδιο. Η απόφαση της βουλής που δέχεται την πρόταση βουλευτών για την διεξαγωγή δημοψηφίσματος, δημοσιεύεται με παραγγελιά του προέδρου της βουλής στην εφημερίδα της κυβερνήσεως, το αργότερα μέσα σε 10 ημέρες⁷².

Γ) η προκήρυξη του κοινωνικού δημοψηφίσματος γίνεται με προεδρικό διάταγμα όπως και η προκήρυξη του εθνικού δημοψηφίσματος. Ο πρόεδρος έχει δέσμια αρμοδιότητα για την έκδοση του σχετικού διατάγματος, και οφείλει να προβεί σε αυτήν κατά το σύνταγμα.

Η προσυπογραφή του κοινωνικού δημοψηφίσματος που αφορά ψηφισμένο σχέδιο απαιτείται από το πρόεδρο της βουλής, σε αντίθεση με το εθνικό δημοψήφισμα για το οποίο απαιτείται η προσυπογραφή του υπουργικού συμβουλίου.

Συμπερασματικά το κοινωνικό δημοψήφισμα στην συγκεκριμένη συνταγματική του μορφή δεν εμφανίζει μεγάλα περιθώρια πρακτικής εφαρμογής. Μια τέτοια πρόταση για την διεξαγωγή κοινωνικού δημοψηφίσματος μπορεί να γίνει από τα 2/5 τουλάχιστον του συνόλου των βουλευτών (120 στους 300) και χρειάζεται απόφαση των 3/5 του συνόλου των βουλευτών (180 στους 300). Ο πρόεδρος της Δημοκρατίας δεν μπορεί να αρνηθεί την υπογραφή του διατάγματος, με την αιτιολογία, ότι το θέμα του προτεινομένου δημοψηφίσματος δεν είναι σοβαρό κοινωνικό ζήτημα διότι μονή αρμόδια τον χαρακτηρισμό αυτό είναι η βουλή.

B. ΤΟ ΔΗΜΟΨΗΦΙΣΜΑ ΣΤΗΝ ΡΟΥΜΑΝΙΑ

1. Ιστορική προσέγγιση – ο θεσμός του δημοψηφίσματος στη Ρουμανία -⁷³

1.1. Το δημοψήφισμα του 1864

Μετά την διοικητική ενοποίηση της χώρας, υπό τον Alexandru Ioan Cuza, εσωτερικά και εξωτερικά διεξαγόταν μια έντονη διπλωματική δραστηριότητα με στόχο την αναγνώριση της ενοποίησης των δύο

⁷² Κανονισμός της Βουλής, άρθρο 116

⁷³ <http://casa-regala.blogspot.com/2009/01/despre-plebiscite-i-referendumuri-n.html>

παραδουνάβιων ηγεμονιών. Δεδομένου των εξελίξεων, η ρουμανική κοινωνία είχε ανάγκη από μια σειρά μεταρρυθμίσεων σε όλους τους τομείς, στις οποίες όμως το ρουμανικό Κοινοβούλιο ήταν αντίθετο. Κατόπιν τούτων, στις 14 Φεβρουάριου 1864, ο Alexandru Ioan Cuza διέλυσε το Κοινοβούλιο, ανακοινώνοντας τη σύγκληση μιας λαϊκής διαβούλευσης για την αποδοχή ή όχι αυτού που ονομάστηκε, διπλωματικά, για να μην δημιουργηθεί αντιπαράθεση με τις ευρωπαϊκές δυνάμεις, "οι ανεπτυγμένες χώρες της Σύμβασης του Παρισιού".

Το δημοψήφισμα διεξάχθηκε τον Μάιο του 1864, όπου κλήθηκαν στις κάλπες περίπου 754.000 ψηφοφόροι, εκ των οποίων 90,7% παρουσιάστηκαν. Από αυτούς, 99,8 % ψήφισαν υπέρ της πρότασης του Cuza.

1.2. Το δημοψήφισμα υπέρ της βασιλείας του 1866

Τον Φεβρουάριο του 1866, ο Cuza αναγκάστηκε να παραιτηθεί και να εγκαταλείψει τη χώρα. Οι υποστηρικτές της βασιλείας μέσω των απεσταλμένων της κυβέρνησης στην Ευρώπη, άρχισαν την αναζήτηση καινούργιου πρίγκιπας. Η πεποίθηση των πολιτικών της χώρας ήταν ότι ένας πρίγκιπας από βασιλική οικογένεια της Ευρώπης θα μπορούσε να διατηρήσει την Ρουμανία ενωμένη. Ο Φίλιππος της Φλάνδρας αρνήθηκε ευγενικά, όμως ο Κάρολος του Hohenzollern-Siegmaringen δέχτηκε την πρόταση των Ρουμάνων απεσταλμένων. Ενώ ο μελλοντικός πρίγκιπας της Ρουμανίας κατευθυνότανε, ινκόγκνιτο προς την χώρα, παράλληλα ετοιμάστηκε ένα δημοψήφισμα για την επιβεβαίωση και ως ένδειξη προς την Ευρώπη –ότι οι Ρουμάνοι επιθυμούν να διατηρηθεί η ένωση.

Ο γερμανικής προέλευσης Κάρολος, είχε και την εξωτερική υποστήριξη, αφού εγκρίθηκε τόσο από την ηγεσία της Πρωσίας όσο και από τον Ναπολέοντα Γ', αυτοκράτορα της Γαλλίας. Από τους 800.000 ψηφοφόρους, οι οποίοι είχαν δικαίωμα ψήφου, λάβανε μέρος στο δημοψήφισμα του Απριλίου του 1866 μόνο οι 84,6% και από αυτούς 99,96% ψήφισαν υπέρ της βασιλείας του Καρόλου. Λίγο αργότερα, ο πρίγκιπας Κάρολος στέφθηκε ως ηγέτης της Ρουμανίας, και έμεινε στην ιστορία ως η μακρότερη βασιλεία του ρουμανικού κράτους. (48 χρόνια).

1.3. Το δημοψήφισμα του 1938

Το επόμενο δημοψήφισμα πραγματοποιήθηκε το 1938, από τον Κάρολο Β', ο οποίος μετά που διέλυσε την Κυβέρνηση του Iorga, τον Φεβρουάριο του 1938, κάλεσε τους εκλογείς να ψηφίσουν ένα νέο σύνταγμα. Το αναθεωρημένο σύνταγμα καθιέρωνε την βασιλική δικτατορία και τη δημιουργία του «ενιαίου κόμματος» με το όνομα "Μέτωπο Εθνικής Αναγέννησης". Στις 24 Φεβρουαρίου κλήθηκαν στις

κάλπες πάνω από 4,6 εκατομμύρια ψηφοφόροι και το αναθεωρημένο σύνταγμα εγκρίθηκε με ποσοστό 99,7%.

1.4. Το δικτατορικό δημοψήφισμα του 1941

Με την κατάρρευση των συνόρων της Ρουμανίας, τον Σεπτέμβριο του 1940, ο βασιλιάς Κάρολος Β' αναγκάστηκε από τον στρατηγό Αντονέσκου να παραιτηθεί. Δημιουργήθηκε μια κυβέρνηση συνασπισμού μεταξύ των στρατιωτικών και της λεγομένης 'Σιδερένιας Φρουράς', η οποία είχε πλέον την εξουσία της χώρας. Ο λαός δεν άργησε να δείξει την δυσαρέσκεια του προς τον καινούργιο καθεστώς, και με την βοήθεια της 'Σιδερένιας Φρουράς', τον Ιανουάριο του 1941, τέθηκε σε κίνηση μια εξέγερση με σκοπό την απομάκρυνση του Αντονέσκου από την εξουσία. Ο στρατηγός όμως, με την υποστήριξη του Χίτλερ νίκησε γρήγορα τους επαναστάτες και την 'Σιδερένια Φρουρά', παραμένοντας στην εξουσία πλέον ως ο μόνος πραγματικός ηγέτης της Ρουμανίας.

Ο Αντονέσκου για να ενισχύσει την θέση του και να αποδείξει ότι τελικά έχει την υποστήριξη του λαού, διοργάνωσε το Μάρτιο του 1941 ένα δημοψήφισμα με ερώτημα την αποδοχή ή μη του στρατιωτικού καθεστώτος. Περισσότεροι από 2,96 εκατομμύρια ψηφοφόρους κλήθηκαν στις κάλπες υπό συνθήκες δικτατορικού καθεστώτος και αυστηρά ελεγχόμενων συνθηκών, και ψηφίσαν όπως ήταν αναμενόμενο με ποσοστό 99,89% υπέρ του καθεστώτος του Αντονέσκου. Είναι αμφίβολο όμως αν αυτό ήταν το πραγματικό αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος.

1.5. Το δημοψήφισμα υπέρ του πολέμου κατά της Ρωσίας

Το ρεκόρ διεξαγωγής δημοψηφισμάτων το κατέχει αναμφισβήτητα ο Αντονέσκου, ο οποίος κάλεσε τον λαό να ψηφίσει δυο φορές την ίδια χρονιά και μάλιστα σε τόσο μικρό διάστημα ανάμεσα τους. Έτσι, μετά το καλοκαίρι του 1941, οπού μαζί με τη Γερμανία, ο στρατός απελευθέρωσε τη ρουμανική Basarabia, την βόρεια Becoming και την περιοχή της Hertta, οργανώθηκε ένα πολύ σημαντικό δημοψήφισμα, με θέμα τη συνέχιση του πολέμου κατά της ΕΣΣΔ. Το δημοψήφισμα διεξήχθη μεταξύ 9 και 16 Νοεμβρίου του 1941. Κλήθηκαν στις κάλπες περισσότεροι από 4,7 εκατομμύρια ψηφοφόρους, από τους οποίους 76,2% παρουσιάστηκαν. Υπέρ της πολιτικής του Αντονέσκου ψήφισαν το 99,99% από τους ψηφοφόρους, δηλαδή ο λαός τάχθηκε υπέρ της συνέχισης του πολέμου κατά της Ρωσίας.

1.6. Το δημοψήφισμα του Τσαουσέσκου

Αν ο Αντονέσκου παρότρυνε τους ανθρώπους να ψηφίσουν υπέρ του πόλεμου, ένας άλλος «αρχηγός» του ρουμανικού κράτους, ο Τσαουσέσκου, έχει οργανώσει δημοψήφισμα, ναι μεν τον Νοέμβριο, αλλά του 1986, και μάλιστα για τη μείωση των στρατιωτικών δαπανών της χώρας κατά 5%. Αυτό το δημοψήφισμα ήταν πολύ ιδιαίτερο και πρωτότυπο καθώς, κληθήκαν να εκφράσουν την γνώμη τους και οι νέοι που είχαν συμπλήρωση το δεκατοπέμπτο χρόνο της ηλικίας τους. Από τους πάνω από 16 εκατομμύρια ψηφοφόρους, είχαν παρουσιαστεί στις κάλπες το 99,99%, και το ποσοστό επιτυχίας ήταν απόλυτο αφού η πρόταση ψηφίστηκε 100% υπέρ της μείωσης των στρατιωτικών δαπανών κατά 5%.

1.7. Το πρώτο δημοψήφισμα της δημοκρατίας της Ρουμανίας

Το 1991, το εκλογικό σώμα έχει συγκληθεί για την έγκριση ενός νέου συντάγματος, αυτή τη φορά για ένα κράτος που ξεκίνησε το μακρύ ταξίδι της μετάβασης προς τη δημοκρατία και την οικονομία της ελεύθερης αγοράς. Στις 8 Δεκεμβρίου του 1991 κλήθηκαν στις κάλπες πάνω από 16.800.000 ψηφοφόρους, αλλά ψηφίσαν μονό το 64,8% από αυτούς. Το 79,11% από όσους ψηφίσαν ταχθήκαν υπέρ των νέων θεμελιωδών νόμων της χώρας

1.8. Το δημοψήφισμα για την αναθεώρηση του συντάγματος του 2003

Το Σύνταγμα του 1991 προέβλεπε ότι έπρεπε να αναθεωρηθεί μετά από περίπου μια δεκαετία για αυτό και το 18 - 19 Οκτ 2003 διεξήχθη δημοψήφισμα με το συγκεκριμένο θέμα. Ο αριθμός των εγγεγραμμένων ψηφοφόρων στους εκλογικούς καταλόγους ήταν πάνω από 17,8 εκατομμύρια, αλλά προσηλθαν στη ψηφοφορία, σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία, μονό το 55,7% των ψηφοφόρων. Το αναθεωρημένο σύνταγμα ψηφίστηκε θετικά με ποσοστό 91,06% των έγκυρων ψήφων.

1.9. Τα δημοψηφίσματα του Τραϊάν Μπασέσκου (2007)

Και το 2007 όπως και το 1941 πραγματοποιήθηκαν δύο δημοψηφίσματα. το πρώτο, πραγματοποιήθηκε στις 19 Μαΐου, και επέφερε την επιστροφή του πρόεδρου Τραϊάν Μπασέσκου στο Προεδρικό Μέγαρο "Cotroceni" αφού είχε απολυθεί από τα καθήκοντα του από το ρουμανικό Κοινοβούλιο ένα μήνα νωρίτερα. Ήταν η πρώτη λαϊκή διαβούλευση της εκλογικής ιστορίας της Ρουμανίας, όπου δεν παρουσιάστηκαν στις κάλπες παραπάνω από τους μισούς ψηφοφόρους. Έτσι, από τους 18,3 εκατομμύρια πολίτες με δικαίωμα ψήφου, παρουσιάστηκαν μόλις το 44,45 και οι 75,06% από αυτούς ψηφίσαν

κατά της απόλυσης του Προέδρου.

Το 2007 κατέχει επίσης ένα ρεκόρ διότι ήταν το έτος οπου την ίδια ημέρα, οργανώθηκαν δυο εκλογικές εκδηλώσεις . Στις 25 Νοεμβρίου, οι ψηφοφόροι κλήθηκαν στις κάλπες για να ψηφίσουν υπέρ ή κατά της αλλαγής του συστήματος της ψηφοφορίας του αρχηγού του κράτους , αλλά και να επιλέξουν, για πρώτη φορά, τους εκπρόσωπους της χώρας στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο. Η προσέλευση στο δημοψήφισμα σχετικά με το ενιαίο σύστημα ψηφοφορίας του αρχηγού του κράτους, είχε φτάσει στο ελάχιστο αφού από περίπου 18,3 εκατομμύρια πολιτών με δικαίωμα ψήφου, παρουσιάστηκαν στις κάλπες μόνο οι 26,52% από αυτούς. Παρά το γεγονός ότι η πλειοψηφία των 83,4% ταχθήκαν υπέρ της πρότασης του ενιαίου συστήματος ψηφοφορίας, το αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος κρίθηκε άκυρο και ανίσχυρο λόγω ότι δεν παρουσιάστηκαν το 50% συν ένα των ψηφοφόρων στις κάλπες .

Δύσκολο να καταλάβει κανείς αυτήν την απόφαση, δεδομένο ότι στο προηγούμενο δημοψήφισμα, με ποσοστό συμμετοχής κάτω του 50% το Μάιο του 2007, ο Πρόεδρος ανέλαβε εκ νέου τα καθήκοντά του, και το αποτέλεσμα θεωρήθηκε έγκυρο.

2. Το δημοψήφισμα στη σύγχρονη Ρουμάνια

Συμφώνα με το ρουμάνικο σύνταγμα του 1991, η μορφή του πολιτεύματος είναι η δημοκρατία, και ο πρόεδρος της μπορεί να εκλεχθεί μέχρι και δύο τετραετείς θητείες.. Η Ρουμανία ορίζεται ως "εθνικό, κυρίαρχο και ανεξάρτητο, ενιαίο και αδιαίρετο κράτος». Το Κοινοβούλιο είναι «το ανώτατο όργανο εκπροσώπησης του ρουμανικού λαού και η μόνη αρχή που έχει νομοθετική εξουσία". Το ρουμανικό Κοινοβούλιο αποτελείται από την Βουλή και την Γερουσία, τα οποία εκλέγονται για τέσσερα χρόνια⁷⁴ .

Στη Ρουμανία η εθνική κυριαρχία ανήκει στον ρουμανικό λαό, ο οποίος την ασκεί μέσω των αντιπροσωπευτικών, του, οργάνων και μέσω του δημοψηφίσματος⁷⁵ . Δικαιούνται να συμμετάσχουν στο δημοψήφισμα όλοι οι Ρουμάνοι πολίτες που έχουν συμπληρώσει το 18^ο χρόνο της ηλικίας τους, μέχρι την διεξαγωγή του δημοψηφίσματος και οι οποίοι έχουν ικανότητα δικαίου με εξαίρεση τα πρόσωπα, που έχουν

⁷⁴ <http://64.19.142.13/upload.wikimedia.org>

⁷⁵ Νόμος 3/2000, Άρθρο 1

καταδικαστεί, με οριστική δικαστική απόφαση, σε απώλεια των εκλογικών τους δικαιωμάτων⁷⁶.

Τα εθνικά και τοπικά δημοψηφίσματα, διεξάγονται σύμφωνα με τον νόμο 3/2000, και το δημοψήφισμα είναι έγκυρο, εφόσον συμμετέχουν σε αυτό τουλάχιστον το μισό συν ένα από τα πρόσωπα που είναι εγγεγραμμένα στους εκλογικούς καταλόγους⁷⁷.

2.1. Το εθνικό δημοψήφισμα

Το εθνικό δημοψήφισμα είναι η μορφή και το μέσο της διαβούλευσης και άμεσης έκφρασης της κυριαρχικής βούλησης του λαού της Ρουμανίας σχετικά με:

- α) την αναθεώρηση του Συντάγματος
- β) την απόλυση του προέδρου της Ρουμανίας από τα καθήκοντα του, και
- γ) τα ζητήματα εθνικού ενδιαφέροντος

Το αντικείμενο και η ημερομηνία διεξαγωγής του εθνικού δημοψηφίσματος, καθορίζονται με προεδρικό διάταγμα, εκτός αν πρόκειται για δημοψήφισμα το οποίο αφορά θέμα συνταγματικής αναθεώρησης, όπου εφαρμόζεται η διάταξη 147 του ρουμανικού συντάγματος⁷⁸.

α). Το άρθρο 151 του ρουμανικού συντάγματος καθιερώνει ένα υποχρεωτικό και δεσμευτικό δημοψήφισμα για την έγκριση των συνταγματικών τροποποιήσεων. Αυτή η διάταξη έχει χρησιμοποιηθεί, από την επανάσταση κατά του κομμουνισμού (1989), δύο φορές: για την έγκριση του Συντάγματος της Ρουμανίας το 1991, και για την τροποποίησή του, το 2003.

Η οργάνωση και η διεξαγωγή του δημοψηφίσματος για τη συνταγματική αναθεώρηση είναι υποχρεωτική και το αποτέλεσμα της επιβάλλεται. Οι πολίτες που συμμετέχουν στο δημοψήφισμα πρέπει να απαντήσουν με "ναι" ή "όχι" στην ακόλουθη γραπτή ερώτηση σχετικά με το συνταγματικό ζήτημα: «Συμφωνείτε με το ρουμανικό δίκαιο αναθεώρησης του Συντάγματος, όπως έχει εγκριθεί από το Κοινοβούλιο;»⁷⁹

β). Η διεξαγωγή δημοψηφίσματος για την απόλυση του προέδρου από τα καθήκοντα του είναι δεσμευτική και καθορίζεται από την απόφαση του Κοινοβουλίου, όπως προβλέπεται στο άρθρο. 95 του

⁷⁶ Νόμος 3/2000, Άρθρο 4.

⁷⁷ Νόμος 3/2000, Άρθρο 5

⁷⁸ Νόμος 3/2000, Άρθρο 2 & 15

⁷⁹ Νόμος 3/2000, Άρθρο 6 & 7.

Συντάγματος της Ρουμανίας . Οι πολίτες που συμμετέχουν στο δημοψήφισμα σχετικά με την απόλυση του προέδρου από τα καθήκοντα του απαντάνε με ναι ή όχι στην ερώτηση "Συμφωνείτε με την απόλυση του προέδρου της Ρουμανίας;", σε περίπτωση που η πλειοψηφία συμφωνεί τότε ο πρόεδρος απολύεται από τα καθήκοντα του από τον ίδιο τον λαό του.

Το συγκεκριμένο δημοψήφισμα, διεξάγεται μετά από απόφαση του Κοινοβουλίου. Τα θέματα και η ημερομηνία διεξαγωγής του δημοψηφίσματος δημοσιοποιούνται στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, Μέρος Ι, και μέσω του Τύπου, του ραδιόφωνου και της τηλεόρασης⁸⁰.

γ). Ο πρόεδρος της Ρουμανίας, μετά από διαβούλευση με το Κοινοβούλιο, μπορεί να ζητήσει από το λαό να εκφράσει τη βούλησή του, μέσω ενός δημοψηφίσματος για θέματα εθνικού ενδιαφέροντος. Τα θέματα που υπόκεινται σε δημοψήφισμα όπως και η ημερομηνία διεξαγωγής του καθορίζονται με προεδρικό διάταγμα⁸¹

Θέματα εθνικού ενδιαφέροντος θεωρούνται:

- α) η στρατηγική, οικονομική μεταρρύθμιση της χώρας
- β) το γενικό σύστημα της δημόσιας και ιδιωτικής περιουσίας
- γ) η οργάνωση της δημόσιας διοίκησης, ο προγραμματισμός , και οι γενικοί κανόνες που αφορούν την τοπική αυτονομία
- δ) η γενική οργάνωση της εκπαίδευσης
- ε) η διάρθρωση του εθνικού συστήματος άμυνας, η στρατιωτική οργάνωση, και η συμμετοχή σε ορισμένες διεθνείς δραστηριότητες, των Ένοπλων Δυνάμεων της Ρουμανίας
- στ) η υπογραφή ή κύρωση διεθνών συμβάσεων αορίστου χρόνου ή χρονικού διαστήματος μεγαλύτερου των 10 ετών, και η ένταξη της Ρουμανίας στις ευρωπαϊκές και διεθνείς δομές
- ζ) και, οι γενικοί κανόνες που αφορούν τις θρησκείες⁸².

2.2. Το τοπικό δημοψήφισμα

Προβλέπεται επίσης και μια ειδική περίπτωση δημοψηφίσματος καθώς μπορεί να διεξαχθεί και τοπικό δημοψήφισμα για θέματα ειδικού ενδιαφέροντος σχετικά με την τοπική αυτοδιοίκηση. Το δημοψήφισμα μπορεί χρησιμοποιηθεί για ένα ή περισσότερα ζητήματα, για θέματα τόσο εθνικού όσο και τοπικού ενδιαφέροντος, τα οποία όμως πρέπει να τοποθετηθούν σε ξεχωριστά ψηφοδέλτια. Στην περίπτωση όμως των

⁸⁰ Νόμος 3/2000, Άρθρο 8 & 9 & 15

⁸¹ Νόμος 3/2000, Άρθρο 11.

⁸² Νόμος 3/2000, Άρθρο 12.

τοπικών δημοψηφισμάτων δικαίωμα ψήφου έχουν μονό οι κάτοικοι των εν λόγω δήμων.

Οι νομοθετικές προτάσεις ή το σχέδιο νόμου για τροποποίηση των ορίων των δήμων, και των πόλεων, διαβιβάζονται προς έγκριση στο Κοινοβούλιο, μόνο μετά από διαβούλευση με τους πολίτες των συγκεκριμένων δήμων, με δημοψήφισμα. Στην περίπτωση αυτή, η οργάνωση του δημοψηφίσματος είναι δεσμευτική. Τα θέματα που υπόκεινται σε τοπικό δημοψήφισμα καθορίζονται από τα τοπικά συμβούλια ή από τον νόμο, ανάλογα με την περίπτωση, η με πρόταση του δημάρχου ή με πρόταση του πρόεδρου του δημαρχιακού συμβουλίου αντίστοιχα⁸³.

Ο σκοπός και η ημερομηνία του τοπικού δημοψηφίσματος πρέπει να καθορίζονται και να γίνονται γνωστά στο κοινό, τουλάχιστον 20 ημέρες πριν την διεξαγωγή του τοπικού δημοψηφίσματος. Το τοπικό δημοψήφισμα μπορεί να διεξαχθεί, όπως προβλέπει ο νομός μόνο τις Κυριακές, και η δημοσιοποίηση της ημερομηνίας διεξαγωγής του τοπικού δημοψηφίσματος πραγματοποιείται μέσω των ΜΜΕ. Το εκλογικό κέντρο ανοίγει στις οκτώ το πρωί και κλείνει στις οκτώ το βραδύ⁸⁴.

Η εκστρατεία για το θέμα του δημοψηφίσματος αρχίζει την ημερομηνία που γνωστοποιείται στο κοινό, και από την ημέρα εκείνη, τα πολιτικά κόμματα και οι πολίτες έχουν το δικαίωμα να εκφράζουν ελεύθερα και χωρίς διακρίσεις τις απόψεις τους, μέσω συναντήσεων, δημοσίων συνεδριάσεων και μέσω των ΜΜΕ. Τα μέσα που χρησιμοποιούνται για την εκστρατεία του δημοψηφίσματος, δεν πρέπει όμως να αντιβαίνουν στο κράτος δικαίου⁸⁵.

Υπεύθυνο για την διοργάνωση του δημοψηφίσματος είναι το Κεντρικό Εκλογικό Γραφείο, το οποίο αποτελείται από επτά δικαστές του Ανώτατου Δικαστηρίου, ένα από τα οποία ενεργεί ως πρόεδρος, και έναν αντιπρόσωπο από κάθε πολιτικό κόμμα που εκπροσωπείται στο κοινοβούλιο. Ο πρόεδρος του εκλογικού γραφείου ή του εκλογικού τμήματος, με την παρουσία των άλλων μελών, έχει υποχρέωση να ελέγξει τους εκλογικούς καταλόγους, τα ψηφοδέλτια και τα γραμματόσημα, και στη συνέχεια, να σφραγίσει τις κάλπες με την επίσημη κρατική σφραγίδα εφαρμόζοντας τον έλεγχο των εκλογικών τμημάτων. Το Συνταγματικό Δικαστήριο έχει υποχρέωση να δημοσιεύσει τα αποτελέσματα του δημοψηφίσματος στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, Μέρος Ι, και στον Τύπο. Στην περίπτωση του τοπικού

⁸³ Νόμος 3/2000, Άρθρο 13 & 14.

⁸⁴ Νόμος 3/2000, Άρθρο 16 & 34.

⁸⁵ Νόμος 3/2000, Άρθρο 30.

δημοψηφίσματος, το Υπουργείο Δημόσιας Διοίκησης θα ενημερώσει την τοπική αυτοδιοίκηση σχετικά με το αποτέλεσμα του⁸⁶.

Γ. ΤΟ ΔΗΜΟΨΗΦΙΣΜΑ ΣΤΗΝ ΡΩΣΙΑ

1. Ιστορική προσέγγιση – ο θεσμός του δημοψηφίσματος στη Ρωσία

-

Το δημοψήφισμα στη Ρωσική Ομοσπονδία είναι ένα σχετικά νέο φαινόμενο. Το σύνταγμα του 1936 ήταν το πρώτο σύνταγμα της χώρας που προέβλεπε τον θεσμό του δημοψηφίσματος. Κατά συνεπεία, μετά την αναθεώρηση του συντάγματος του 1937 το προεδρείο του ανώτατου αντιπροσωπευτικού οργάνου της κρατικής εξουσίας της ΕΣΣΔ είχε το δικαίωμα να διεξάγει την λεγόμενη λαϊκή διαβούλευση, ένα δημοψήφισμα μετά από δική του πρωτοβουλία ή κατόπιν αιτήσεως των αντιπροσώπων δημοκρατικών κομμάτων. Αν και στο σύνταγμα στο άρθρο 49 χρησιμοποιήθηκε ο όρος δημοψήφισμα, υποστηρίζεται ότι στην ουσία στην ΕΣΣΔ διεξαχθήκαν μονό τοπικά δημοψηφίσματα για την επίλυση τοπικών εδαφικών ζητημάτων σχετικά με την τοπική αυτοδιοίκηση και ότι αυτά δεν έχουν όλα τα στοιχεία που χαρακτηρίζουν τον θεσμό του δημοψηφίσματος από την άποψη των σύγχρονων ιδεών δηλαδή μια ψηφοφορία για ένα συγκεκριμένο θέμα με απώλυτη νομική ισχύ που χρειάζεται για την εφαρμογή της.

Το άρθρο 5 του συντάγματος του 1977 προέβλεπε δυο μορφές έκφρασης του θεσμού του δημοψηφίσματος την δημοσιά συζήτηση και την μητρική ψηφοφορία και παρόμοια διάταξη συναντάμε και στην συνέχεια στο σύνταγμα του 1978. Για μεγάλο διάστημα όμως η νομοθεσία δεν καθορίσει επακριβώς τον τρόπο λειτουργίας αυτού του θεσμού παρότι οι Ρώσοι συνταγματολόγοι επέμεναν ότι απαιτείται η υιοθέτηση ειδικών ρυθμίσεων για την διεξαγωγή των δημοψηφισμάτων μέσω των διατάξεων που αφορούσαν την λαϊκή ψήφο. Προτάσεις τέτοιων ρυθμίσεων έγιναν από τον Β. Φ. Κοτοκ από το 1977 αλλά βρήκαν την απήχηση τους μόλις το 1990 όταν το Κογκρέσο

⁸⁶Νόμος 3/2000, Άρθρο 24 & 32 & 47

(Κοινοβούλιο) έδωσε την έγκριση του για να τεθεί σε ισχύ ένας νομός που αφορούσε τον θεσμό του δημοψηφίσματος.

Το δημοψήφισμα του 1991

Ένα δημοψήφισμα σχετικά με το μέλλον της Σοβιετικής Ένωσης, έγινε στις 17 Μαρτίου 1991. Το ερώτημα που τέθηκε στους ψηφοφόρους ήταν αν θεωρούσαν αναγκαία τη διατήρηση της Ένωσης Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών, ως νέα ομοσπονδία των ίσων κυρίαρχων δημοκρατιών στις οποίες τα δικαιώματα και οι ελευθερίες όλων των ανθρώπων οποιασδήποτε εθνικότητας θα ήταν πλήρως εγγυημένα Στο Καζακστάν η διατύπωση του ερωτήματος του δημοψηφίσματος είχε τροποποιηθεί, και έγινε υποκατάσταση της έκφρασης «ίσοτητα κυριαρχικών κρατών» με την έκφραση «ίσοτητα κυρίαρχων δημοκρατιών».

Αν και οι αρχές της Αρμενίας, Εσθονίας, Γεωργίας, Λετονίας, Λιθουανίας και της Μολδαβίας, είχαν μποϊκοτάρει την ψηφοφορία το ποσοστό συμμετοχής των πολιτών στις κάλπες έφτασε στο 80% σε όλη την επικράτεια της ΕΣΣΔ. Σε εννέα άλλες δημοκρατίες που έλαβαν μέρος, το δημοψήφισμα είχε εγκριθεί από τουλάχιστον το 70% των ψηφοφόρων⁸⁷.

Ήταν η πρώτη φορά στην ιστορία της Σοβιετικής Ένωσης που διεξάχθηκε ένα γνήσιο δημοψήφισμα με στόχο να προσδιορίσει τη βούληση του λαού σε ένα από τα πιο σημαντικά θέματα της δημόσιας ζωής: τη διατήρηση του εδάφους της χώρας, της Ένωσης Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών, ως νέα ομοσπονδία κυρίαρχων Δημοκρατιών. Περισσότεροι από το ένα τρίτο του συνόλου των βουλευτών υπέγραψαν υπέρ της διεξαγωγής ενός δημοψηφίσματος που απέβλεπε στην διατήρηση της Ρωσίας ως κυρίαρχο κράτος στο πλαίσιο της διευρυμένης Ένωσης και στην αναδιάρθρωση της κρατικής εξουσίας της ΕΣΣΔ, με την εισαγωγή του αξιώματος του Προέδρου της ΕΣΣΔ, ο οποίος έπρεπε να εκλέγεται με λαϊκή ψήφο.

Ωστόσο, η φύση των δημοκρατικών θεσμών της άμεσης δημοκρατίας δεν μπορεί να μην έχει επηρεάσει και τα θεμέλια του σοσιαλιστικού κράτους. Εάν η εκλογή του προέδρου απευθείας από τον λαό εισήχθη, πλέον στη Ρωσία, ως αποτέλεσμα της θετικής ψήφου στο δημοψήφισμα, η απόφαση να διατηρηθεί η Σοβιετική Ένωση ήταν λιγότερο αποτελεσματική. Μετά από 10 μήνες, η χώρα διαλύθηκε, μετά την απόφαση των ηγετών της Ρωσίας, της Ουκρανίας και της Λευκορωσίας. Χρειαζόταν ανανέωση της πολιτικής ιδεολογίας στον

⁸⁷ http://en.wikipedia.org/wiki/Soviet_Union_referendum,_1991

τομέα των εθνικών σχέσεων, και στην πρώην Σοβιετική Ένωση εκφράστηκε η ανάγκη χρησιμοποίησης του θεσμού του δημοψηφίσματος - που έγινε η συνταγματική και η νομική μορφή της θεσμοθέτησης της βούλησης των λαών, των εθνών σε θέματα της αυτοδιάθεσης των κρατών -. Ο θεσμός του δημοψηφίσματος άρχισε να παίζει εξέχοντα ρόλο και χρησιμοποιούταν πλέον ως μια μορφή εκδήλωσης της άμεσης δημοκρατίας και της συμμετοχής των πολιτών στην επίλυση των κοινωνικών, οικονομικών και πολιτικών ζητημάτων.

Το δημοψήφισμα της 25ης Απριλίου 1993

Με το δημοψήφισμα που πραγματοποιήθηκε στη Ρωσία στις 25 Απριλίου του 1993, μετά τη συνταγματική κρίση η οποία εκδηλώθηκε στις αρχές του 1993, τέσσερα ερωτήματα τεθήκαν: 1). Έχετε εμπιστοσύνη στον Μπορίς Γιέλτσιν, ως Πρόεδρος της Ρωσίας; 2). Εγκρίνεται την κοινωνική και οικονομική πολιτική που ακολουθεί ο πρόεδρος της Ρωσίας και η κυβέρνηση της χώρας από το 1992; 3). Πιστεύετε ότι είναι απαραίτητες οι πρόωρες προεδρικές εκλογές; και 4). Πιστεύεται ότι είναι αναγκαίες οι πρόωρες βουλευτικές εκλογές;

Το δημοψήφισμα έγινε με πρωτοβουλία του Κογκρέσου, το οποίο ψήφισε ότι για να κερδίσει, ο πρόεδρος θα πρέπει να συγκεντρώσει υπέρ του, το 50% του συνόλου του εκλογικού σώματος, αντί για το 50% των παρισταμένων ψηφοφόρων. Ωστόσο, το Συνταγματικό Δικαστήριο υποστήριξε και είχε αποφανθεί ότι απαιτείται μόνο απλή πλειοψηφία, σε δύο ζητήματα: όσον αφορά την εμπιστοσύνη στο πρόσωπό του προέδρου της χώρας, και στην οικονομική και κοινωνική πολιτική που ακολουθεί, αν και στην περίπτωση της διεξαγωγής νέων εκλογών, τόσο βουλευτικές όσο και προεδρικές, θα χρειαζόταν την υποστήριξη των παραπάνω από το 50% του εκλογικού σώματος.

Η πλειοψηφία των ψηφοφόρων εξέφρασε την εμπιστοσύνη τους στον πρόεδρο και υποστήριξαν την ανάγκη διεξαγωγής νέων βουλευτικών εκλογών, αν και η πλειοψηφία δεν αντιπροσώπευε το μισό (53.655.187) του εκλογικού σώματος (107.310.374), όπως είχε απαιτηθεί από το Κογκρέσο. Ο πρόεδρος Γιέλτσιν όμως ερμήνευσε τα αποτελέσματα ως εντολή και υποστήριξη του λαού για να συνεχίσει το καθήκον του ως πρόεδρος της Ρωσίας. Αν και τα αποτελέσματα του δημοψηφίσματος του έδωσαν την δυνατότητα να δηλώσει ότι ο λαός τον υποστήριζε, ενώ το κοινοβούλιο ήταν αντίθετο, βρέθηκε

αντιμέτωπος και πάλι με την έλλειψη ενός συνταγματικού μηχανισμού για την εφαρμογή της νίκης του ⁸⁸.

Το δημοψήφισμα της 12ης Δεκεμβρίου 1993

Ο αγώνας για την εξουσία στην μετά-σοβιετική Ρωσία και για την φύση των οικονομικών μεταρρυθμίσεων κατέληξε σε μια πολιτική κρίση το φθινόπωρο του 1993. Ο τότε πρόεδρος Γιέλτσιν, ο οποίος υποστήριζε την πολιτική της ριζικής ιδιωτικοποίησης, βρέθηκε και πάλι αντιμέτωπος με το Κοινοβούλιο, το οποία καταψήφισε την οικονομική πολιτική που ήθελε να ακολουθήσει. Μετά την αντίθεση του Κοινοβουλίου, ο Γιέλτσιν το διέλυσε στις 21 Σεπτεμβρίου 1993, κατά παράβαση του τότε ισχύοντος συντάγματος, και διέταξε νέες εκλογές και την διεξαγωγή δημοψηφίσματος, με θέμα την αναθεώρηση του συντάγματος. Το Κοινοβούλιο, στη συνέχεια, καθαίρεσε τον Γιέλτσιν από τα καθήκοντα του και όρισε πρόεδρο τον Aleksandr Rutskoy στις 22 Σεπτεμβρίου.

Οι εντάσεις εξελιχθήκαν γρήγορα σε βίαιες αντιπαραθέσεις στους δρόμους της Μόσχας, και μετά τα συλλαλητήρια που έγιναν στις 2 και 3 Οκτωβρίου, ο Γιέλτσιν διέταξε, την επόμενη μέρα στις 4 Οκτωβρίου την επέμβαση των Ειδικών Δυνάμεων και του στρατού, ώστε να εισβάλουν στο κτίριο του Κοινοβουλίου. Το αποτέλεσμα ήταν αναμενόμενο, καθώς ο στρατός κατέβαλε την βουλή και οι βουλευτές είτε παραδοθήκανε είτε συνελήφθησαν και φυλακίστηκαν. Κατά αυτόν τον βίαιο τρόπο, η μεταβατική περίοδος στη μετά-σοβιετική ρωσική πολιτική έφτασε στο τέλος της ⁸⁹.

Ένα νέο σύνταγμα εγκρίθηκε με δημοψήφισμα, τον Δεκέμβριο του 1993, και ως συνέπεια, της Ρωσίας της δόθηκε ένα έντονο προεδρικό σύστημα και η ριζική ιδιωτικοποίηση ως οικονομική πολιτική εξελίχθηκε. Στο συνταγματικό δημοψήφισμα συμμετείχαν 58.187.775 ψηφοφόροι (54,8%), οι περισσότεροι εκ των οποίων - 32.937.630 ή 58,4%, ψήφισαν υπέρ της αναθεώρησης του Συντάγματος ⁹⁰.

2. Το δημοψήφισμα στη σύγχρονη Ρωσία

Στη Ρωσική Ομοσπονδία, η συμμετοχή των Ρώσων πολιτών τόσο στις εκλογές όσο και στα δημοψηφίσματα είναι ελεύθερη και πραγματοποιείται μέσω της καθολικής, ίσης, άμεσης και μυστικής

⁸⁸ en.wikipedia.org/wiki/Russian_government_referendum,_1993

⁸⁹ http://en.wikipedia.org/wiki/Russian_constitutional_crisis_of_1993

⁹⁰ http://en.wikipedia.org/wiki/Russian_constitutional_referendum,_1993

ψηφοφορίας. Οι πολίτες θα πρέπει να μη εμποδίζονται με κανέναν τρόπο να εκφράσουν ελεύθερα την βούληση τους, κάθε φορά στα θέματα που τίθενται με το δημοψήφισμα, και η διέλευση στις κάλπες πρέπει να είναι πάντα εθελοντική. Επίσης προβλέπεται ότι οι πολίτες της Ρωσικής Ομοσπονδίας που διαμένουν στο εξωτερικό, έχουν πλήρως το δικαίωμα να συμμετάσχουν σε ένα δημοψήφισμα και να ασκήσουν το εκλογικό τους δικαίωμα, μέσω των Διπλωματικών και Προξενικών αρχών της χώρας.

Η προετοιμασία, η διεξαγωγή, η καταμέτρηση των ψήφων όσο και η ανακοίνωση του αποτελέσματος του δημοψηφίσματος, διενεργούνται από τις αρμόδιες εκλογικές επιτροπές και υπόκεινται σε δημοσιότητα. Τα δημοψηφίσματα πρέπει να οργανώνονται και πραγματοποιούνται κατά τρόπο ανεξάρτητο από τις παρεμβάσεις των οργάνων της κρατικής εξουσίας και μονό σύμφωνα με όσα προβλέπει ο νομός⁹¹.

Δικαίωμα ψήφου και συμμετοχής σε δημοψήφισμα έχει κάθε πολίτης της Ρωσικής Ομοσπονδίας ο οποίος έχει συμπληρώσει τον δέκατο όγδοο έτος της ηλικίας του. Ένας πολίτης της Ρωσικής Ομοσπονδίας που έχει συμπληρώσει την ηλικία των 18^ο όγδοο έτος της ηλικίας του, την ημέρα των εκλογών, έχει το δικαίωμα να συμμετάσχει σε οποιαδήποτε δραστηριότητα που σχετίζεται με την προετοιμασία και τη διεξαγωγή του δημοψηφίσματος σύμφωνα με τους κανόνες που προβλέπονται από τον σχετικό νόμο που διέπει τον εν λόγω θεσμό.

Ο νομός προβλέπει την ισότητα μεταξύ των πολιτών οι οποίοι μπορούν συμμετάσχουν σε ένα δημοψήφισμα, ανεξάρτητα από το φύλο, τη φυλή, την εθνικότητα, την γλώσσα, την καταγωγή, την περιουσία ή την επίσημη ιδιότητα τους, και χωρίς διακρίσεις σχετικά με τον τόπο διαμονής τους, με την θρησκεία τους ή ακόμα και σχετικά με τις προσωπικές πεποιθήσεις τους. Όμως στον ίδιο νομό προβλέπεται και μια εξαίρεση, από την ισότητα συμμετοχής στο δημοψήφισμα, η οποία αφορά τους πολίτες που έχουν κηρυχθεί ανίκανοι με δικαστική απόφαση ή έχουν χάσει το εκλογικό τους δικαίωμα να εκλέγουν και να εκλέγονται ή να συμμετάσχουν σε ένα δημοψήφισμα.

Ένας πολίτης που κατοικεί εντός των ορίων της σχετικής εκλογικής περιφέρειας έχει την δυνατότητα να ασκήσει ελεύθερα το εκλογικό του δικαίωμα. Η απουσία ενός πολίτη της Ρωσικής Ομοσπονδίας από τον τόπο της κατοικίας του, της εκλογικής περιφέρειας όπου ανήκει, κατά την περίοδο των εκλογών δεν συνιστά επαρκής λόγος για να του στερηθεί το δικαίωμα να συμμετάσχει στην ψηφοφορία του δημοψηφίσματος. Κάθε περιορισμός του παθητικού

⁹¹ Άρθρο 3, Ομοσπονδιακός Νόμος αριθ. 67-FZ/2003

εκλογικού δικαιώματος, λόγω της θέσης του τόπου διαμονής ενός πολίτη της Ρωσικής Ομοσπονδίας σε μια συγκεκριμένη περιοχή της χώρας , καθώς και τα προσόντα που σχετίζονται με τη διάρκεια της περιόδου διαμονής στην εν λόγω περιοχή, πρέπει να συσταθεί από το Σύνταγμα της Ρωσικής Ομοσπονδίας μόνο. Σύμφωνα με τις διεθνείς συνθήκες της Ρωσικής Ομοσπονδίας και σύμφωνα με τη δέουσα νομική διαδικασία, οι ξένοι πολίτες που διαμένουν μόνιμα στο έδαφος του σχετικού δήμου πρέπει να έχουν το δικαίωμα να συμμετέχουν σε τοπικό δημοψήφισμα και να εφαρμόζονται για αυτούς οι ίδιοι νομικοί κανόνες, όπως και στους πολίτες της Ρωσικής Ομοσπονδίας⁹².

Οι Ρώσοι πολίτες συμμετέχουν στις εκλογές και στα δημοψηφίσματα βάση του κανόνα της ισοτιμίας και έχουν δικαίωμα να εκφράσουν άμεσα, ελεύθερα και απευθείας την θέληση τους. στην ερώτηση που υποβάλλεται με το δημοψήφισμα. Ο πολίτης ψηφίζει είτε θετικά είτε αρνητικά, δηλαδή υπέρ ή κατά του ζητήματος που υποβλήθηκε με δημοψήφισμα. Η ψηφοφορία είναι μυστική , και αποκλείεται κάθε έλεγχος της έκφρασης της βούλησης των πολιτών από το ίδιο το Σύνταγμα της Ρωσικής Ομοσπονδίας⁹³.

Η νομοθεσία της Ρωσικής Ομοσπονδίας σχετικά με τα δημοψηφίσματα σχηματίζεται από το Σύνταγμα της χώρας , από τον νομό και από τις λοιπές ρυθμιστικές πράξεις με θέμα την διεξαγωγή των δημοψηφισμάτων, τα οποία όμως θα πρέπει να έχουν τεθεί σε ισχύ από την νομοθετική εξουσία .

Στην περίοδο της εκστρατείας που σχετίζεται με το αντικείμενο ενός δημοψηφίσματος της Ρωσικής Ομοσπονδίας ή αντίστοιχα ενός τοπικού δημοψηφίσματος, ένα νόμο ή το καταστατικό του δήμου θα πρέπει να εγκριθούν και να περιλαμβάνουν ειδικές διατάξεις που να διέπουν την διαδικασία της προετοιμασίας και διεξαγωγής του σχετικού δημοψηφίσματος. Στην περίπτωση που, κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου, ο νόμος ή το καταστατικό ενός δήμου τροποποιείται ή συμπληρώνεται κατά τρόπο που να επηρεάζει τη διαδικασία της προετοιμασίας και διεξαγωγής του δημοψηφίσματος , μια τέτοια ρύθμιση, τροποποίηση ή συμπλήρωμα θα ισχύει μόνο για τα δημοψηφίσματα που θα διεξαχθούν στο μέλλον και θα πραγματοποιηθούν σύμφωνα με τις αυτές καινούργιες ρυθμίσεις, τροποποιήσεις ή συμπληρώματα που τεθήκαν σε ισχύ.

⁹² Άρθρο 4, Ομοσπονδιακός Νόμος αριθ. 67-FZ/2003

⁹³ Άρθρο 5 & 6, Ομοσπονδιακός Νόμος αριθ. 67-FZ/2003

Στην περίπτωση που η νομοθεσία που διέπει ένα θέμα της Ρωσικής Ομοσπονδίας, σχετικά με το αντικείμενο του εθνικού ή τοπικού δημοψηφίσματος, δεν μπορεί να εφαρμοστεί ή δεν υπάρχει, λόγω έκδοσης δικαστικής απόφασης που καθιστά τις διατάξεις των συγκεκριμένων νομών, αναποτελεσματικές ή μη εφαρμοζόμενες, το δημοψήφισμα θα πρέπει να διενεργείται από την αρμόδια επιτροπή δημοψηφίσματος, βάσει άλλων ομοσπονδιακών νόμων εξασφαλίζοντας έτσι την άσκηση του δικαιώματος των πολιτών της Ρωσικής Ομοσπονδίας να συμμετάσχουν στο δημοψήφισμα καθώς και βάσει των διαταγμάτων του Προέδρου της Ρωσικής Ομοσπονδίας, σε περίπτωση ανεπάρκειας υφιστάμενων νομικών βάσεων⁹⁴.

Ένα θέμα ή ερώτημα μπορεί να υποβληθεί σε δημοψήφισμα μόνο εάν το αντικείμενο που αφορούν, είναι εντός της δικαιοδοσίας της Ρωσικής Ομοσπονδίας, υπό την προϋπόθεση ότι τα θέματα αυτά δεν ρυθμίζονται από το Σύνταγμα της χώρας ή ενός άλλου ομοσπονδιακού νόμου. Σε τοπικό δημοψήφισμα, μπορούν να υποβληθούν μόνο ερωτήσεις για θέματα τοπικής σημασίας.

Οι ερωτήσεις και τα θέματα που υποβάλλονται σε δημοψήφισμα, δεν πρέπει να περιορίσουν ή να καταργήσουν γενικά τα αναγνωρισμένα ανθρώπινα και πολιτικά δικαιώματα ή τις συνταγματικές εγγυήσεις με την επερχόμενη υλοποίηση της εν λόγω απόφασης. Επίσης δεν πρέπει να έρχονται σε σύγκρουση με τη νομοθεσία της Ρωσικής Ομοσπονδίας η αντίστοιχα στην περίπτωση του τοπικού δημοψηφίσματος δεν πρέπει να έρχονται σε σύγκρουση με την εκάστη τοπική νομοθεσία.

Η ερώτηση που υποβάλλεται και η οποία αφορά το θέμα του δημοψηφίσματος πρέπει να διατυπώνεται κατά τέτοιο τρόπο, ώστε να αποκλείεται κάθε πιθανότητα πολλαπλών ερμηνειών της, δηλαδή, έτσι ώστε μόνο μια σαφής απάντηση να μπορεί να δοθεί σε αυτήν, είτε θετική είτε αρνητική, και επίσης έτσι ώστε να αποκλείεται κάθε αμφιβολία από τις επερχόμενες έννομες συνέπειες του αποτελέσματος του δημοψηφίσματος.

Σύμφωνα με την νομοθεσία της Ρωσικής Ομοσπονδίας, δεν μπορούν να υποβληθούν σε εθνικό ή τοπικό δημοψήφισμα τα παρακάτω θέματα:

α) η πρόωρη λύση, παράταση, και αναστολή των αρμοδιοτήτων των φορέων της κρατικής εξουσίας της Ρωσικής Ομοσπονδίας ή των οργάνων της τοπικής αυτοδιοίκησης. Όπως και η πρόωρη διεξαγωγή εκλογών για την ανάδειξη των οργάνων της κρατικής εξουσίας της χώρας, η των

⁹⁴ Άρθρο 11, Ομοσπονδιακός Νόμος αριθ. 67-FZ/2003

φορέων της τοπικής αυτοδιοίκησης ή ακόμα και η αναβολή των εν λόγω εκλογών,

β) η προσωπική συμμετοχή των φορέων της κρατικής εξουσίας της Ρωσικής Ομοσπονδίας και των φορέων της τοπικής αυτοδιοίκησης,

γ) η εκλογή των βουλευτών ή των δημοσίων υπαλλήλων όπως και η έγκριση, ο διορισμός ή απομάκρυνση αυτών,

δ) η έγκριση ή η τροποποίηση του ήδη υφιστάμενου προϋπολογισμού αλλά ούτε και η εκπλήρωση ή η τροποποίηση των χρηματοδοτικών υποχρεώσεων της Ρωσικής Ομοσπονδίας ή της τοπικής αυτοδιοίκησης

ε) η έγκριση για έκτακτα και επείγοντα μέτρα τα οποία αφορούν την δημοσία υγεία και την δημοσία ασφάλεια του πληθυσμού.

Σύμφωνα με τον εν λόγω νομό, εκτός των παραπάνω, άλλοι περιορισμοί των θεμάτων του δημοψηφίσματος δεν μπορούν να επιβληθούν⁹⁵.

Περιστάσεις υπό τις οποίες ένα δημοψήφισμα δεν μπορεί ούτε να επικαλεστεί ούτε να διεξαχθεί:

1. Δημοψήφισμα δεν μπορεί να διεξαχθεί αν το κράτος βρίσκεται σε στρατιωτικό καθεστώς ή σε κατάσταση εκτάκτου ανάγκης, τα οποία έχουν επιβληθεί στο έδαφος της Ρωσικής Ομοσπονδίας ή επί του εδάφους στο οποίο το δημοψήφισμα έπρεπε να διεξαχθεί. Η απαγόρευση ισχύει επίσης και για χρονική περίοδο τριών μηνών από τότε που ο στρατιωτικός καθεστώς ή η κατάσταση έκτακτης ανάγκης έχουν αρθεί.

2. Το σώμα της κρατικής εξουσίας της Ρωσικής Ομοσπονδίας ή του οργανισμού της τοπικής αυτοδιοίκησης, σύμφωνα με το Σύνταγμα του κράτους ή της νομοθεσίας που αφορά τον θεσμό του δημοψηφίσματος, έχει το δικαίωμα να αρνηθεί να διεξάγει δημοψήφισμα, μόνο στην περίπτωση που οι κανονισμοί που διέπουν την προετοιμασία και τη διεξαγωγή του σχετικού δημοψηφίσματος, παραβιαστήκαν κατά την άσκηση της πρωτοβουλίας για τη διεξαγωγή του.

3. Το δίκαιο που διέπει ένα θέμα της Ρωσικής Ομοσπονδίας ή ενός δήμου μπορεί να θεσπίσει μια περίοδο κατά την οποία ένα άλλο εθνικό ή τοπικό δημοψήφισμα με κατά 'ουσία την ίδια διατύπωση του ερωτήματος δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί. Η εν λόγω περίοδος δεν πρέπει να υπερβαίνει τα δύο έτη, από την ημερομηνία κατά την οποία τα αποτελέσματα του δημοψηφίσματος δημοσιεύτηκαν επίσημα⁹⁶

Πρωτοβουλία διεξαγωγής δημοψηφίσματος

⁹⁵ Άρθρο 12, Ομοσπονδιακός Νόμος αριθ. 67-FZ/2003

⁹⁶ Άρθρο 13, Ομοσπονδιακός Νόμος αριθ. 67-FZ/2003

Στη Ρωσική Ομοσπονδία, η πρωτοβουλία για τη διεξαγωγή δημοψηφίσματος ανήκει στους πολίτες, οι οποίοι δικαιούνται να συμμετάσχουν σε αυτό, μπορεί όμως να ανατεθεί και σε άλλα όργανα του κράτους με ομοσπονδιακό νόμο.

Προκειμένου να ξεκινήσει η διαδικασία διεξαγωγής ενός δημοψηφίσματος, μπορεί να συσταθεί από τους πολίτες της Ρωσικής Ομοσπονδίας, για τη στήριξη αυτής, αλλά και για την συλλογή υπογραφών, μια ομάδα πρωτοβουλίας. Κάθε πολίτης ή ομάδα πολιτών της Ρωσικής Ομοσπονδίας, οι οποίοι δικαιούνται να συμμετάσχουν σε δημοψήφισμα έχουν το δικαίωμα να σχηματίζουν τέτοια ομάδα πρωτοβουλίας. Η πρωτοβουλία για τη διεξαγωγή δημοψηφίσματος μπορεί επίσης να ασκηθεί και από μια εκλογική ένωση ή άλλη δημόσια ένωση, στο καταστατικό των οποίων προβλέπεται η συμμετοχή στις εκλογές ή /και στα δημοψηφίσματα, και στο οποίο είναι εγγεγραμμένο το πλαίσιο της διαδικασίας που προβλέπεται από τον ομοσπονδιακό νόμο, αλλά όχι αργότερα του ενός έτους από την ημερομηνία σύστασης των εν λόγω ενώσεων. Ο αριθμός των μελών μιας ομάδας πρωτοβουλίας για την διεξαγωγή ενός δημοψηφίσματος πρέπει να καθορίζεται από ένα ομοσπονδιακό νομό, από μια συνταγματική διάταξη ή από την σχετική νομοθεσία της τοπικής αυτοδιοίκησης⁹⁷.

Υποχρέωση διεξαγωγής του δημοψηφίσματος

Η διεξαγωγή ενός δημοψηφίσματος είναι υποχρεωτική εάν η διαδικασία και το χρονοδιάγραμμα για την παρουσίαση και την εφαρμογή της πρωτοβουλίας του δημοψηφίσματος τηρήθηκαν, όπως αυτά προβλέπονται από το ομοσπονδιακό συνταγματικό δίκαιο, από κάποιο άλλο ομοσπονδιακό νόμο ή από την νομοθεσία της τοπικής αυτοδιοίκησης.

Ο χαρακτηρισμός ενός δημοψηφίσματος ως τοπικό θα πρέπει να γίνεται σύμφωνα με τον συγκεκριμένο ομοσπονδιακό νόμο που διέπει το δημοψήφισμα, ή σύμφωνα με το Σύνταγμα της Ρωσικής Ομοσπονδίας. Δικαίωμα χαρακτηρισμού έχει το όργανο εκπροσώπησης της τοπικής αυτοδιοίκησης ή το δικαστήριο εάν το όργανο δεν βρίσκεται σε διαθεσιμότητα για οποιοδήποτε λόγο, ή έχει αποτύχει να λάβει μια απόφαση εντός της ταχθείσας προθεσμίας.

Η ψηφοφορία κάθε δημοψηφίσματος μπορεί να διεξαχθεί μόνο την Κυριακή, και δεν μπορεί να είναι σε μέρα που προηγείται από μια αργία, σε μέρα που είναι επίσημη αργία, ή την επόμενη της ημέρας της αργίας, ή την μια συγκεκριμένη Κυριακή που ανακοινώθηκε ότι θα

⁹⁷ Άρθρο 14, Ομοσπονδιακός Νόμος αριθ. 67-FZ/2003

είναι εργάσιμη ημέρα. Η απόφαση για τη διεξαγωγή του εθνικού δημοψηφίσματος της Ρωσικής Ομοσπονδίας, πρέπει να δημοσιεύεται επισήμως στα μέσα μαζικής ενημέρωσης όχι σε λιγότερο από 60 ημέρες πριν από την ημέρα της διεξαγωγής της ψηφοφορίας, και στην περίπτωση του τοπικού δημοψηφίσματος όχι σε λιγότερο από 45 ημέρες.

Με νόμο, και όχι αργότερα από 25 ημέρες πριν την ημέρα διεξαγωγής της ψηφοφορίας του δημοψηφίσματος, δύναται να αναβληθεί η ψηφοφορία για μεταγενέστερη ημερομηνία, αλλά όχι για περισσότερο από 90 ημέρες. Δικαίωμα αναβολής έχει το εξουσιοδοτημένο φορέα και μονό για ένα συγκεκριμένο λόγω και προς διευκόλυνση των πολιτών, επειδή την ίδια μέρα θα διεξαχθούν και οι εκλογές για την ανάδειξη των οργάνων της κρατικής εξουσίας, της κυβέρνησης ή των οργάνων της τοπικής αυτοδιοίκησης, ή ακόμα επειδή πρόκειται να διεξαχθεί και άλλο δημοψήφισμα.

Η απόφαση που αφορά την ανακοίνωση διεξαγωγής ενός δημοψηφίσματος ή που αφορά την αναβολή της ημέρας της ψηφοφορίας του, θα πρέπει να δημοσιευτεί στα μέσα μαζικής ενημέρωσης όχι αργότερα από πέντε ημέρες μετά τη λήψη της⁹⁸.

Δ. ΤΟ ΔΗΜΟΨΗΦΙΣΜΑ ΣΤΗΝ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΤΗΣ ΜΟΛΔΑΒΙΑΣ

1. Ιστορική προσέγγιση – ο θεσμός του δημοψηφίσματος στη Δημοκρατία της Μολδαβίας -

Με βάση τα ανθρώπινα δικαιώματα, τις ελευθερίες και τις κοινωνικό-πολιτικές σχέσεις οι οποίες βρίσκονται σε συνεχή βελτίωση, επιδιώκεται μια πολιτική συνείδηση για την επίτευξη των δημοκρατικών ιδεών, σε μια χώρα η οποία βρίσκεται σε ένα σταυροδρόμι στο να επιλύσει το δίλημμα της αλήθειας, της ελευθερίας, της προσωπικότητας και της κυβέρνησης του λαού. Μια από τις προσεγγίσεις για την άμεση έκφραση της βούλησης του λαού είναι ο θεσμός του δημοψηφίσματος -

⁹⁸ Άρθρο 15, Ομοσπονδιακός Νόμος αριθ. 67-FZ/2003

μορφή της άμεσης δημοκρατίας, που χρησιμοποιείται ευρέως στο σύγχρονο κόσμο.

Στη Μολδαβία, από την κήρυξη της Ανεξαρτησίας το 1991, και μέχρι να τεθεί σε ισχύ ο Εκλογικός Κώδικας, πραγματοποιήθηκε ένα εθνικό δημοψήφισμα που ονομάστηκε "κοινωνιολογική έρευνα" δηλαδή το λεγόμενο "συζητήσεις με τον λαό", και επίσης, ένα ρεπουμπλικανό συμβουλευτικό δημοψήφισμα. Στην περίοδο 1995 - 2006, πραγματοποιήθηκε ένα τοπικό δημοψήφισμα για το καθεστώς της περιοχής της Gagauzia σχετικά με την εδαφική διοικητική της αυτονομία και την οργάνωση της. Επιπλέον έχουν διεξαχθεί αλλά 18 τοπικά δημοψηφίσματα για την διαμόρφωση της τοπικής αυτοδιοίκησης σε πολλές κοινότητες. Είναι σαφές ότι ο θεσμός του δημοψηφίσματος στη Μολδαβία απέχει πολύ από την χρήση των πραγματικών δυνατοτήτων του.

Το δημοψήφισμα του 1994

Το δημοψήφισμα που πραγματοποιήθηκε στη Μολδαβία το 1994, χαρακτηρίστηκε ως ένα πανεθνικό δημοψήφισμα διότι με αυτό τέθηκε η ερώτηση για το εάν η χώρα θα πρέπει να διατηρήσει ή όχι την ανεξαρτησία της και την εδαφική της ακεραιότητα. Οι πολίτες κληθήκαν στις 6 Μαρτίου του 1994, να απαντήσουν με «ΝΑΙ» ή «ΟΧΙ» στην εξής ερώτηση: "Θέλετε η Δημοκρατία της Μολδαβίας να αναπτυχθεί ως ανεξάρτητο και ενιαίο κράτος, εντός των συνόρων που αναγνωρίζονται από την ημέρα όπου η Μολδαβία δήλωσε την κυριαρχία της, να προωθήσει μια πολιτική ουδετερότητας και να διατηρηθεί η αμοιβαιότητα, προς όφελος των οικονομικών σχέσεων με όλες τις χώρες του κόσμου, και να εγγυηθεί στους πολίτες της την ισότητα των δικαιωμάτων, σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο;"

Τα επίσημα αποτελέσματα του δημοψηφίσματος υπέδειξαν ότι, 95,4% των πολιτών ψηφίσαν υπέρ της πρότασης από τους 75% των εγγεγραμμένων ψηφοφόρων, που εμφανιστήκαν στις κάλπες εκείνη την μέρα.

Πολλές δημόσιες προσωπικότητες, καθώς και μεγάλη μερίδα του Τύπου, παρουσίασε το δημοψήφισμα ως ένα ισχυρό πλήγμα για το κίνημα για την ένωση της Ρουμανίας και της Μολδαβίας, παρά το γεγονός ότι Η ερώτηση δεν αναφέρθηκε ευθέως στην Ρουμανία, αλλά έκανε αναφορά στην ανεξαρτησία και επίσης στην εδαφική ακεραιότητα της χώρας, η οποία αποτελούσε το κύριο μέλημα.

Οι κριτικές που ασκηθήκαν καταγράφουν δυο βασικά σημεία εξαιτίας των οποίων το δημοψήφισμα του 1994 δεν θεωρείται γνήσιο δημοψήφισμα α). ότι ο τίτλος που του δόθηκε δεν ήταν «δημοψήφισμα»,

αλλά «κοινωνιολογική δημοσκόπηση" και β). το γεγονός ότι με μια μόνο μοναδική ερώτηση που τέθηκε απαιτήθηκε μια μόνο απάντηση σε περισσότερα ζητήματα που ενταχθήκαν στο κείμενο της ⁹⁹ .

Το δημοψήφισμα του 2010

Στις 5 Σεπτεμβρίου του 2010 διεξάχθηκε το πρώτο συνταγματικό δημοψήφισμα στην ιστορία της Δημοκρατίας της Μολδαβίας, με το οποίο τέθηκε το ζήτημα το εάν η χώρα θα πρέπει να τροποποιήσει το Σύνταγμα της, για επαναφορά του θεσμού της άμεσης λαϊκής εκλογής του Προέδρου. Οι ψηφοφόροι κληθήκαν να απαντήσουν στην ακόλουθη ερώτηση ``Θα συμφωνούσατε με τη συνταγματική τροπολογία, η οποία θα επέτρεπε την εκλογή του Προέδρου της Δημοκρατίας της Μολδαβίας απευθείας από τους πολίτες``. Από τους πολίτες που ψηφίσαν, το 87,83% ταχθήκαν υπέρ της πρότασης αναθεώρησης του Συντάγματος. Το δημοψήφισμα κατέληξε όμως σε αποτυχία λόγω της ανεπαρκούς προσέλευση μονό των 30,29% των εγγεγραμμένων ψηφοφόρων, σε αντίθεση με το απαραίτητο 33% για να θεωρηθεί το δημοψήφισμα έγκυρο ¹⁰⁰ .

2. Το δημοψήφισμα στη σύγχρονη Μολδαβία

Η νομοθεσία της Δημοκρατίας της Μολδαβίας που αφορά την διεξαγωγή του δημοψηφίσματος, σε συνδυασμό με το σύνταγμα της χώρας προβλέπει ότι, δημοκρατικό δημοψήφισμα είναι μονό εκείνο που πραγματοποιείται ενόψει της εκπλήρωσης της βούλησης του λαού και του δικαιώματος του πολίτη να εκφράσει ελεύθερα την θέληση του με την άμεση συμμετοχή αυτού στη διαχείριση των δημοσίων υποθέσεων. Ο νομός ``1381-XIII/2007`` καθορίζει επίσης ότι η ψηφοφορία είναι υποχρεωτικά καθολική, ισότιμη, μυστική και ελεύθερη και οι αποφάσεις που εκδίδονται με βάση των αποτελεσμάτων των δημοψηφισμάτων έχουν υπέρτατη νομική ισχύ μετά την επικύρωσή τους από το Συνταγματικό Δικαστήριο, και δεσμευτική ισχύ, παντού στην επικράτεια της Δημοκρατίας της Μολδαβίας ¹⁰¹.

⁹⁹ http://en.wikipedia.org/wiki/Moldovan_referendum,_1994

¹⁰⁰ <http://referendum.md/>

¹⁰¹ Άρθρο 142, Εκλογικός νόμος αρ 1381-XIII/2007

Ανάλογα με το είδος των ερωτήσεων που υποβάλλονται, διακρίνονται τρεις κατηγορίες δημοψηφισμάτων α) συνταγματικό, β) νομοθετικό και γ) συμβουλευτικό¹⁰².

α) Συνταγματικό είναι το δημοψήφισμα με το οποίο υποβάλλονται ζητήματα που θεωρούνται συνδεδεμένα με την αναθεώρηση του Συντάγματος. Το συνταγματικό δημοψήφισμα πρέπει να διεξαχθεί σύμφωνα με όσα ορίζονται από το άρθρο 141 του Συντάγματος της Δημοκρατίας της Μολδαβίας. Η πρόταση για τη διεξαγωγή δημοψηφίσματος που αφορά την αναθεώρηση Συντάγματος υποβάλλεται στο Συνταγματικό Δικαστήριο, το οποίο υποχρεούται εντός 10 ημερών να εξετάσει τη συνταγματικότητα των θεμάτων που πρέπει να υπόκεινται σε δημοψήφισμα και να εκδώσει την απόφαση του. Εκ των υστέρων η απόφαση του Συνταγματικού Δικαστηρίου υποβάλλεται προς εξέταση στο Κοινοβούλιο. Σε καμιά περίπτωση δεν επιτρέπεται υποβολή ζητήματος με συνταγματικό δημοψήφισμα αν αυτό θα οδηγούσε σε παραβίαση των θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων και ελευθεριών¹⁰³.

β) Νομοθετικό θεωρείται το δημοψήφισμα με το οποίο εγκρίνονται η όχι σχέδια νόμων ή ορισμένες από τις διατάξεις αυτών των νομών.

γ) Συμβουλευτικό είναι το δημοψήφισμα που έχει ως αντικείμενο ζητήματα εθνικού ενδιαφέροντος, προκειμένου να ζητηθεί μέσω αυτού, η γνώμη του λαού για αυτά τα συγκεκριμένα θέματα και για την περαιτέρω έκδοση των σχετικών οριστικών αποφάσεων εκ μέρους των αρμοδίων δημοσίων οργανισμών.

Η διεξαγωγή ενός δημοψηφίσματος μπορεί να προταθεί από :α) τουλάχιστον 200.000 πολίτες της Δημοκρατίας της Μολδαβίας οι οποίοι έχουν δικαίωμα να ψηφίσουν, β) όχι λιγότερο από το 1 / 3 των μελών του Κοινοβουλίου γ) τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας της Μολδαβίας και δ) την Κυβέρνηση. Η πρόταση για την διεξαγωγή του δημοψηφίσματος πρέπει να περιλαμβάνει, κατά τρόπο σαφές και προς αποφυγής παρερμηνείας, τα ζητήματα που υπόκεινται σε δημοψήφισμα, καθώς και τον λόγο της διεξαγωγής του και την ημερομηνία ψηφοφορίας¹⁰⁴.

¹⁰² Άρθρο 143, Εκλογικός νόμος αρ 1381-XIII/2007

¹⁰³ Άρθρο 148, Εκλογικός νόμος αρ 1381-XIII/2007

¹⁰⁴ Άρθρο 144, Εκλογικός νόμος αρ 1381-XIII/2007

Τα θέματα τα οποία μπορούν να προταθούν με δημοψήφισμα είναι τα ακόλουθα:

- ι). η έγκριση/ αναθεώρηση του Συντάγματος της Δημοκρατίας της Μολδαβίας
- ιι). έγκριση των συνταγματικών νόμων που ψηφιστήκαν από το Κοινοβούλιο και έγκριση των αναθεωρημένων διατάξεων
- ιιι). Θέματα σχετικά με την κυριαρχία, την ανεξαρτησία και την ενότητα του κράτους, καθώς και θέματα που σχετίζονται με τη μόνιμη ουδετερότητα του κράτους σε διεθνές επίπεδο
- ιiv). άλλα θέματα εθνικού ενδιαφέροντος¹⁰⁵.

Τα θέματα τα οποία δεν μπορούν να υποβληθούν σε δημοψήφισμα είναι:

- 1). τα θέματα που σχετίζονται με τον κρατικό προϋπολογισμό, τους φόρους
- 2). τα θέματα που αφορούν την αμνηστία ή την χάρη εκ μέρους του προέδρου της χώρας
- 3). έκτακτα ή επείγοντα μέτρα τα οποία σχετίζονται με την δημόσια τάξη, την δημοσία υγεία ή την δημοσία ασφάλεια
- 4). την εκλογή, τον διορισμό ή την απόρριψη ατόμων για / σε / από τις θέσεις στις οποίες, η αρμοδιότητα ανήκει στο Κοινοβούλιο, στην Κυβέρνηση ή στον Πρόεδρο της Δημοκρατίας της Μολδαβίας
- 5). θέματα που εμπίπτουν στην αρμοδιότητα των δικαστικών οργάνων όπως και η ποινική δίωξη¹⁰⁶.

Επίσης δημοψήφισμα δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί στα εδάφη της χώρας που βρίσκονται υπό κατάσταση πολέμου ή έκτακτης ανάγκης, ούτε εντός 120 ημερών αφού η αντίστοιχη κατάσταση έχει ανασταλεί ή τερματιστεί. Εάν το δημοψήφισμα είχε ήδη συσταθεί πριν από την πρώτη ημέρα της κατάστασης πολέμου ή αφού εκδηλώθηκε η κατάσταση έκτακτης ανάγκης, τότε το δημοψήφισμα θα πρέπει να αναβληθεί, σύμφωνα με τους όρους του προσδιορισμού δημοψηφισμάτων που προβλέπονται από τον σχετικό νομό. Η απόφαση να αναβληθεί ή να ανακαλεστεί ένα δημοψήφισμα εγκρίνεται από το όργανο που εξέδωσε την απόφαση για τη διεξαγωγή του δημοψηφίσματος. Επίσης δημοψήφισμα δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί ούτε σε χρονικό διάστημα 120 ημερών πριν ή μετά την ημέρα των κοινοβουλευτικών ή δημοτικών εκλογών ή την ημέρα διεξαγωγής άλλου δημοψηφίσματος. Η ημερομηνία διεξαγωγής του δημοψηφίσματος καθορίζεται από το

¹⁰⁵ Άρθρο 146, Εκλογικός νόμος αρ 1381-XIII/2007

¹⁰⁶ Άρθρο 147, Εκλογικός νόμος αρ 1381-XIII/2007

Κοινοβούλιο με ψήφισμα, Το δημοψήφισμα πρέπει να καθορίζεται όχι αργότερα των 60 ημερών πριν από την ημερομηνία πρότασης του¹⁰⁷.

Όταν η πρωτοβουλία διεξαγωγής δημοψηφίσματος ανήκει στους πολίτες τότε θα πρέπει να συσταθεί μια ομάδα πρωτοβουλίας, στην οποία να συμμετέχουν τουλάχιστον 300 πολίτες που έχουν δικαίωμα ψήφου, η οποία θα είναι αρμόδια για την συγκέντρωση των απαιτούμενων υπογραφών. Οι συμμετέχοντες πρέπει να εγγράφονται στον ειδικό κατάλογο και να καθορίσουν τα θέματα που θα προταθούν για δημοψήφισμα τα οποία θα πρέπει να καταγράφονται στο πρωτόκολλο. Η οργάνωση πρέπει να υποβάλλει τα απαιτούμενα από τον νομό στοιχεία στο Συμβούλιο της Κεντρικής Εκλογικής Επιτροπής προς καταχώρηση της¹⁰⁸. Τα στοιχεία που υποβάλλονται είναι τα έγγραφα της διάσκεψης της ομάδας, τα αποτελέσματα της ψηφοφορίας των μελών της σχετικά με την συλλογή υπογραφών υπέρ της διεξαγωγής της ψηφοφορίας, και την αίτηση καταχώρισεως. Η Κεντρική Εκλογική Επιτροπή εντός 15 ημερών από την παραλαβή των εγγράφων θα πρέπει να αποφασίσει με ψήφισμα της για την καταχώριση η μη της οργάνωσης των πολιτών. Η απόφαση της Κεντρικής Εκλογικής Επιτροπής υπόκειται σε δημοσιότητα και εφόσον είναι θετική θα εκδώσει και το αντίστοιχο πιστοποιητικό υπάρξεως της ομάδας πρωτοβουλίας. Από την ημέρα δημοσιοποίησης της απόφασης, τα μέλη της ομάδας πρωτοβουλίας είναι εξουσιοδοτημένοι να συγκεντρώσουν ελεύθερα τις υπογραφές για τη διεξαγωγή του δημοψηφίσματος¹⁰⁹.

Το ψηφοδέλτιο του δημοψηφίσματος περιλαμβάνει το κείμενο της ερώτησης ή το σχέδιο νόμου που προτείνεται προς ψήφιση και στα δεξιά τους αναγράφονται οι λέξεις "υπέρ" και "κατά". Κάθε ερώτηση πρέπει να εκτυπώνεται σε διαφορετικό ψηφοδέλτιο¹¹⁰.

Τα αποτελέσματα του δημοψηφίσματος πρέπει να υποβάλλονται προς επικύρωση στο Συνταγματικό Δικαστήριο, το οποίο εντός 10 ημερών εξετάζει τα έγγραφα που έλαβε και πρέπει είτε να τα επιβεβαιώσει είτε να τα αμφισβητήσει. Το ζήτημα που υποβλήθηκε θεωρείται ότι εγκρίθηκε εφόσον ψηφίστηκε υπέρ από την πλειοψηφία των ψηφοφόρων που συμμετείχαν στο δημοψήφισμα. Το αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος δημοσιεύεται στην Επίσημη εφημερίδα της Δημοκρατίας της Μολδαβίας και τίθεται σε ισχύ από την ημερομηνία

¹⁰⁷ Άρθρο 145 & 151, Εκλογικός νόμος αρ 1381-XIII/2007

¹⁰⁸ Άρθρο 152, Εκλογικός νόμος αρ 1381-XIII/2007

¹⁰⁹ Άρθρο 153 & 154, Εκλογικός νόμος αρ 1381-XIII/2007

¹¹⁰ Άρθρο 162, Εκλογικός νόμος αρ 1381-XIII/2007

δημοσίευσης του ή κατά την ημερομηνία που καθορίζεται στο κείμενό της¹¹¹.

Άκυρο κηρύσσεται ένα δημοψήφισμα εφόσον ο αριθμός των συμμετοχόντων ήταν μικρότερο από 3 / 5 των εγγεγραμμένων ψηφοφόρων στους εκλογικούς καταλόγους. Επίσης το Συνταγματικό Δικαστήριο πρέπει να κηρύξει άκυρο ένα δημοψήφισμα, αν παραβιάστηκαν οι διατάξεις του σχετικού νομού που διέπει το δημοψήφισμα. Στην περίπτωση που το δημοψήφισμα κηρύσσεται άκυρο θεωρείται σαν μην έγινε ποτέ και ο νομός προβλέπει την δυνατότητα επανάληψης του. Εδώ θα πρέπει να διαχωρίζουμε την περίπτωση του εγκύρου δημοψηφίσματος όπου ο νομός προβλέπει ότι για την ίδια πρόταση, εκ νέου δημοψήφισμα μπορεί να διεξαχθεί μονό μετά από δύο έτη από την ημερομηνία της διεξαγωγής του προηγούμενου¹¹².

Τοπικό Δημοψήφισμα

Το Τοπικό δημοψήφισμα διεξάγεται για θέματα ειδικού ενδιαφέροντος και τα οποία αφορούν το χωριό, την κοινότητα, την πόλη, το δήμο, την περιοχή και το ειδικό καθεστώς της διοικητικής εδαφικής μονάδας. Οι Δήμαρχοι των αντιστοιχών τοπικών διοικητικών μονάδων ανακαλούνται μέσω τοπικών δημοψηφισμάτων υπό τον περιορισμό ότι απαγορεύεται να διεξαχθεί νωρίτερα του ενός έτος από την αντίστοιχη εκλογή του ή σε λιγότερο από ένα χρόνο μετά το τελευταίο αντίστοιχο δημοψήφισμα και σε καμιά περίπτωση δεν μπορεί να διεξαχθεί έξι μήνες πριν από τη λήξη της θητείας τους¹¹³.

Τα ζητήματα που μπορούν να προταθούν με τοπικό δημοψήφισμα είναι αυτά τα οποία έχουν ιδιαίτερη σημασία για την αντίστοιχη περιοχή, τα οποία εμπίπτουν στην αρμοδιότητα των τοπικών φορέων της δημόσιας διοίκησης. Επίσης μπορεί να προταθεί και η ανάκληση του δημάρχου εφόσον δεν ενεργεί προς το συμφέρον της τοπικής κοινωνίας, και για παραβίασης ηθικών και δεοντολογικών κανόνων

Τα ζητήματα που δεν μπορούν να προταθούν με τοπικό δημοψήφισμα, είναι όσα δεν μπορούν να προταθούν ούτε με εθνικό δημοψήφισμα συν το ότι αφού έγινε ανάκληση του δημάρχου με τελική απόφαση δικαστηρίου αυτή δεν μπορεί να γίνει αντικείμενο δημοψηφίσματος. Η

¹¹¹ Άρθρο 167 & 168, Εκλογικός νόμος αρ 1381-XIII/2007

¹¹² Άρθρο 171 & 172 & 173 & 174, Εκλογικός νόμος αρ 1381-XIII/2007

¹¹³ Άρθρο 175 & 176, Εκλογικός νόμος αρ 1381-XIII/2007

ημερομηνία των τοπικών δημοψηφισμάτων καθορίζεται από την Κεντρική Εκλογική Επιτροπή¹¹⁴.

Δικαίωμα υποβολής πρότασης διεξαγωγής τοπικού δημοψηφίσματος έχουν ο δήμαρχος, τα αντιπροσωπευτικά όργανα της τοπικής διοικητικής μονάδας, το 10% των κατοίκων που έχουν δικαίωμα ψήφου των αντίστοιχων διοικητικών μονάδων, οι μισοί των εκλεγμένων συμβούλων, ενώ στην περίπτωση ανάκλησης του δημάρχου γίνεται βάση μυστικής ψηφοφορίας των 2 / 3 του αριθμού των εκλεγμένων συμβουλών¹¹⁵.

Σε περίπτωση που η πρωτοβουλία για τη διεξαγωγή δημοψηφίσματος προέρχεται από τους πολίτες, θα πρέπει να συσταθεί μία ομάδα πρωτοβουλίας στην ιδρυτική συνάντηση της οποίας θα πρέπει να συμμετέχουν τουλάχιστον 30 κάτοικοι της περιοχής με δικαίωμα ψήφου. Μετά την καταχώριση της ομάδας πρωτοβουλίας, η συλλογή των υπογραφών απαιτούμενα για την πρόταση διεξαγωγής του δημοψηφίσματος θα πρέπει να γίνεται εντός 60 ημερών. Οι πληροφορίες σχετικές με την καταχώριση της ομάδας πρωτοβουλίας των πολιτών πρέπει να δημοσιεύονται στον τοπικό τύπο¹¹⁶.

Εντός 15 ημερών από την υποβολή όλων των απαιτούμενων στοιχείων, το αντίστοιχο αρμόδιο τοπικό όργανο θα πρέπει να δημοσιεύσει εντός τριών ημερών την απόφαση του για την έγκριση ή μη της διεξαγωγής του τοπικού δημοψηφίσματος. Για τη διενέργεια του τοπικού δημοψηφίσματος, θα πρέπει να καθοριστούν οι εκλογικές περιφέρειες στις οποίες θα ψηφίσουν οι κάτοικοι που υπάγονται σε αυτές και έχουν δικαίωμα ψήφου. Τα αποτελέσματα του δημοψηφίσματος πρέπει να εξετάζονται από τον τοπικό Εκλογικό Συμβούλιο και το οποίο εκδίδει το ανάλογο ψήφισμα. Το συμβούλιο της περιοχής, εντός δύο ημερών από τον προσδιορισμό των αποτελεσμάτων, υποβάλει στο αρμόδιο δικαστήριο της αντίστοιχης διοικητικής μονάδας, την έκθεση σχετικά με τη διεξαγωγή και τα αποτελέσματα του δημοψηφίσματος. Το δικαστήριο, εντός δέκα ημερών από την παραλαβή της έκθεσης έχει υποχρέωση να αποφανθεί για τη νομιμότητα της διεξαγωγής του τοπικού δημοψηφίσματος όπως και για την νομιμότητα των αποτελεσμάτων του. Εντός 24^{ωρ} ωρών από την έγκριση, οι αποφάσεις του δικαστηρίου πρέπει να δημοσιεύονται, αφού διαβιβάζονται στην Κεντρική Εκλογική Επιτροπή και στο αντίστοιχο τοπικό εκλογικό συμβούλιο¹¹⁷.

¹¹⁴ Άρθρο 177 & 178 & 179, Εκλογικός νόμος αρ 1381-XIII/2007

¹¹⁵ Άρθρο 180, Εκλογικός νόμος αρ 1381-XIII/2007

¹¹⁶ Άρθρο 181, Εκλογικός νόμος αρ 1381-XIII/2007

¹¹⁷ Άρθρο 186 & 187 & 196 & 197, Εκλογικός νόμος αρ 1381-XIII/2007

Το ζήτημα που υποβλήθηκε με δημοψήφισμα θεωρείται ότι εγκρίθηκε εφόσον ψηφίστηκε από την πλειοψηφία των ψηφοφόρων που έλαβαν μέρος στο δημοψήφισμα. Όταν ένας δήμαρχος έχει ανακληθεί, μέσω δημοψηφίσματος, η Κεντρική Εκλογική Επιτροπή καθορίζει την ημερομηνία των νέων εκλογών για το δήμαρχο, σύμφωνα με όσα ορίζει ο σχετικός νομός¹¹⁸.

Ε. ΤΟ ΔΗΜΟΨΗΦΙΣΜΑ ΣΤΗΝ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΤΗΣ ΓΕΩΡΓΙΑΣ

1. Ιστορική προσέγγιση – ο θεσμός του δημοψηφίσματος στη Δημοκρατία της Γεωργίας -

Το πρώτο Γεωργιανό δημοψήφισμα (1991)

Το πρώτο δημοψήφισμα στη Δημοκρατία της Γεωργίας, πραγματοποιήθηκε στις 31 Μαρτίου του 1991, και αναφερόταν στο ζήτημα της ανεξαρτησίας της Γεωργίας από την Σοβιετική Ένωση.

Το δημοψήφισμα διεξάχθηκε μετά από την πρωτοβουλία του Γεωργιανού Ανώτατου Συμβουλίου, το οποίο εξελέγη στις πρώτες πολυκομματικές εκλογές που πραγματοποιήθηκαν στη Σοβιετική Γεωργία τον Οκτώβριο του 1990. Η Γεωργία έχοντας ως επί το πλείστον μπούκοτάρει το δημοψήφισμα της σοβιετικής Ρωσίας με θέμα την συνέχιση του ομοσπονδιακού καθεστώτος, έγινε η τέταρτη σοβιετική δημοκρατία, μετά από την Λιθουανία, την Λετονία και την Εσθονία, που διοργάνωσε δημοψήφισμα για το θέμα της ανεξαρτητοποίησης της από την Ρωσία.

Η μοναδική ερώτηση που τέθηκε με το δημοψήφισμα του 1991, ήταν η εξής: ``Υποστηρίζετε την αποκατάσταση της ανεξαρτησίας της Γεωργίας, όπως αυτή εκδηλώθηκε σύμφωνα με το νόμο της Διακήρυξης της Ανεξαρτησίας της Γεωργίας της 26<sup>ης</sup> Μαΐου του 1918;``. Τα επίσημα αποτελέσματα έδειξαν ότι σχεδόν το 99 % των συμμετεχόντων ψήφισαν υπέρ της ανεξαρτησίας, με ποσοστό συμμετοχής που έφτασε το 90,5 %.

¹¹⁸ Άρθρο 198, Εκλογικός νόμος αρ 1381-XIII/2007

Τέσσερις μέρες μετά από την επίσημη ανακοίνωση των τελικών αποτελεσμάτων του δημοψηφίσματος, το Γεωργιανό Ανώτατο Συμβούλιο ενέκρινε ομόφωνα την ανακήρυξη της ανεξαρτησίας¹¹⁹.

Το συνταγματικό δημοψήφισμα του 2003

Ένα δημοψήφισμα σχετικά με την τροποποίηση ορισμένων διατάξεων του Συντάγματος της Γεωργίας έγινε μετά από την πρωτοβουλία του τότε Προέδρου της Γεωργίας Eduard Shevardnadze. Το συνταγματικό δημοψήφισμα πραγματοποιήθηκε την ίδια ημέρα με τις βουλευτικές εκλογές, στις 2 Νοεμβρίου 2003. Οι προτεινόμενες αλλαγές στόχευαν στη μείωση του αριθμού των εδρών στο νέο Κοινοβούλιο της Γεωργίας από 235 στις 150. Το αποτέλεσμα της ψηφοφορίας έδειξε την έγκριση των πολιτών της Γεωργίας ως προς την μείωση του αριθμού των κοινοβουλευτικών εδρών. Οι αλλαγές όμως μπορούσαν να εφαρμοστούν μόλις το 2008 δηλαδή στις επόμενες γεωργιανές βουλευτικές εκλογές¹²⁰.

Τα δημοψηφίσματα του 2008

Ένα μη δεσμευτικό, συμβουλευτικό δημοψήφισμα, για το αν θα ενταχθεί η Γεωργία στο NATO, πραγματοποιήθηκε στις 5 Ιανουαρίου 2008, μαζί με τις πρόωρες προεδρικές εκλογές. Επίσης την ίδια μέρα διεξάχθηκε και το νομοθετικό δημοψήφισμα με θέμα την μεταβολή της ημερομηνίας διεξαγωγής των προεδρικών εκλογών. Το νομοθετικό δημοψήφισμα ανακοινώθηκε μετά από την αιφνιδιαστική παραίτηση στις 26 Νοέμβριο 2007, του τότε προέδρου Mikheil Saakashvili, που οδήγησε την χώρα στην διεξαγωγή πρόωρων προεδρικών εκλογών.

Η ερώτηση που υποβλήθηκε με το συμβουλευτικό δημοψήφισμα ήταν η εξής : "Θέλετε η Γεωργία να καταστεί μέλος του NATO;" Σύμφωνα με τα επίσημα αποτελέσματα της Κεντρικής Εκλογικής Επιτροπής της Γεωργίας, το 77% των ψηφοφόρων τάχθηκαν υπέρ την ένταξης της χώρας στο NATO. Ενώ στην περίπτωση του νομοθετικού δημοψηφίσματος, το 79,7% των ψηφοφόρων τάχθηκαν υπέρ της μεταβολής της ημερομηνίας διεξαγωγής των προεδρικών εκλογών¹²¹.

2. Το δημοψήφισμα στη σύγχρονη Γεωργία

¹¹⁹ http://en.wikipedia.org/wiki/Georgian_independence_referendum,_1991

¹²⁰ http://en.wikipedia.org/wiki/Georgian_constitutional_referendum,_2003

¹²¹ http://en.wikipedia.org/wiki/Georgian_NATO_membership_referendum,_2008

Ο θεσμός του δημοψηφίσματος στην Γεωργία θεωρείται εξαιρετικά σημαντικός για τη λήψη οριστικών αποφάσεων σχετικά με τα ζητήματα του κράτους. Το δημοψήφισμα είναι μια από της μορφές της έκφρασης της λαϊκής εξουσίας αφού, οι πολίτες συμμετέχουν στο δημοψήφισμα άμεσα και προσωπικά κατά τρόπο ελεύθερο, από οποιαδήποτε παρέμβαση των κρατικών οργάνων.

Κάθε πολίτης της Γεωργίας το οποίο έχει συμπληρώσει το 18^ο έτος της ηλικίας του, μπορεί να συμμετάσχει στην ψηφοφορία του δημοψηφίσματος χωρίς διακρίσεις, δηλαδή ανεξάρτητα από τη φυλή, το χρώμα του δέρματος, την εθνικότητα, το φύλο, την θρησκεία, την πολιτική συμπεριφορά, την περιουσιακή του κατάσταση και τον τόπο διαμονής του. Οι εξαιρέσεις από την αρχή των μη διακρίσεων, που επιβάλλονται από τον νόμο, αφορούν τα άτομα τα οποία έχουν χάσει το δικαίωμα να ψηφίσουν μετά από δικαστική απόφαση, ή που βρίσκονται σε ίδρυμα οπου εκτελούν την ποινή φυλάκισης μετά από τελεσίδικη καταδικαστική απόφαση του αρμοδίου δικαστηρίου¹²².

Δημοψήφισμα μπορεί να διεξαχθεί για ζητήματα μεγάλης σημασίας για το κράτος και επίσης, για θέματα που αναφέρονται ρητά από την νομοθεσία της Γεωργίας, καθώς και από τις διεθνείς συμβάσεις και διεθνείς συμφωνίες.

Ο θεσμός του δημοψηφίσματος δεν μπορεί όμως να χρησιμοποιηθεί για τα εξής ζητήματα:

- α) για να περάσει ή να ανακαλεστεί ένας νόμος,
- β) για να δοθεί αμνηστία ή επιείκεια,
- γ) για την επικύρωση ή ακύρωση διεθνών συμβάσεων και συμφωνιών,
- δ) για τα ζητήματα τα οποία περιορίζουν γενικά τα ανθρώπινα δικαιώματα και τις ελευθερίες που είναι συνταγματικά κατοχυρωμένα¹²³

Ένα δημοψήφισμα μπορεί να διεξαχθεί μετά από αίτημα του κοινοβουλίου της Γεωργίας, μετά από αίτημα από τουλάχιστον 200.000 ψηφοφόρους ή μετά από προσωπική πρωτοβουλία του πρόεδρου της Γεωργίας, ο οποίος έχει και την υποχρέωση να διορίζει την διεξαγωγή του δημοψηφίσματος εντός 30 ημερών από την παραλαβή της σχετικής αίτησης.

Δημοψήφισμα δεν μπορεί να διενεργηθεί: σε περίπτωση ένοπλης επίθεσης στη Γεωργία, όταν η χώρα βρίσκεται σε κατάσταση πόλεμου ή σε περίπτωση μαζικών αναταραχών, στρατιωτικής επανάστασης, ένοπλων εξεγέρσεων, οικολογικών καταστροφών και επιδημιών ή και σε

¹²² Άρθρο 2 & 1, Νόμος για το δημοψήφισμα (1996), www.venice.coe.int

¹²³ Άρθρο 3, Νόμος για το δημοψήφισμα (1996), www.venice.coe.int

άλλες περιπτώσεις όπου οι κρατικοί φορείς περιορίζονται από την άσκηση της εξουσίας τους ή των καθηκόντων τους. Επίσης δημοψήφισμα δεν μπορεί να διεξαχθεί για το ίδιο ζήτημα ξανά εντός του ενός έτους από την ημέρα κατά την οποία τα αποτελέσματα του δημοψηφίσματος ανακοινωθήκαν επίσημα¹²⁴.

Η διεξαγωγή δημοσκοπήσεων απαγορεύεται κατά την ημέρα της ψηφοφορίας του δημοψηφίσματος και έως το τέλος της. Μονό μία εβδομάδα πριν από την ημέρα της διεξαγωγής του δημοψηφίσματος, επιτρέπονται να δημοσιευτούν ή να σχολιαστούν τα αποτελέσματα ερευνών που έχουν πραγματοποιηθεί και μονό εφόσον οι συγκεκριμένες έρευνες σχετίζονται άμεσα ή έμμεσα με τα θέματα που υποβλήθηκαν με το δημοψήφισμα¹²⁵.

Όταν η πρωτοβουλία διεξαγωγής δημοψηφίσματος ανήκει στους πολίτες, τότε θα πρέπει να συσταθεί μια ομάδα πρωτοβουλίας, η οποία πρέπει να καθορίσει με σαφήνεια τα θέματα που προτείνονται προς δημοψήφισμα. Οι συμμετέχοντες πρέπει να εγγράφονται στον ειδικό κατάλογο και να υποβάλλουν τα απαιτούμενα από τον νομό στοιχεία στην Κεντρική Εκλογική Επιτροπή, προς καταχώρηση της ομάδα πρωτοβουλίας. Η Κεντρική Εκλογική Επιτροπή καταγράφει το θέμα που προτείνεται για το δημοψήφισμα, καθώς και τα μέλη της ομάδας πρωτοβουλίας, και δημοσιεύει τις πληροφορίες αυτές στην επίσημη εφημερίδα του κράτους. Η απόρριψη της καταχώρισης είναι δυνατή εάν δεν πληρούνται οι προϋποθέσεις που προβλέπονται από τον νόμο, και σε αυτήν την περίπτωση η ομάδα πρωτοβουλίας έχει την δυνατότητα να ασκήσει προσφυγή, στο Ανώτατο Δικαστήριο της Γεωργίας εντός 5 ημερών από την απόρριψη. Το Ανώτατο Δικαστήριο, το οποίο είναι αρμόδιο για την προσφυγή, έχει την υποχρέωση να αποφανθεί επί αυτής εντός 5 ημερών από την παραλαβή της¹²⁶.

Μετά την παραλαβή της κάρτας εγγραφής, η ομάδα πρωτοβουλίας ξεκινά την συλλογή υπογραφών. Οι υπογραφές πρέπει να συλλέγονται σύμφωνα με την διαδικασία που ορίζεται από την Κεντρική Εκλογική Επιτροπή και κάθε έγγραφο πρέπει να υπογραφεί από τουλάχιστον 50 πολίτες, οι οποίοι θα πρέπει να γράψουν το όνομά τους, την ημερομηνία γέννησης, την διεύθυνση, τον αριθμό ταυτότητας και την ημερομηνία της υπογραφής τους. Εντός προθεσμίας τριών μηνών από την παραλαβή της κάρτας εγγραφής, η ομάδα πρωτοβουλίας θα πρέπει να υποβάλλει στην Κεντρική Εκλογική Επιτροπή τα αποτελέσματα της συλλογής των υπογραφών. Όχι αργότερα του ενός μηνός από την παραλαβή όλων των

¹²⁴ Άρθρο 4, Νόμος για το δημοψήφισμα (1996), www.venice.coe.int

¹²⁵ Άρθρο 8, Νόμος για το δημοψήφισμα (1996), www.venice.coe.int

¹²⁶ Άρθρο 10, Νόμος για το δημοψήφισμα (1996), www.venice.coe.int

εγγράφων, και εφόσον τηρηθήκαν όλες οι διαδικασίες που ορίζονται από τον νομό, η Κεντρική Εκλογική Επιτροπή αποστέλλει στον Πρόεδρο της Γεωργίας το αίτημα της ομάδας προς διεξαγωγή του δημοψηφίσματος¹²⁷

Ο πρόεδρος της Γεωργίας σχετικά με το αίτημα για τη διεξαγωγή του δημοψηφίσματος, και σύμφωνα με τον νομό, μπορεί να διορίσει ποια μέρα θα πραγματοποιηθεί η ψηφοφορία και να ρυθμίσει τα σχετικά θέματα της οργάνωσης αυτής. Μπορεί όμως και να απορρίψει το εν λόγω αίτημα, αλλά μόνο γιατί αντικείται στο Σύνταγμα της χώρας ή επειδή δεν συμμορφώνεται με τις προϋποθέσεις που απαιτούνται από τον σχετικό νομό. Η απόφαση για την διεξαγωγή του δημοψηφίσματος ανακοινώνεται με προεδρικό διάταγμα εντός 30 ημερών από την παραλαβή της αίτησης, και θα πρέπει να αναφέρει την ημερομηνία της διεξαγωγής του δημοψηφίσματος, όπως και το ζήτημα που υποβάλλεται με αυτό. Όχι αργότερα από 7 ημέρες, μετά την έκδοση του προεδρικού διατάγματος, αυτό θα πρέπει να δημοσιοποιηθεί μέσω της επίσημης εφημερίδας του κράτους, αλλά και σε άλλα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης. Η ψηφοφορία διεξάγεται όχι νωρίτερα από 2 μήνες και όχι αργότερα από 6 μήνες μετά την απόφαση του προέδρου σχετικά με τη διεξαγωγή του δημοψηφίσματος¹²⁸.

Η ομάδα πρωτοβουλίας έχει το δικαίωμα να διορίσει έναν επόπτη για όλες τις εκλογικές επιτροπές η και για την καθεμιά ξεχωριστά. Το ίδιο δικαίωμα έχουν και τα πολιτικά κόμματα και ακόμα και οι κοινωνικές ενώσεις, τα οποία όμως θα πρέπει να έχουν καταχωρηθεί νόμιμα σύμφωνα με τις προϋποθέσεις που επιβάλλονται από τον νομό. Οι εκλογικές επιτροπές είναι επιφορτισμένα με στην ενημέρωση των πολιτών σχετικά με τους καταλόγους των συμμετεχόντων στην ψηφοφορία και έχει υποχρέωση να τους ενημερώσει δέκα ημέρες πριν την διεξαγωγή της ψηφοφορίας, την διεύθυνση του εκλογικού κέντρου. Επίσης έχει την υποχρέωση της οργάνωσης όλης της διαδικασίας που απαιτείται για την ψηφοφορία, όπως και το δικαίωμα να δικάζει και όλες τις προσφυγές, οι οποίες έχουν σχέση με την προετοιμασία και την διαδικασία που ακολουθήθηκε για την διεξαγωγή της ψηφοφορίας¹²⁹.

Η ψηφοφορία του δημοψηφίσματος διεξάγεται πάντα μεταξύ 7:00 πμ και 20.00 μμ και οι πολίτες πρέπει να ασκήσουν πάντα προσωπικά το δικαίωμα τους να ψηφίσουν. Εάν ο εκλογέας για κάποιο σοβαρό λόγω της υγείας του, δεν μπορεί να φτάσει στο εκλογικό τμήμα,

¹²⁷ Άρθρο 11, Νόμος για το δημοψήφισμα (1996), www.venice.coe.int.

¹²⁸ Άρθρο 14 & 13 & 12, Νόμος για το δημοψήφισμα (1996), www.venice.coe.int

¹²⁹ Άρθρο 17 & 18, Νόμος για το δημοψήφισμα (1996), www.venice.coe.int

κατόπιν αιτήσεώς του, το Αστυνομικό Τμήμα ή η Εκλογική Επιτροπή στέλνει τουλάχιστον δύο μέλη της επιτροπής στον τόπο της κατοικίας του με μια κινητή κάλπη, ώστε να μπορέσει να ψηφίσει και αυτός. Το ψηφοδέλτιο θα πρέπει να αναφέρει το ζήτημα που προτείνεται για δημοψήφισμα και τις δύο πιθανές απαντήσεις σε αυτό το ερώτημα: "ΝΑΙ" και "ΟΧΙ"¹³⁰.

Η Κεντρική Εκλογική Επιτροπή, καθορίζει τα αποτελέσματα του δημοψηφίσματος βάση ενός πρωτοκόλλου που τηρείται και το οποίο θα πρέπει να αναφέρει:

- α) τον συνολικό αριθμό των γεωργιανών πολιτών,
- β) τον συνολικό αριθμό των συμμετεχόντων στο δημοψήφισμα,
- γ) τον συνολικό αριθμό των εκλογέων,
- δ) τον αριθμό των εκλογέων, που ψήφισαν "ΝΑΙ",
- ε) τον αριθμό των εκλογέων, που ψήφισαν "ΟΧΙ",
- στ) τον συνολικό αριθμό των άκυρων ψηφοδελτίων

Ο πρόεδρος, ο αντιπρόεδρος, ο γραμματέας και τα μέλη της Κεντρικής Εκλογικής Επιτροπής υπογράφουν το πρωτόκολλο, το οποίο πρέπει να αποσταλεί άμεσα στον Πρόεδρο της Γεωργίας. Επίσης μέσα σε 3 ημέρες από τη σύνταξη του πρωτοκόλλου, η Κεντρική Εκλογική Επιτροπή έχει υποχρέωση να δημοσιεύει τα αποτελέσματα του δημοψηφίσματος, μέσω MME (Τύπο, τηλεόραση, ραδιόφωνο).

Θεωρείται ότι το ζήτημα που τέθηκε με το δημοψήφισμα εγκρίθηκε εφόσον ψηφίστηκε υπέρ από τους περισσότερους των 50% των ψηφοφόρων. Το δημοψήφισμα θεωρείται άκυρο εφόσον παρουσιάστηκαν στις κάλπες λιγότερους από τους μισούς πολίτες που είχαν δικαίωμα ψήφου. Στην Γεωργία ο νομός δίνει την δυνατότητα στην περίπτωση, κατά την οποία σε ορισμένες περιοχές για κάποιο λόγο τα αποτελέσματα ακυρώθηκαν, να ξαναπραγματοποιηθεί η ψηφοφορία, εφόσον διαπιστωθεί ότι θα μπορούσε να επηρεάσει τα τελικά αποτελέσματα του δημοψηφίσματος¹³¹.

Η απόφαση που ελήφθη ως αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος, τίθεται σε ισχύ από την ημέρα της δημοσίευσης της, είναι οριστική και έχει νομική ισχύ. Αυτή η απόφαση μπορεί να αλλαχτεί ή να ακυρωθεί μόνο με την διεξαγωγή ενός νέου δημοψηφίσματος και το Συνταγματικό Δικαστήριο της Γεωργίας εξουσιοδοτείται μόνο να ακυρώσει τα αποτελέσματα των δημοψηφισμάτων σε περίπτωση που διαπιστώνει παραβίαση του σχετικού νόμου. Οι νομοθετικές και εκτελεστικές αρχές υποχρεούνται να εξασφαλίσουν την άμεση εφαρμογή της απόφασης που

¹³⁰ Άρθρο 22 & 23, Νόμος για το δημοψήφισμα (1996), www.venice.coe.int

¹³¹ Άρθρο 27, Νόμος για το δημοψήφισμα (1996), www.venice.coe.int

λήφθηκε με δημοψήφισμα, εντός της ανατρεπτικής προθεσμίας του ενός μηνός¹³².

Z. ΤΟ ΔΗΜΟΨΗΦΙΣΜΑ ΣΤΗΝ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΤΗΣ ΟΥΚΡΑΝΙΑΣ

1. Ιστορική προσέγγιση – ο θεσμός του δημοψηφίσματος στη Δημοκρατία της Ουκρανίας -

Το δημοψήφισμα του 1991

Ένα δημοψήφισμα σχετικά με το ζήτημα της Διακήρυξης της Ανεξαρτησίας από την ΕΣΣΔ, πραγματοποιήθηκε στην Ουκρανία την 1^η Δεκεμβρίου 1991. Η μονή ερώτηση που υποβλήθηκε με το δημοψήφισμα ήταν η εξής : "Υποστηρίζετε την πράξη της Διακήρυξης της Ανεξαρτησίας της Ουκρανίας ;". Το κείμενο της Διακήρυξης, αποτέλεσε το προοίμιο της ερώτησης. Το δημοψήφισμα κλήθηκε από το Κοινοβούλιο της Ουκρανίας με σκοπό να επιβεβαιωθεί η Διακήρυξη της Ανεξαρτησίας, η οποία εγκρίθηκε εκ των υστερών στις 24 Αυγούστου 1991, από το Κοινοβούλιο.

Οι πολίτες της Ουκρανίας εξέφρασαν τη συντριπτική υποστήριξη τους ως προς την Διακήρυξη της Ανεξαρτησίας. Στο δημοψήφισμα έλαβαν μέρος 31.891.742 των εγγεγραμμένων ψηφοφόρων (ή 84,18% του εκλογικού σώματος), μεταξύ των οποίων 28.804.071 (ή 90,32%) ψήφισαν "ναι", δηλαδή υπέρ της πρότασης της κήρυξης της ανεξαρτησίας. Την ίδια ημέρα, πραγματοποιηθήκαν και οι προεδρικές

¹³² Άρθρο 28, Νόμος για το δημοψήφισμα (1996), www.venice.coe.int

εκλογές όπου οι πολίτες ψηφίσαν τον Leonid Kravchuk ως πρώτος Πρόεδρος της Ουκρανίας¹³³.

Το δημοψήφισμα του 2000

Στις 16 Απρίλη 2000, πραγματοποιήθηκε στην Ουκρανία ένα εθνικό δημοψήφισμα για τη διεύρυνση των εξουσιών του προέδρου, και για να γίνουν οι σχετικές τροποποιήσεις στο Σύνταγμα χρειαζόταν η έγκριση 300 βουλευτών (από τους 450).

Τέσσερα ήταν τα ερωτήματα του δημοψηφίσματος και είχαν ως αντικείμενο τα ακόλουθα θέματα:

- 1) το δικαίωμα του προέδρου της Ουκρανίας να διαλύει το Κοινοβούλιο, αν μέσα σ' ένα μήνα δεν μπορέσει να συγκροτήσει μόνιμη κοινοβουλευτική πλειοψηφία, ή στην περίπτωση μη επικύρωσης μέσα σε 3 μήνες του κρατικού προϋπολογισμού της Ουκρανίας που παρουσιάζει, σύμφωνα με τον κανονισμό, το Υπουργικό Συμβούλιο,
- 2) την ποινική δίωξη των βουλευτών και δυνατότητα κράτησης και σύλληψής τους χωρίς την έγκριση του νομοθετικού οργάνου,
- 3) την μείωση του αριθμού των βουλευτών από 450 σε 300, και
- 4) τον σχηματισμό του Κοινοβουλίου από δύο σώματα.

Σύμφωνα με τα στοιχεία της Κεντρικής Εκλογικής Επιτροπής, μετά την καταμέτρηση του 94% των ψήφων, το «ΝΑΙ» στα τέσσερα ερωτήματα που τέθηκαν σε ψηφοφορία έλαβε αντίστοιχα 85,92%, 89,94%, 90,76% και 83,01%. Από τις 36.639.876 πολίτες με δικαίωμα ψήφου προσήλθε στις κάλπες το 75,28%. Η προσέλευση στις εκλογές έφτασε το 75,28%.

Κατά του δημοψηφίσματος τάχθηκαν σταθερά οι αριστερές δυνάμεις της χώρας, με πρώτους τους κομμουνιστές, αλλά δεν κατόρθωσαν να αλλάξουν την κατάσταση. Κατά την ψηφοφορία και την καταμέτρηση των ψήφων διαπιστώθηκαν πολυάριθμες παραβιάσεις, αλλά ο πρόεδρος της Κεντρικής Εκλογικής Επιτροπής, Μιχαήλ Ριάμπετς, μίλησε για 8 περιπτώσεις παραβιάσεων, που βασικά έγιναν πριν την ψηφοφορία σε 4 περιοχές της Ουκρανίας, αλλά, σύμφωνα με το πρακτορείο ΟΥΝΙΑΝ, ο Ριάμπετς δήλωσε πως οι πληροφορίες για παραβιάσεις δεν είναι δυνατό να ελεγχτούν¹³⁴.

Η απόπειρα δημοψηφίσματος του 2006

Ο Πιοτρ Σιμονιένκο, Α' Γραμματέας της ΚΕ του ΚΚ Ουκρανίας, κάλεσε τον Πρόεδρο της χώρας, Β. Γιούστσενκο, να ανακοινώσει την ημερομηνία του δημοψηφίσματος για την ένταξη στο ΝΑΤΟ. Πράγματι

¹³³ en.wikipedia.org/wiki/Ukrainian_independence_referendum,_1991

¹³⁴ <http://www2.rizospastis.gr/storyPlain.do?id=232656>

με βάση τη διαδικασία που προβλέπεται στο σχετικό νόμο ο Πρόεδρος ήταν υποχρεωμένος να προκηρύξει δημοψήφισμα, σε περίπτωση που αυτό το ζητήσουν με τις υπογραφές τους πάνω από 3 εκατομμύρια πολίτες. Το ΚΚ Ουκρανίας προτείνει να υποβληθούν με το δημοψήφισμα τα εξής ερωτήματα:

- 1) «Είστε σύμφωνοι με το να γίνει η Ουκρανία μέλος του ΝΑΤΟ;» και
- 2) «Υποστηρίζετε τη συμμετοχή της Ουκρανίας στον Ενιαίο Οικονομικό Χώρο (ΕΟΧ) μαζί με τη Ρωσική Ομοσπονδία, τη Δημοκρατία του Καζαχστάν και τη Δημοκρατία της Λευκορωσίας, στη βάση της Συμφωνίας για τη διαμόρφωση του ΕΟΧ, που υπογράφηκε στις 19 Σεπτέμβρη του 2003;».

Επίσης το ΚΚ Ουκρανίας υποστήριζε πως θα μπορούσε στο σχετικό δημοψήφισμα να τεθεί και το ζήτημα της αναβάθμισης της ρωσικής γλώσσας ως δεύτερης κρατικής γλώσσας της Ουκρανίας.

Με την εκπνοή του 2006, στις 29/12, η Κεντρική Εκλογική Επιτροπή αναγνώρισε ως έγκυρες τις 4.431.674 υπογραφές, από τις 4.656.182, που είχαν συγκεντρωθεί, με το αίτημα της διεξαγωγής δημοψηφίσματος για την ένταξη στο ΝΑΤΟ και τον ΕΟΧ. Οι υπογραφές μαζεύτηκαν σε όλη τη χώρα από δεκάδες επιτροπές, που συγκροτήθηκαν με βάση το σχετικό νόμο. Αρχικά η Κεντρική Εκλογική Επιτροπή καθυστέρησε να ανακοινώσει τα αποτελέσματά της σχετικά με την εγκυρότητα των υπογραφών. Όμως στις 11/12 το αρμόδιο δικαστήριο του Κιέβου υποχρέωσε την Κεντρική Εκλογική Επιτροπή να προχωρήσει στην ανακοίνωση των αποτελεσμάτων της¹³⁵. Ήταν αναμενόμενο ότι ο Πρόεδρος ή το Κοινοβούλιο έπρεπε να είχαν προγραμματίσει την ημερομηνία διεξαγωγής του δημοψηφίσματος όμως το κρατικό προϋπολογισμό της Ουκρανίας δεν προέβλεπε καμιά χρηματοδότηση για την οργάνωση των δημοψηφισμάτων για το 2007¹³⁶.

2. Το δημοψήφισμα στη σύγχρονη Ουκρανία

Το Σύνταγμα της Δημοκρατίας της Ουκρανίας επιβάλλει την διεξαγωγή δημοψηφισμάτων με σκοπό να διασφαλιστεί ο θεσμός της δημοκρατίας και της άμεσης συμμετοχής των πολιτών στην κρατική διοίκηση, σε εθνικό αλλά και σε τοπικό επίπεδο. Το δημοψήφισμα προβλέπεται ως μέθοδος έκφρασης της βούλησεως των πολιτών της

¹³⁵ <http://www2.rizospastis.gr/wwwengine/story.do?id=3863283&publDate=4/1/2007>

¹³⁶ http://en.wikipedia.org/wiki/Referendums_in_Ukraine

Ουκρανίας σχετικά με σημαντικά εθνικά και τοπικά θέματα. μέσω της άσκησης του δικαιώματος τους να ψηφίσουν επί των ζητημάτων αυτών .

Σύμφωνα με το Σύνταγμα της Ουκρανίας, τα δημοψηφίσματα έχουν αυξημένη νομική ισχύ έναντι των νομοθεσιών και νομοθετικών πράξεων που εκδίδονται από το Ανώτατο Συμβούλιο της Δημοκρατίας της Ουκρανίας, καθώς και έναντι των κανονιστικών πράξεων του Προέδρου της χώρας, των Υπουργικών Γραφείων, και των εκτελεστικών και διοικητικών κρατικών οργάνων της δημοκρατίας. Οι αποφάσεις που εκδίδονται μέσω των τοπικών δημοψηφισμάτων έχουν αυξημένη νομική ισχύ έναντι των ψηφισμάτων των Τοπικών Συμβουλίων της περιφέρειας όπου το δημοψήφισμα διεξάγεται.

Η διαδικασία της προετοιμασίας και της διεξαγωγής των εθνικών και των τοπικών δημοψηφισμάτων, ρυθμίζεται από το Σύνταγμα της Ουκρανίας, από τον νόμο 2481-12/1992 περί δημοψηφισμάτων, καθώς και από άλλες σχετικές νομοθετικές πράξεις των αρμοδίων οργάνων της Ουκρανίας¹³⁷.

Νόμοι και άλλες αποφάσεις που εγκρίθηκαν με δημοψήφισμα, δεν απαιτείται να επικυρωθούν από τους κρατικούς φορείς και μπορούν να καταργηθούν ή να τροποποιηθούν μόνο σύμφωνα με τη διαδικασία που προβλέπεται από τον σχετικό νόμο¹³⁸.

Οι πολίτες της Ουκρανίας, οι οποίοι έχουν συμπληρώσει το δέκατο όγδοο έτος της ηλικίας τους, κατά την ημέρα του δημοψηφίσματος, και οι οποίοι έχουν την μόνιμη κατοικία τους, στο έδαφος της Ουκρανίας, έχουν το δικαίωμα να συμμετάσχουν σε δημοψηφίσματα.

Οποιοδήποτε άμεσος ή έμμεσος περιορισμός των δικαιωμάτων των πολιτών της Ουκρανίας, να συμμετάσχουν σε δημοψηφίσματα, λόγω γέννησης, κοινωνικής θέσεως, ή περιουσιακής καταστάσεως, φυλής και εθνικότητας, φύλου, εκπαίδευσης, γλώσσας, θρησκευτικών προτιμήσεων ή πολιτικών πεποιθήσεων, απαγορεύεται. Οι πολίτες συμμετέχουν σε δημοψηφίσματα βάση αρχής της ισοτιμίας, κατά τρόπο άμεσο και έχουν δικαίωμα μόνο μιας ψήφου ανά ζήτημα. Η ψηφοφορία: είναι μυστική και διέπεται από την αρχή της ελευθερίας της διαθέσεως της ψήφου. Οι πολίτες που βρέθηκαν νομικά ανίκανοι με απόφαση δικαστηρίου, καθώς και τα πρόσωπα που έχουν καταδικαστεί σε ποινή φυλακίσεως, απαγορεύεται να συμμετάσχουν σε δημοψηφίσματα¹³⁹.

Τα πρόσωπα που παρεμβαίνουν και παραβιάζουν τα δικαιώματα των πολιτών της Ουκρανίας να συμμετάσχουν σε δημοψηφίσματα, μέσω της άσκησης βίας, απάτης, απειλής ή άλλου μέσου, καθώς και τα μέλη

¹³⁷ Άρθρο 2, Νόμος 2481-12/1992

¹³⁸ Άρθρο 1, Νόμος 2481-12/1992

¹³⁹ Άρθρο 7, Νόμος 2481-12/1992

των εκλογικών επιτροπών και οι υπάλληλοι, οι οποίοι σκοπίμως παραβιάζουν το απόρρητο της ψήφου και καταγράφουν λανθασμένα αποτελέσματα, ή με άλλο τρόπο παραβιάζουν τις διατάξεις του νόμου, είναι νομικά υπόλογοι ενώπιον αρμοδίων δικαστικών αρχών της Ουκρανίας¹⁴⁰

Το αντικείμενο του εθνικού δημοψηφίσματος μπορεί να είναι:

- α) η έγκριση ή η αναθεώρηση του Συντάγματος της Ουκρανίας, όπως και η τροποποίηση διατάξεων αυτού,
- β) η έγκριση, η τροποποίηση ή ακύρωση των Νόμων της Ουκρανίας ή διατάξεων τους
- γ) η έκδοση αποφάσεων που καθορίζουν το κύριο περιεχόμενο του Συντάγματος, των Νόμων, καθώς και άλλων νομοθετικών πράξεων των κρατικών οργάνων της Ουκρανίας.

Το αντικείμενο ενός τοπικού δημοψηφίσματος μπορεί να είναι:

- α) η έγκριση, η τροποποίηση ή ακύρωση των αποφάσεων επί θεμάτων που ανήκουν στην εξουσία της τοπικής αυτοδιοίκησης
- β) η λήψη αποφάσεων, που καθορίζουν τα μέλη τοπικών συμβούλιων, και επί ψηφισμάτων που εκδίδονται από τα τοπικά εκτελεστικά και διοικητικά όργανα του κράτους¹⁴¹.

Ερωτήσεις σχετικά με την συμμετοχή του κράτους σε ομοσπονδιακό ή συνομοσπονδιακό καθεστώς, καθώς και η ανεξαρτητοποίηση από έναν τέτοιο καθεστώς, μπορούν να υποβληθούν, σύμφωνα με το Σύνταγμα της Ουκρανίας, μονό μέσω του εθνικού δημοψηφίσματος όπως επιβάλλεται κατά την άσκηση του δικαιώματος της αυτοδιάθεσης του ουκρανικού λαού.

Δεν μπορούν να αποτελέσουν αντικείμενο εθνικού ή τοπικού δημοψηφίσματος, ζητήματα που εμπίπτουν στην δικαιοδοσία των δικαστηρίων ή εισαγγελικών αρχών, καθώς ούτε και θέματα που σχετίζονται με τα έκτακτα και επείγοντα μέτρα, που έχουν ληφθεί από τα κρατικά όργανα της Ουκρανίας, για την προστασία της δημόσιας τάξης, της υγείας και της δημόσιας ασφάλειας των πολιτών. Επίσης στην κατηγορία των περιορισμών των θεμάτων του δημοψηφίσματος εμπίπτουν και τα ερωτήματα που σχετίζονται με τις εκλογές, το διορισμό και την απαλλαγή των υπαλλήλων που εμπίπτουν στη δικαιοδοσία του Ανώτατου Συμβουλίου της χώρας, του Πρόεδρου και των Υπουργείων της Ουκρανίας.

Οποιοδήποτε δημοψήφισμα που διεξάγεται, κατά παραβίαση των περιορισμών που επιβάλλονται, τόσο από τον νόμο όσο και από το Σύνταγμα της Ουκρανίας, δεν έχει νομική ισχύ και τα αποτελέσματα

¹⁴⁰ Άρθρο 10, Νόμος 2481-12/1992

¹⁴¹ Άρθρο 3 4, Νόμος 2481-12/1992

αυτού θα πρέπει να θεωρούνται άκυρα. Ένα νέο δημοψήφισμα για το ίδιο θέμα, δεν μπορεί να διεξαχθεί νωρίτερα των πέντε ετών από την ημέρα που δημοσιοποιηθήκανε τα αποτελέσματα του αρχικού δημοψηφίσματος, και στην περίπτωση του τοπικού δημοψηφίσματος όχι νωρίτερα του ενός έτους¹⁴².

Το Κοινοβούλιο της Ουκρανίας, έχει το δικαίωμα να ζητήσει την διεξαγωγή ενός εθνικού δημοψηφίσματος στην περίπτωση που αυτό απαιτηθεί από τουλάχιστον 3.000.000 πολίτες, οι οποίοι έχουν δικαίωμα ψήφου ή μετά από αίτηση των $\frac{1}{2}$ των βουλευτών. Στην περίπτωση του τοπικού δημοψηφίσματος, η διεξαγωγή του μπορεί να ζητηθεί από τους μίσους του συνολικού αριθμού των μελών του Τοπικού Συμβουλίου ή μετά από αίτηση των δέκα τοις εκατό των πολιτών που έχουν δικαίωμα ψήφου, και οι οποίοι είναι μόνιμοι κάτοικοι της εν λόγω περιφέρειας. Το δικαίωμα πρότασης διεξαγωγής ενός εθνικού ή τοπικού δημοψηφίσματος ανήκει και στους πολίτες της Ουκρανίας, οι οποίοι για την συλλογή των απαιτούμενων υπογραφών υπέρ αυτής της πρότασης, θα πρέπει να οργανώνονται σε ομάδες πρωτοβουλίας, όπως νομός ορίζει¹⁴³.

Οι ομάδες πρωτοβουλίας πρέπει να σχηματίζονται από τουλάχιστον 200 πολίτες με δικαίωμα ψήφου, και στην περίπτωση του τοπικού δημοψηφίσματος από τουλάχιστον 50 πολίτες, οι οποίοι πρέπει να είναι και μόνιμοι κάτοικοι της συγκεκριμένης διοικητικής περιφέρειας. Οι ομάδες πρωτοβουλίας κατοχυρώνονται από την Κεντρική Εκλογική Επιτροπή, και εφόσον τηρηθήκαν όλες οι προϋποθέσεις που προβλέπονται από τον νόμο, της δίδεται το απαιτούμενο πιστοποιητικό εγγραφής και το γεγονός δημοσιεύεται στον Τύπο. Από την ημέρα που έλαβε το σχετικό πιστοποιητικό, η ομάδα πρωτοβουλίας έχει το δικαίωμα να συλλέγει τις απαιτούμενες υπογραφές προς αίτηση διεξαγωγής δημοψηφίσματος. Η διαδικασία συλλογής υπογραφών δεν πρέπει να υπερβαίνει τους τρεις μήνες, στην περίπτωση του εθνικού δημοψηφίσματος και τον ένα μήνα στην περίπτωση του τοπικού, από την ημέρα που η ομάδα πρωτοβουλίας έλαβε το πιστοποιητικό εγγραφής.¹⁴⁴

Το ψήφισμα με το οποίο ορίζεται η διεξαγωγή δημοψηφίσματος θα πρέπει να συμπεριλαμβάνει στο κείμενο του, την ημερομηνία της διεξαγωγής της ψηφοφορίας, τον τίτλο του νόμου ή σχεδίου νόμου ή ζητήματος που προτείνεται με αυτό και την ερώτηση που υποβάλλεται μέσω του εν λόγω δημοψηφίσματος. Το ψηφοδέλτιο πρέπει να εμπεριέχει τον τίτλο του νόμου ή σχεδίου νόμου ή ζητήματος που προτείνεται, την

¹⁴² Άρθρο 5 6 9, Νόμος 2481-12/1992

¹⁴³ Άρθρο 13 15, Νόμος 2481-12/1992

¹⁴⁴ Άρθρο 16 17 18 20, Νόμος 2481-12/1992

ερώτηση που υποβάλλεται προς ψηφοφορία, όπως και οι δυο πιθανές απαντήσεις 'ΝΑΙ' και 'ΟΧΙ'. Σε περίπτωση που δύο ή περισσότερες ερωτήσεις υποβάλλονται με το ίδιο δημοψήφισμα, η καθεμιά από αυτές θα πρέπει να διατυπώνονται σε ξεχωριστά ψηφοδέλτια. Η ψηφοφορία διεξάγεται μονό κατά την διάρκεια της ημέρας μεταξύ τις 7:00 π.μ. και 20 μ.μ και οι εκλογικές επιτροπές έχουν την υποχρέωση να ενημερώσουν τους πολίτες για την τοποθεσία των εκλογικών κέντρων όπου είναι εγγεγραμμένοι, τουλάχιστον 10 ημέρες πριν την διεξαγωγή της ψηφοφορίας του δημοψηφίσματος¹⁴⁵.

Η Κεντρική Εκλογική Επιτροπή, για τον καθορισμό των αποτελεσμάτων του δημοψηφίσματος, θα πρέπει να καταγράψει στον σχετικό πρωτόκολλο που συντάσσει:

- 1). τον αριθμό των πολιτών που είχαν το δικαίωμα να συμμετάσχουν στο δημοψήφισμα,
- 2). τον αριθμό των πολιτών που έλαβαν μέρος στην ψηφοφορία,
- 3). τον αριθμό των πολιτών που ψήφισαν υπέρ του ζητήματος που τέθηκε,
- 4). τον αριθμό των πολιτών που ψήφισαν κατά του ζητήματος που τέθηκε,
- 5). τον αριθμό των άκυρων ψήφων.

Το ζήτημα, το οποίο τέθηκε με το δημοψήφισμα, πρέπει να θεωρείται εγκεκριμένο, αν περισσότεροι από τους πενήντα τοις εκατό των πολιτών που συμμετείχαν στην ψηφοφορία, ψήφισαν υπέρ αυτού. Το δημοψήφισμα θεωρείται άκυρο εάν το ποσοστό των πολιτών που ψήφισαν, ήταν μικρότερο του 50% του συνόλου των εγγεγραμμένων ψηφοφόρων.

Σε περίπτωση που διαπιστώνεται οποιαδήποτε παραβίαση της νομοθεσίας, που διέπει τον θεσμό του δημοψηφίσματος, τόσο κατά την διεξαγωγή του, όσο και κατά την ψηφοφορία του, οι αρμόδιες αρχές μπορούν να κηρύξουν την επανάληψη της ψηφοφορίας. Η επανάληψη της ψηφοφορίας θα πρέπει να πραγματοποιηθεί εντός του ενός μηνός στην περίπτωση του εθνικού δημοψηφίσματος και εντός 15 ημερών αν πρόκειται για τοπικό δημοψήφισμα¹⁴⁶.

Οποιαδήποτε αλλαγή ή ακύρωση των νόμων, σχεδίων νόμων ή αποφάσεων που έχουν ληφθεί μέσω του δημοψηφίσματος επιτρέπεται να πραγματοποιηθεί μονό μέσω της διεξαγωγής καινούργιου δημοψηφίσματος με θέμα το εν λόγω ζήτημα. Ο νόμος καθώς και άλλες αποφάσεις, που έχουν εγκριθεί και ληφθεί μέσω του δημοψηφίσματος θεωρούνται ότι έχουν νομική ισχύ και τίθενται σε εφαρμογή, από τη

¹⁴⁵ Άρθρο 22 36 37, Νόμος 2481-12/1992

¹⁴⁶ Άρθρο 41 43, Νόμος 2481-12/1992

ημέρα της δημοσίευσης τους, εκτός αν από τον νόμο προβλέπεται μια διαφορετική ημερομηνία εφαρμογής τους¹⁴⁷.

Το Σύνταγμα της Δημοκρατίας της Ουκρανίας, προβλέπει επίσης και την δυνατότητα διεξαγωγής συμβουλευτικού δημοψηφίσματος, με σκοπό την αποκάλυψη της βούλησης των πολιτών της χώρας, όταν σημαντικά ζητήματα εθνικής και τοπικής σημασίας, πρέπει να επιλυθούν. Τα αποτελέσματα του συμβουλευτικού δημοψηφίσματος θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη, κατά την έγκριση των συγκεκριμένων ζητημάτων, από τα αρμόδια κρατικά ή τοπικά όργανα. Όταν οι αποφάσεις των κρατικών ή τοπικών οργάνων δεν αντιστοιχούν στην βούληση του λαού, αυτές θα πρέπει να εγκρίνονται από την πλειοψηφία των τουλάχιστον δύο τρίτων των βουλευτών του Κοινοβουλίου της Ουκρανίας ή αντιστοίχως του Τοπικού Συμβουλίου¹⁴⁸.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Τις τελευταίες δεκαετίες παρατηρείται, σε ευρωπαϊκό αλλά και παγκόσμιο επίπεδο, με συνεχώς αυξανόμενη πυκνότητα, ένα πράγματι αξιοσημείωτο συνταγματικοπολιτικό φαινόμενο, το οποίο θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως “ διεύρυνση ” των θεσμών της άμεσης Δημοκρατίας. Η εκδήλωση ανάγκης αλλά και της επιθυμίας της άμεσης συμμετοχής του εκλογικού σώματος στις διαδικασίες απόφασης αλλά και οι διαμετρικά αντίθετες απόψεις στην κοινή γνώμη σχετικά με την επίλυση σημαντικών θεμάτων υποχρέωσαν αρκετά κοινοβουλευτικά συστήματα να δεχθούν την προσφυγή στους θεσμούς της άμεσης δημοκρατίας και κυρίως στον θεσμό του δημοψηφίσματος με σκοπό την διασφάλιση της ομαλής λειτουργίας του συστήματος.

Σε πολλές χώρες , ακόμα και στις πρωινά κουμμουνιστικές χώρες της Ευρώπης, διενεργούνται δημοψηφίσματα για την επίλυση διαφορών θεμάτων που τίθενται στην κρίση του εκλογικού σώματος. Το δημοψήφισμα βρίσκεται έτσι συνεχώς σχεδόν στην επικαιρότητα και η

¹⁴⁷ Άρθρο 44 45, Νόμος 2481-12/1992

¹⁴⁸ Άρθρο 46, Νόμος 2481-12/1992

σημασία αυτού θεσμού διευρύνεται διαρκώς. Στις πολιτικά προηγμένες χώρες οι σοβαρές αποφάσεις όλο και περισσότερο λαμβάνονται απευθείας από τον λαό. Η τάση για την άμεση από τον λαό λήψη αποφάσεων αυξάνεται σε διεθνές και ευρωπαϊκό επίπεδο με εντόνους ρυθμούς. Το δημοψήφισμα και οι άλλοι θεσμοί άμεσης δημοκρατίας αποκτούν συνεχώς όλο και μεγαλύτερο ενδιαφέρον και η συνταγματική ρύθμιση του θεσμού στις διαφορές χώρες όλο και διευρύνεται.

Η αρχή της λαϊκής κυριαρχίας υπαγορεύει την καθίδρυση και λειτουργία θεσμών άμεσης δημοκρατίας που διευκολύνουν την "αυτοπαρασταση" του λαού κατά την άσκηση της κρατικής εξουσίας. Οι θεσμοί αυτοί διορθώνουν το αντιπροσωπευτικό σύστημα στο μέτρο που περιορίζουν αφενός την απολυταρχία των αντιπροσώπων του λαού και αφετέρου την επιρροή της οικονομικής ολιγαρχίας και των ομάδων πίεσης.

Τα μειονεκτήματα των παραπάνω θεσμών που εντοπίζονται κυρίως στην έλλειψη ειδικών γνώσεων από την πλειοψηφικά του εκλογικού σώματος, στη σημειούμενη μερικές φορές μεγάλη αποχή λογάς της συχνής προσφυγής στις κάλπες και στο γεγονός ότι πολλές φορές οι θεσμοί της άμεσης δημοκρατίας εμφανίζονται ως αντίβαρο στη φιλελευθεροποίηση δεν αρκούν για να αντισταθμίσουν τα κυρία πλεονεκτήματα τους που είναι πρώτον ότι περιορίζουν υπέρ του λαού την παντοδυναμία της κυβέρνησης και της πλειοψηφείας της Βουλής, δεύτερον ότι με αυτούς διαπιστώνεται η ύπαρξη η όχι αρμονίας επιδιώξεων και αντιλήψεων μεταξύ των βουλευτών και του εκλογικού σώματος και τρίτο και σημαντικότερο ότι προσδίδουν ουσιαστικότερο περιεχόμενο στην αρχή της λαϊκής κυριαρχίας.

Χωρίς να παραγνωρίζεται το γεγονός ότι οι θεσμοί του ημιαντιπροσωπευτικού συστήματος και κυρίως οι θεσμοί της άμεσης λαϊκής σύμπραξης στην νομοθεσία αποτελέσαν στο παρελθόν αντικείμενο έντονης κριτικής κυρίως από τους θεωρητικούς που ήταν προσκολλημένοι στην παράδοση του αντιπροσωπευτικού συστήματος και απέδιδαν σε σίτους ακόμα και έλλειψη πρακτικής χρησιμότητας, κοινή είναι η διαπίστωση ότι αρκετοί συντακτικοί νομοθέτες τους εισήγαγαν στα διάφορα πολιτικά συστήματα με στόχο την αποτελεσματικότερη πραγματοποίηση της δημοκρατικής αρχής, στην οποία οι θεσμοί προσδίδουν ουσιαστικότερο περιεχόμενο¹⁴⁹.

¹⁴⁹ Ηλίας Γ. Νικολόπουλος – Ο Θεσμός Της Λαϊκής Νομοθετικής Και Συνταγματικής Θεωρίας, Συμβολή στο Συγκριτικό Συνταγματικό Δίκαιο (Αθήνα – Κομοτηνή 1997) – σελ. 193-195

Η έννοια του δημοψηφίσματος περιλαμβάνει κάθε ουσιαστική απόφαση του λαού, ανεξάρτητα από αλλά δεδομένα. Για τον προσδιορισμό της έννοιας του δημοψηφίσματος αρκεί, ότι πρόκειται για ουσιαστικού χαρακτήρα απόφαση του λαού. Είναι αδιάφορο το ειδικότερο περιεχόμενο του ερωτήματος η το όργανο, το οποίο το θέτει. Είναι για παράδειγμα αδιάφορο, αν αντικείμενο του δημοψηφίσματος είναι νομός η πράξη άλλων κρατικών οργάνων. Το ουσιαστικό κριτήριο προσδιορίζει την έννοια του δημοψηφίσματος, στην οποία προσδίδει ευρύτερο περιεχόμενο από την έννοια του κλασικού δημοψηφίσματος.

Η έννοια του κλασικού referendum είναι πολύ στενότερη από την έννοια του δημοψηφίσματος για το οποίο γίνεται λόγος , εφόσον στην κρίση του λαού τίθεται νομός η νομοσχέδιο που έχει ψηφιστεί από την βουλή¹⁵⁰ .

Με κριτήριο την δημοψηφισματική πρωτοβουλία, την αρμοδιότητα δηλαδή κίνησης της δημοψηφισματικής διαδικασίας το δημοψήφισμα διακρίνεται σε:

Α. προεδρικό εφόσον η σχετική αρμοδιότητα ανήκει στον Πρόεδρο της δημοκρατίας.

Β. κυβερνητικό είναι το δημοψήφισμα εφόσον η πρωτοβουλία ανήκει στην κυβέρνηση η την συμπολίτευση και αποτελεί πλέον κατάλληλο μέσο για την διόρθωση, συμπλήρωση η και αλλαγή της κυβερνητικής πολιτικής κατά την διάρκεια της βουλευτικής περιόδου

Γ. δημοψήφισμα με πρωτοβουλία των πολιτών είναι εκείνο στο οποίο η δημοψηφισματική πρωτοβουλία ανήκει στους πολίτες

Έχει ιδιαίτερη σημασία ότι με αυτόν τον τρόπο ο λαός δεν είναι μονό ο αποδεκτής του ερωτήματος , αλλά μπορεί ο ίδιος να διαμορφώνει και να θέτει τα ζητήματα για τα οποία θα κληθεί να αποφασίσει. Σε αυτήν την κατηγορία γίνεται λόγος και για την λαϊκή αρνησικυρία ή veto των πολιτών που χαρακτηρίζεται από τον συνδυασμό της δημοψηφισματικής πρωτοβουλίας πολιτών και του καταργητικού δημοψηφίσματος . το ζήτημα που υποβάλλεται με αυτό το δημοψήφισμα μπορεί να αφορά την κατάργηση νομού πριν από την ολοκλήρωση της όλης της διαδικασίας , δηλαδή μετά την ψήφιση και πριν από την έναρξη της ουσιαστικής ισχύος .

Το δημοψήφισμα διακρίνεται επίσης σε εθνικό , τοπικό και συμβουλευτικό. Στα εθνικά δημοψηφίσματα μετέχουν όλοι οι ψηφοφόροι της χώρας και αφορά θέματα εθνικής εμβλείας.

¹⁵⁰ Ανδρέας Γ. Δημητρόπουλος - Παραδόσεις Συνταγματικού Δικαίου - (τόμος Ι, θ' έκδοση- Αθήνα 2001) – σελ. 479

Στην Ρουμανία το εθνικό δημοψήφισμα είναι η μορφή και το μέσο της διαβούλευσης και άμεσης έκφρασης της κυριαρχικής βούλησης του λαού της Ρουμανίας και όπως προβλέπονται από το σύνταγμα της χώρας υπάρχουν μονό τρεις περιπτώσεις στις οποίες επιτρέπεται η διεξαγωγή του (αναθεώρηση του Συντάγματος, απόλυση του προέδρου της Ρουμανίας από τα καθήκοντα του, ζητήματα εθνικού ενδιαφέροντος). Παρότι και στην Μολδαβία προβλέπονται στην ίδια κατηγορία παρόμοια θέματα, αυτά σύμφωνα με το σύνταγμα της χώρας εμπίπτουν στην κατηγορία του συνταγματικού δημοψηφίσματος το οποίο θα μπορούσε να πει κανείς ότι εμπίπτει στην έννοια του εθνικού χωρίς όμως να γίνεται ρητή αναφορά σε αυτό. Ενώ στην Γεωργία δεν γίνεται καμιά κατηγοριοποίηση των δημοψηφισμάτων αλλά προβλέπεται ότι μπορούν να διεξαχθούν για ζητήματα μεγάλης σημασίας για την χώρα, όπως και στην Ρωσία όπου γίνεται απλά μια αόριστη αναφορά το ότι τα ζητήματα θα πρέπει να εμπίπτουν στην δικαιοδοσία της χώρας.

Στην Ουκρανία το εθνικό δημοψήφισμα ναι μεν εμπεριέχει το ζήτημα της εγκρίσεις και αναθεωρήσεις του συντάγματος, όπως και στην ρουμανία, όμως από νομικής πλευράς έχει μεγαλύτερη εμβέλεια ως θεσμός αφού προβλέπεται ρητά επίσης ότι αντικείμενο του δημοψηφίσματος μπορεί να αποτελέσει και η έγκριση, η τροποποίηση ή ακύρωση των Νόμων με πρωτοβουλία των ουκρανικών πολιτών όπως και η έκδοση αποφάσεων που καθορίζουν το κύριο περιεχόμενο του Συντάγματος, των Νόμων, καθώς και άλλων νομοθετικών πράξεων των κρατικών οργάνων

Τα τοπικά ζητήματα αφορούν κατά κανόνα ζητήματα, τοπικής εμβελείας και μετέχουν σε αυτά μονό οι ψηφοφόροι που είναι μόνιμοι κάτοικοι της περιφέρειας όπου πραγματοποιείται. Τα τοπικά δημοψηφίσματα προβλέπονται σε όλες τις χώρες που αποτελέσαν αντικείμενο της παρούσας εργασίας (εκτός της Ελλάδας).

Περιορισμούς ως προς τα θέματα που μπορούν να αποτελέσουν αντικείμενο ενός δημοψηφίσματος συναντάμε σε κάθε αναφερομένη χώρα. Γενικά τα ζητήματα που έχουν σχέση με τον κρατικό προϋπολογισμό της κάθε επιμέρους χώρας όπως και οι αποφάσεις για επιβολή αναγκαίων μέτρων προς διασφάλιση της δημοσίας τάξης, ασφαλείας και υγείας των πολιτών δεν μπορούν να υποβληθούν σε δημοψήφισμα.

Τα συμβουλευτικά δημοψηφίσματα μπορούν να είναι τόσο εθνικής εμβελείας όσο και τοπικής. Γεγονός πάντως είναι, ότι έστω και αν προβλέπεται ως συμβουλευτικό, η απόφαση του λαού δεν μπορεί να αγνοηθεί και αναπτύσσει εντομή δεσμευτική δύναμη. Το σύνταγμα της Ουκρανίας προβλέπει το συμβουλευτικό δημοψήφισμα ενώ στις

υπόλοιπες χώρες – Γεωργία, Μολδαβία, Ρωσία. Και Ρουμανία – δεν αναφέρεται σε καμιά διάταξη, ενώ στην Ελλάδα προβλέπεται το κοινωνικό δημοψήφισμα το οποίο όμως διαφοροποιείται ως κατηγορία τόσο από το συμβουλευτικό όσο και από το εθνικό. Στην Ελλάδα τα αποτελέσματα του κοινωνικού δημοψηφίσματος έχουν ισχύ φούμου και έχει δεσμευτικό χαρακτήρα ενώ τα θέματα που υποβάλλονται με αυτό έχουν σχέση πάντα με σοβαρά κοινωνικά ζητήματα.

Στην Ουκρανία γεωργία και Μολδαβία ο θεσμός του δημοψηφίσματος είναι σχετικά καινούργιος αν λαμβάνει κανείς υπόψη ότι αυτές οι ψώρες μόλις το 1991 ανεξαρτοποιήθηκαν από την τότε Σοβιετική Ένωση. Ως μέλη της τότε σοβιετικής ομοσπονδίας, υπαγόntonσαν στο ρωσικό καθεστώς, οπότε δεν είχαν την δυνατότητα διεξαγωγής δημοψηφισμάτων, αλλά μονό συμμετοχής στην ψηφοφορία αυτών.

Πάντως το δικαίωμα πρωτοβουλίας των πολιτών, όσον αφορά την εκκίνηση της διαδικασίας διεξαγωγής δημοψηφισμάτων, είναι κοινό σε όλες τις προαναφερόμενες χώρες, με μονή διαφορά ως προς τον απαιτούμενο αριθμό υπογραφών που χρειάζεται για να γίνει δεκτή η εν λόγω πρόταση.

Οι θεσμοί της άμεσης δημοκρατίας και ειδικότερα οι θεσμοί της λαϊκής σύμπραξης στην νομοθεσία και στην συντακτική λειτουργία, Όπως απέδειξε μέχρι σήμερα η πολιτική πρακτική, δεν είναι συμβιβάσται με το αντιπροσωπευτικό σύστημα, ούτε με τα πολιτικά κόμματα αλλά αποτελούν απαραίτητο συμπλήρωμα τους.

Είναι σημαντικό, η εφαρμογή των παραπάνω θεσμών να γίνεται μέσο πολιτικής παιδείας και παίδευσης στο βαθμό που προσφέρουν στους πολίτες την δυνατότητα να εκφραστούν μετά από πλήρη δημοσία ενημέρωση για ένα ουσιαστικό πρόβλημα και να διαλογιστούν για τις επιπτώσεις των επιλογών τους.

Είναι πρόδηλο ότι η καθιέρωση και η συχνή χρησιμοποίηση του θεσμού της λαϊκής πρωτοβουλίας αλλά και του δημοψηφίσματος περιορίζει σημαντικά την εξουσία του νομοθετικού σώματος το οποίο θα λειτουργεί σαν ένα σώμα τεχνοκρατών που θα είναι επιφορτισμένο να συντάσσει νομοσχέδια που θα υποβάλλονται για έγκριση στο λαό. Στην πράξη θα μοιάζει με μια κοινοβουλευτική επιτροπή απέναντι στο Κοινοβούλιο. Αυτή η κριτική πάντως δεν φαίνεται να μπορέσει να αντισταθμίσει τα πλεονεκτήματα που απορρέουν από τη λαϊκή σύμπραξη στη νομοθεσία που επιτυγχάνεται μέσω του θεσμού της λαϊκής πρωτοβουλίας, διότι με τον θεσμό αυτό παρέχεται στην ουσία η δυνατότητα των πολιτών να υποδείξουν στην πολιτική εξουσία αυτό που σκέφτονται. Σαφές πάντως είναι ότι το δικαίωμα της λαϊκής

πρωτοβουλίας και γενικότερα οι θεσμοί της άμεσης δημοκρατίας συνεισφέρουν σε μια καλύτερη οργάνωση και λειτουργία του πολιτικού συστήματος¹⁵¹.

¹⁵¹ Ηλίας Γ. Νικολόπουλος – Ο Θεσμός Της Λαϊκής Νομοθετικής Και Συνταγματικής Θεωρίας , Συμβολή στο Συγκριτικό Συνταγματικό Δίκαιο (Αθήνα – Κομοτηνή 1997) – σελ. 195-197

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Ανδρέας Γ. Δημητρόπουλος - Παραδόσεις Συνταγματικού Δικαίου
- (τόμος Ι, θ' έκδοση- Αθήνα 2001
2. Χ. Σγουρίτσας – Το Δημοψήφισμα εν τη Δημοκρατία
3. Ηλίας Γ. Νικολόπουλος – Ο Θεσμός Της Λαϊκής Νομοθετικής
Και Συνταγματικής Θεωρίας , Συμβολή στο Συγκριτικό
Συνταγματικό Δίκαιο (Αθήνα – Κομοτηνή 1997)
4. Ανδρέας Γ. Δημητρόπουλος – Η Δομή και η Λειτουργία της
Σύγχρονης Δημοκρατίας
5. Ε. Τσακαλώτου – Λατινοελληνικό λεξικό (1889)
6. Chenot – Το δημοψήφισμα στους γαλλικούς θεσμούς
7. Biscardi – Αρχαίο Ελληνικό Δίκαιο
8. Μπέσιλα – Μακρίδη, Η εφαρμογή του θεσμού του
δημοψηφίσματος στην Ελλάδα
9. Βουρνά, Ιστορία της νεότερης Ελλάδας, 1821-1909
10. Ασπρέα, Πολιτική Ιστορία, τόμος Α
11. Βενιζέλος, μαθήματα συνταγματικού δικαίου
12. Σγουρίτσας , Το δημοψήφισμα
13. Αλιβιζάτος , Εισαγωγή στην Ελληνική Συνταγματική Ιστορία
14. Το Σύνταγμα του 1927
15. Σπηλιωτόπουλο, Η νομική φύση του δημοψηφίσματος
16. ΦΕΚ Α' 205/30 Ιουνίου 1946
17. Ραΐκος Συνταγματικό Δίκαιο, τόμος Α

18. Μάνεσης, Η συνταγματική αναθεώρηση του 1986
19. Το Σύνταγμα του 2001
20. Κανονισμός της Βουλής,
21. Παντελή, Οι συνταγματικές ρυθμίσεις του 1986
22. Βολουδάκης, Ο θεσμός του δημοψηφίσματος
23. <http://casa-regala.blogspot.com/2009/01/despre-plebiscite-i-referendumuri-n.html>
24. <http://64.19.142.13/upload.wikimedia.org>
25. Νόμος 3/2000
26. http://en.wikipedia.org/wiki/Soviet_Union_referendum,_1991
27. http://en.wikipedia.org/wiki/Russian_constitutional_crisis_of_1993
28. Ομοσπονδιακός Νόμος αριθ. 67-FZ/2003
29. http://en.wikipedia.org/wiki/Moldovan_referendum,_1994
30. Εκλογικός νόμος αρ 1381-XIII/2007
31. http://en.wikipedia.org/wiki/Georgian_independence_referendum,_1991
32. http://en.wikipedia.org/wiki/Georgian_constitutional_referendum,_2003
33. http://en.wikipedia.org/wiki/Georgian_NATO_membership_referendum,_2008
34. Νόμος για το δημοψήφισμα (1996), www.venice.coe.int
35. http://en.wikipedia.org/wiki/Ukrainian_independence_referendum,_1991

36.http://en.wikipedia.org/wiki/Referendums_in_Ukraine

37.Νόμος 2481-12/1992